

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

**Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών
και Διεθνών Σπουδών**

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές**

Μεταπτυχιακή Εργασία

Θέμα:

Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία (ΚΕΤ)

και το ζήτημα Ισχύος στη Διεθνή Πολιτική

Τριμελής Επιτροπή:

**Α. Πλατιάς
Π. Λιάκουρας
Σ. Ρουκανάς**

Σπουδάστρια: Αναστασία Ρόβα

Αθήνα, 2016

Περίληψη (Abstract)

Τα Sovereign Wealth Funds (Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία- KET) είναι κρατικοί επενδυτικοί φορείς, που δημιουργήθηκαν στο δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα και αποτελούν πλέον δυναμικό στοιχείο οικονομικής στρατηγικής εντός του σύγχρονου γεωοικονομικού περιβάλλοντος. Η ανάπτυξή τους από τα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα υπήρξε ταχεία, επηρέασε και επηρεάζει το διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα, με παράλληλο αντίκτυπο στην γεωπολιτική. Αυτό οφείλεται αφενός στις στρατηγικές επενδυτικές προτεραιότητές τους και στην λειτουργία τους εντός της γεωοικονομίας και αφετέρου στις παρατηρούμενες επιδράσεις στο επίπεδο της γεωπολιτικής, έτσι που τίθεται το ερώτημα αν, μέσω των δράσεων που σχεδιάζουν, αναλαμβάνουν και υλοποιούν, συμβάλουν ή συμμετέχουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, σε μετατοπίσεις οικονομικής και πολιτικής ισχύος εντός του σημερινού πολυπολικού κόσμου.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να διερευνήσει το παραπάνω ερώτημα από την πλευρά της διεθνούς πολιτικής στη βάση συσχετισμών μεταξύ γεωοικονομίας και γεωπολιτικής, λαβαίνοντας υπόψη την θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις. Η σύνδεση με τον πολιτικό ρεαλισμό προσφέρει ικανά επιχειρήματα για την διερεύνηση του θέματος της ισχύος που μπορεί να διαθέτουν ή να χρησιμοποιούν τα KET, ώστε αυτή να μεταφράζεται σε μετατοπίσεις ισχύος εντός των συνεχών μεταβολών, που διακρίνονται σε παγκόσμια κλίμακα. Παράγωγο αυτού του ερωτήματος είναι αν τέτοια επίδραση, εφόσον υπάρχει, είναι ουσιώδης ή υπερεκτιμημένη.

Λέξεις-κλειδιά

Sovereign Wealth Funds=κρατικά επενδυτικά ταμεία (KET), Οικονομική Στρατηγική, Γεωοικονομία, Γεωπολιτική, Κρατικός Καπιταλισμός, Διεθνής Πολιτική, Santiago Principles=αρχές λειτουργίας των KET, power/power shifts= Ισχύς/Μετατοπίσεις ισχύος.

Πίνακας Περιεχομένων

1. Εισαγωγή

1.1. Ορισμοί.....	σελ. 5
1.2. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις.....	σελ. 6
1.2.1. Οικονομική στρατηγική.....	σελ. 6
1.2.2. Γεωοικονομία.....	σελ. 6
1.2.3. Γεωπολιτική.....	σελ. 9
1.2.4. Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία (ΚΕΤ).....	σελ. 10
1.2.5. Κρατικός καπιταλισμός.....	σελ. 10
1.2.6. Διεθνής πολιτική.....	σελ. 12
1.3. Ερευνητικό πεδίο.....	σελ. 13
1.4. Δομή της εργασίας.....	σελ. 14

2. Κρατικά Επενδυτικά Κεφάλαια (ΚΕΤ): Ιστορικό και παρούσα κατάσταση

2.1. Ιστορικό.....	σελ. 15
2.2. Παρούσα κατάσταση.....	σελ. 19

3. ΚΕΤ: Φυσιογνωμία, σχέση με το κράτος, διαμόρφωση κανόνων

3.1. Φυσιογνωμία.....	σελ. 21
3.2. Σχέση των ΚΕΤ με το κράτος, κρατικός πλούτος και πολιτική.....	σελ. 24
3.3. Διαμόρφωση κανόνων λειτουργίας των ΚΕΤ.....	σελ. 27

4. Το κανονιστικό πλαίσιο και προσεγγίσεις βελτιώσεων

4.1. Παγκοσμιοποίηση και επενδυτικά ταμεία.....	σελ. 29
4.2. Santiago Principles.....	σελ. 31
4.3. Προτεινόμενες βελτιώσεις αρχών και λειτουργίας του κανονιστικού πλαισίου.....	σελ. 33

4.4. Διακυβέρνηση και νομιμοποίηση, διαφάνεια και δημοσιοποίηση.....	σελ. 35
4.5. Προς υπέρβαση της παρούσας κατάστασης;	σελ. 39
5. ΚΕΤ και διεθνής πολιτική-πολιτικός ρεαλισμός: το ζήτημα της ισχύος	
5.1. Πολιτικός ρεαλισμός (Waltz).....	σελ. 45
5.2. Πολιτικός ρεαλισμός (Mearsheimer).....	σελ. 51
5.3. ΚΕΤ και το ζήτημα της ισχύος.....	σελ. 53
6. Συμπεράσματα.....	σελ. 61
7. Βιβλιογραφία.....	σελ. 63

1. Εισαγωγή

1.1. Ορισμοί

Τα Sovereign Wealth Funds αποτελούν νέο ισχυρό, όσο και αποδεκτό παράγοντα οικονομικής στρατηγικής εντός του υφιστάμενου κατά γενική παραδοχή παγκοσμιοποιημένου χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος. Παρά το γεγονός ότι η γένεσή τους προσδιορίζεται λίγα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η παρουσία τους αρχίζει να επιδρά και να γίνεται έντονη από το δεύτερο ήμισυ της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα.

Ο όρος Sovereign Wealth Funds αποδίδεται στα ελληνικά ως Κρατικά Επενδυτικά Κεφάλαια ή Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία. Και στους δύο αυτούς προσδιορισμούς, πρόκειται, εν συντομία, για έναν ή περισσότερους κρατικούς επενδυτικούς οργανισμούς που συστήνονται εντός χωρών-επενδυτών με σκοπό την τοποθέτηση κρατικών πλεονασμάτων σε χώρες-αποδέκτες για την εξασφάλιση μακροχρόνιων αποδόσεων. Επιλέξαμε την απόδοση Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία (ΚΕΤ) με κριτήριο τον μακροχρόνιο ορίζοντα των επενδύσεων, εκτιμώντας πως τα Κρατικά Επενδυτικά Κεφάλαια μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές (πλην του κρατικού επενδυτικού οργανισμού) και να στοχεύουν σε βραχυχρόνιες ή μεσοπρόθεσμες αποδόσεις, όχι μακροχρόνιες κατ' ανάγκη.¹

Τα ΚΕΤ επιδέχονται κατηγοριοποιήσεις σε ό,τι αφορά τα επενδύόμενα κεφάλαιά τους ανάλογα με τις πηγές συσσώρευσής τους, προερχόμενα από βασικά εμπορεύματα (commodities), όπως ενεργειακοί πόροι και μεταλλεύματα, αλλά και από μη βασικά εμπορεύματα (non-commodities), όπως κρατικά περιουσιακά στοιχεία και συναλλαγματικά αποθέματα, καθώς και σε κατηγοριοποιήσεις σχετικές με τους στόχους και την λειτουργία τους σε επιλογές χωρών-αποδεκτών. Σε κάθε περίπτωση, η δια των κατηγοριοποιήσεων ειδική ή συνολική δραστηριότητα των ΚΕΤ σχετίζεται με τη διεθνή πολιτική μέσω της γεωοικονομίας και της γεωπολιτικής.²

---

¹ S. Mazzacapo, *The so-called SWFs: Regulatory Issues, Financial Stability and Prudential Supervision*, European Economy, Economy Papers, 2009, σελ. 378.

² C. Lowery, διαθέσιμο στην διεύθυνση <http://www.ustreas.gov/press/releases/hp471.htm>. και Hermann Schwartz, *Political Capitalism & and The Rise of SWFs*, University of Virginia,

1.2. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Οι εννοιολογικές αποσαφηνίσεις έχουν σκοπό να προσδιορίσουν εξαρχής και στο μέτρο του δυνατού τις παραμέτρους που θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα εργασία, ως οδηγοί μελέτης. Η επιλογή των παραμέτρων, εκτός της ανάγκης να προσδιοριστεί το εύρος της ανάλυσης, είναι απαραίτητη για το μεθοδολογικό λογικό πλαίσιο (logical framework), το οποίο στηρίζει την διαχείριση και συνοχή των επιχειρημάτων, των συμπερασμάτων και των πιθανών συνεχειών (follow-ups) της διερεύνησης του θέματος των ΚΕΤ γενικά και, ειδικά, των προβολών (projections) της ισχύος στη διεθνή πολιτική, στο βαθμό που τα ΚΕΤ γίνονται αντιληπτά ως στοιχεία ισχύος.

1.2.1 Οικονομική στρατηγική

Η οικονομική στρατηγική εμφανίζεται ως προτεραιότητα της οικονομίας εντός της καθαυτό επιχειρηματικής στρατηγικής και προσδιορίζει τις παραμέτρους που επιβεβαιώνουν και επιβάλουν την παρουσία της στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον, ώστε να εξασφαλίζεται η σύνδεση μεταξύ οικονομικής θεωρίας και επιχειρηματικών εφαρμογών. Οι απαραίτητοι κρίκοι τέτοιας σύνδεσης είναι τα όρια δραστηριότητας μιας επιχείρησης, η θέση της ως προς τον ανταγωνισμό και την αντιμετώπισή του, η τοποθέτησή της (positioning) στην αγορά και η κατοχύρωση (sustaining) του υπάρχοντος πλεονεκτημάτός της. Αυτές οι επιλογές εκφράζονται μέσω της αποστολής της επιχείρησης (mission/theory of the firm), του οργανωτικού σχεδιασμού της και της επιχειρηματικής στρατηγικής της. Οικονομική στρατηγική εκφράζεται και υλοποιείται και μέσω των ΚΕΤ ως μέσω των παραπάνω επιλογών.³

1.2.2. Γεωοικονομία

Ο όρος γεωοικονομία (geoeconomics) εισάγεται το 1990 από τον Edward N. Luttwak με την εξής διατύπωση: «Καθένας, όπως φαίνεται, συμφωνεί σήμερα πως οι εμπορικές μέθοδοι εκτοπίζουν τις στρατιωτικές μεθόδους με διαθέσιμα κεφάλαια αντί

Charlottesville, VA, 2012, σελ. 517 και Committee on Global Thought at Columbia University, *The State of SWFs*, 2010, σελ. 1-11.

³ David Besanko, *Economics of Strategy*, Wiley, 6th edition, 2012, σελ. 9 (Economic Primers: Basic Principles).

δύναμης πυρός, πολιτική (civilian) καινοτομία αντί στρατιωτικο-τεχνικής προαγωγής (advancement) και διείσδυση στην αγορά αντί στρατιωτικών δυνάμεων και βάσεων. Τα κράτη, ως χωρικές ενότητες δομημένες ώστε να προσδιορίζουν ζηλευτά τα δικά τους εδάφη, δεν θα εξαφανιστούν, αλλά θα επαναπροσανατολίσουν τους εαυτούς τους προς την γεωοικονομία, ώστε να υπάρχει αντίβαρο στους φθίνοντες γεωπολιτικούς ρόλους τους... «Γεωοικονομία» είναι ο καλύτερος όρος που μπορώ να σκεφτώ για να περιγράψω το ανακάτεμα της λογικής της σύγκρουσης με τις εμπορικές μεθόδους». ⁴ Αυτή η διατύπωση, η οποία διακρίνει μεταξύ στρατιωτικής και εμπορικής ισχύος, εγγράφεται στην αντίληψη του διπολικού κόσμου ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, ο οποίος βρισκόταν το 1990 σε κατάσταση δυσδιάκριτων, αλλά και συντελούμενων ανατροπών. Από τότε ως σήμερα, δηλαδή κατά την παρέλευση είκοσι πέντε ετών, η έννοια της «γεωοικονομίας» έχει τύχει προσοχής και μελέτης.

Το Ίδρυμα Διεθνών Σχέσεων και Ξένου Διαλόγου (Foundation for International Relations and Foreign Dialogue-FRIDE), δίνει, το 2011, τον ορισμό: «Γεωοικονομία σημαίνει την χρήση της πολιτειακής συγκρότησης (statecraft) για οικονομικούς σκοπούς, εστιάζοντας σε σχετικό οικονομικό κέρδος και ισχύ, με μέριμνα (concern) για τον επιτυχή έλεγχο των πόρων, την εμπλοκή κρατικών και επιχειρηματικών τομέων και την προτεραιότητα της οικονομίας έναντι άλλων μορφών ασφάλειας». ⁵ Ο πλέον πρόσφατος ορισμός (2016), ο οποίος προέρχεται από την σύνθεση και την κριτική προηγούμενων σχολιασμών και μελετών, είναι: «Γεωοικονομία είναι η χρήση οικονομικών οργάνων για την προώθηση και άμυνα εθνικών συμφερόντων και η παραγωγή επωφελών γεωπολιτικών αποτελεσμάτων, καθώς και οι επιδράσεις (effects) των οικονομικών δράσεων άλλων κρατών στους γεωπολιτικούς στόχους μιας χώρας». ⁶ Αυτή η διατύπωση επιτρέπει την άποψη ότι η γεωοικονομία συνδυάζει κεφάλαια από διάφορες πηγές, είναι δηλαδή το ευρύ πλαίσιο, εντός του οποίου, στο θέμα που μας ενδιαφέρει, ενεργοποιούνται τα ΚΕΤ, με ορατό και εξυπηρετούμενο στόχο τους τα εθνικά συμφέροντα της χώρας-επενδυτή, στόχο ταυτόχρονα πολιτικό.

---

⁴ Edward N. Luttwak, *From Geopolitics to Geoeconomics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce*, The National Interest, 1990, αναφορά στο *A New Era of Geo-economics: Assessing the Interplay of Economic and Political Risk*, IISS Seminar 23-25 March, 2012, σελ. 3.

⁵ Ana Martiningui & Richard Youngs (ed.), *What Kind of Geo-economic Europe?*, FRIDE, 2011, σελ. 14. Η αναφορά στην ισχύ και στην ασφάλεια παραπέμπει στην πολιτική.

⁶ Robert D. Blackwill & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, σελ. 20.

Η πολιτική διάσταση αποτυπώνεται στις εξής γραμμές: «Η γεωοικονομία είναι ταυτόχρονα η αντίθεση και ο μεγαλύτερος θρίαμβος της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Είναι η απόλυτη εξάρτηση όλων των κρατών από την παγκοσμιοποιημένη οικονομία, η οποία καθιστά την απειλή της αποβολής τους από την αγορά τόσο αποτελεσματική... Έρχονται στο φως ισχυρές τάσεις που δίνουν νέο σχήμα στον κόσμο, οι οποίες αλλάζουν τους κανόνες του ανταγωνισμού μεταξύ κρατών, όπως αλλάζουν τα αγωνιστικά πεδία (arenas), όπου τέτοιες τριβές εμφανίζονται και εξελίσσονται. Η γεωοικονομία δείχνει έναν κόσμο όπου η επιδίωξη ισχύος είναι τόσο σημαντική όσο η επιδίωξη κέρδους, με αυξάνουσα παρουσία των χωρών στην οικονομία. Ο οικονομικός πόλεμος όμως υπονομεύει την οικονομική σύγκλιση. Τα πολυμερή (multilateral) καθεστώτα γίνονται περιφερειακά μάλλον παρά παγκόσμια, ο βασικός ανταγωνισμός στοχεύει τις αγορές μάλλον παρά τους διαθέσιμους πόρους».⁷

Ο οικονομικός πόλεμος κάνει χρήση «άλλων μέσων», δηλαδή οικονομικών εργαλείων (instruments), τα οποία τείνουν να είναι περισσότερο εύκολα και φθηνότερα, δηλαδή με την επιβολή εκ μέρους της χώρας-επενδυτήμπουκοτάζ, ποικίλων μορφών κυρώσεων, παρεμβάσεων στην αγορά, στις επενδυτικές προτεραιότητες και στο χρηματοδοτικό σύστημα της χώρας-αποδέκτη. Ωστόσο, αυτά τα εργαλεία δεν χρησιμοποιούνται κατά τον ίδιο τρόπο σε κάθε περίπτωση. Διακρίνονται για την ευελιξία τους, υπό την έννοια της προσαρμογής στις ειδικές συνθήκες που επικρατούν στην χώρα-επενδυτή όσο και στην χώρα-αποδέκτη. Αυτά τα κατά βάση δομικά εργαλεία, χαρακτηριστικά της γεωοικονομίας, προκαλούν το ερώτημα αν είναι εκδηλώσεις μάρκετινγκ ή οικονομικής στρατηγικής, αν είναι δηλαδή διαδικασίες και μέθοδοι προβολής και πειθούς ή σχεδιασμοί εξυπηρέτησης οικονομικών στόχων και μόνο.⁸

---

⁷ World Economic Forum, *Geo-Economics, Seven Challenges to Globalisation*, January 2015, σελ. 4.

⁸ Robert D. Blackwill & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, σελ. 90-92, 108-109, 155-156. Το ερώτημα “Good Geoeconomics or Just Good Marketing?” αναπτύσσεται στις σελ. 180-191.

1.2.3 Γεωπολιτική

Ο πλέον αποδεκτός προσδιορισμός του όρου γεωπολιτική αναφέρεται στην μέθοδο της ανάλυσης της εξωτερικής πολιτικής, η οποία προσπαθεί να κατανοήσει, να εξηγήσει και να προβλέψει τη διεθνή πολιτική συμπεριφορά με βάση τις γεωγραφικές συντεταγμένες και μεταβλητές. Με άλλα λόγια, η γεωπολιτική είναι ένα πλέγμα υποθέσεων (set of assumptions) που σχετίζεται με την εξουσία την οποία ασκεί ένα κράτος σε μία γεωγραφική έκταση, τι συγκροτεί αυτή την εξουσία και πώς αυτή αυξάνεται, συντηρείται και διαχέεται (spent down). Οι γεωπολιτικές παράμετροι, εξηγούν κατά παράδοση και προβλέπουν το επίπεδο και τη λειτουργία της κρατικής εξουσίας με αναφορά σε γεωγραφικούς παράγοντες, όπως η επικράτεια, ο πληθυσμός, η οικονομική αποτελεσματικότητα και συμπεριφορά, οι φυσικοί πόροι, οι στρατιωτικές ικανότητες μιας χώρας.⁹ Αυτός ο προσδιορισμός συνοψίζεται στην έκφραση «γεωπολιτική= αγώνας (struggle) για χώρο και ισχύ».¹⁰

Ευδιάκριτη είναι η τάση να προβάλλεται η αντίληψη ότι υπάρχει αλληλοεναλλαγή (interchangeability) μεταξύ γεωοικονομίας και γεωπολιτικής. Παρά το γεγονός ότι γεωοικονομία και γεωπολιτική συσχετίζονται ή αλληλοεξαρτώνται στη διεθνή βιβλιογραφία, είναι αναγκαίο να προσδιοριστεί η υπάρχουσα διαφορά τους. Το βασικό παράδειγμα διαφοράς είναι ότι η χρήση στρατιωτικής ισχύος είναι μορφή άσκησης γεωπολιτικής, δεν κρίνεται ωστόσο ωφέλιμη, από την άποψη του συσχετισμού κόστους-οφέλους (cost-benefit analysis) στην περίπτωση της γεωοικονομίας, ούτε έχει λάβει χώρα ως τώρα με άμεσο τρόπο. Υπάρχει έτσι διάκριση μεταξύ σκληρής δύναμης (στρατιωτικής κατά βάση) και ήπιας (οικονομικής υπό ποικίλες μορφές).¹¹ Συμβαίνει μάλιστα μικρά κράτη με εξαιρετικά περιορισμένη

---

⁹ Graham Evans and Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, 1998, σελ. 197.

¹⁰ Robert Strausz-Hupé, *Geopolitics: the Struggle for Space and Power*, G. P. Putman, N. York, 1942.

¹¹ Ο Joseph Nye εισήγαγε την έννοια “ήπια δύναμη” στη μελέτη του *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, N.Y., Basic Books, 1990, όπου αναφέρει: “When one country gets other countries to want what it wants-might be called co-optive or soft power in contrast with the hard or command power of ordering others to do what it wants”. Το 2005, κυκλοφόρησε το έργο του *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs, U.S, επιβάλλοντας, χάρη στο βάθος, την πληρότητα και την πυκνότητα της ανάλυσής του, τον όρο “ήπια δύναμη” στη διεθνή πολιτική και στην μελέτη των διεθνών σχέσεων.

στρατιωτική ισχύ να έχουν έντονη γεωοικονομική δραστηριότητα (όπως χώρες της Αραβικής Χερσονήσου).¹²

1.2.4 Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία (KET)

«Τα ΚΕΤ ορίζονται ως δεξαμενές χρημάτων προερχόμενων από κρατικά αποθεματικά, τα οποία κρατούνται για επενδυτικούς σκοπούς που θα ωφελήσουν την οικονομία και τους πολίτες του κράτους».¹³ Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) συμπληρώνει αυτόν τον ορισμό ως εξής: «ΚΕΤ είναι ειδικού σκοπού ταμεία ή διακανονισμοί (arrangements) που αποτελούν ιδιοκτησία της κεντρικής κυβέρνησης. Δημιουργημένα από την κεντρική κυβέρνηση για μακρο-οικονομικούς στόχους, τα ΚΕΤ κατέχουν, διαχειρίζονται και διοικούν κεφάλαια (assets) για να πετύχουν οικονομικούς στόχους και να χρησιμοποιήσουν σύνολο επενδυτικών στρατηγικών, περιλαμβανομένων επενδύσεων σε ξένους οικονομικούς πόρους».¹⁴

1.2.5 Κρατικός καπιταλισμός

Η γεωοικονομία επανέφερε στην οικονομική στρατηγική τον ρόλο του κράτους, διαμορφώνοντας την έννοια του κρατικού καπιταλισμού, όπου το κράτος δραστηριοποιείται ως ηγετικός οικονομικός παίκτης (leading economic actor), χρησιμοποιώντας πρωτίστως τις αγορές για πολιτικά οφέλη, ανάγοντας τα διάφορα ανταγωνιζόμενα οικονομικά πρότυπα σε ένα παγκοσμιοποιημένο πρότυπο. Αυτή η προβολή θέτει το ερώτημα αν επηρεάζεται η ελεύθερη αγορά (free market), σε ποιο βαθμό και αν ο κρατικός καπιταλισμός είναι προάγγελος ή δείκτης της παρακμής και του επερχόμενου τέλους της ελεύθερης αγοράς, όπου ο ιδιωτικός καπιταλισμός κατέχει πρωτεύοντα ρόλο, κατευθύνοντας τις ροές επενδύσεων, προϊόντων και

---

¹² Michael Mandelbaum, *The Road to Global Prosperity*, Simon & Schuster, 2014, σελ. xvi.

¹³ Ο ορισμός προέρχεται από το ιστολόγιο του Sovereign Wealth Funds Institute.

¹⁴ Abdullah Al-Hassan, Michael Papaioannou, Martin Skancke, and Cheng Chih Sung, *Sovereign Wealth Funds: Aspects of Governance Structures and Investment Management*, IMF Working Paper 13/231, 2013, σελ. 3 Ο ορισμός προέρχεται από το International Working Group (IWG) και είναι αποδεκτός από το IMF.

υπηρεσιών.¹⁵ Αυτό το ερώτημα ισχυροποιείται εξαιτίας της κρατικής εξουσίας να επιβάλει θεσμοθετήσεις και νομιμοποιήσεις μέσω πολιτικών επιδιώξεων, μεταφερόμενων δια μηχανισμών επιβολής, ερμηνειών του δικαίου, όσο και αυταρχικών αρχών.¹⁶

Μια εξήγηση της ωρίμανσης του κρατικού καπιταλισμού είναι πως μέχρι τη δεκαετία του 1970, όλες οι διασυνοριακές ροές στηρίζονταν στο εμπόριο και στις εμπορικές δραστηριότητες και πρακτικές. Το 2014, το 90% των διασυνοριακών ροών ήταν οικονομικές, είτε ως βραχυχρόνιες είτε ως μακροχρόνιες επενδύσεις. Επιπλέον, σε σύγκριση με το παρελθόν, τα κράτη κατέχουν ή ελέγχουν το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων, δεδομένου ότι οι αξίες που διαθέτουν με τη μορφή πλεονασμάτων ή πόρων δεν αφήνονται σε ιδιωτικά χέρια, που θα μπορούν έτσι να ασκούν πολιτική για δικό τους άμεσο κυρίως όφελος. Με άλλα λόγια, ο κρατικός καπιταλισμός εμφανίζεται και ως φραγμός σε πιθανές αναταράξεις εκ μέρους του ιδιωτικού τομέα. Αυτό δεν σημαίνει πως ο κρατικός καπιταλισμός απορρίπτει καθ' ολοκληρία τις επαφές με τον ιδιωτικό τομέα.¹⁷ Από την στιγμή (2005) που τα ΚΕΤ φούσκωσαν σαν μπαλόνι (they ballooned rapidly), περιγράφονται ως άριστα επαγγελματικά διαχειριζόμενα (most professionally managed) και ελάχιστα ανησυχαστικά μορφώματα κρατικού πλούτου εντός της γεωπολιτικής.¹⁸

Την ίδια στιγμή, εκφράζεται η άποψη ότι ο κρατικός καπιταλισμός, ως παράμετρος του «αχαλίνωτου καπιταλισμού» και του «καπιταλισμού στροβίλου» προκαλεί ισχυρές κοινωνικές ανισότητες και διακρίσεις μεταξύ νικητών και ηττημένων, με βασικό επιχειρήμα ότι οι αγορές απελευθερώνονται, αποκλείοντας την δυνατότητα, αλλά και την ισχύ των κρατών να επιβάλλουν τιμές σε προϊόντα και υπηρεσίες, επιτρέποντας έτσι τη δημιουργία υπέρογκων πλεονασμάτων, που κατευθύνονται όπου

---

¹⁵ Βλ. Frank Trentmann, *Empire of Things, How We Became a World of Consumers, from the Fifteenth Century to the Twenty-first*, Allen Lane, 2016.

¹⁶ Robert D. Blackwill & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, σημειώσεις 15, 16, 17, σελ. 269. Το θέμα κρατικός καπιταλισμός και ελεύθερη αγορά πραγματεύεται λεπτομερειακά ο Ian Bremmer, *The End of the Free Market*, Portofolio, 2010.

¹⁷ Robert D. Blackwill & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, σελ. 53.

¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 55.

εξασφαλίζεται εκμετάλλευση ανθρώπων και πόρων.¹⁹ Σημειώνουμε πως αυτή η άποψη εμφανίστηκε το έτος 2000, πριν στραφεί η προσοχή στα ΚΕΤ και πριν τα ΚΕΤ αποκτήσουν βαρύτητα εντός της γεωοικονομίας. Το συμπέρασμα πάντως ότι ο «ληστής κρατικός καπιταλισμός στερείται αποτελεσματικών κανόνων και αποδοχής του νόμου (rule of law), οπότε στερείται και εμπιστοσύνης»,²⁰ δεν φαίνεται να μπορεί να εκληφθεί ως γενικός και απαράβατος κανόνας.

1.2.6 Διεθνής Πολιτική

Οι αποσαφηνίσεις που προηγήθηκαν ενισχύουν, επιδεικνύουν και επιβεβαιώνουν την θεωρία ότι ο παγκοσμιοποιημένος κόσμος κινείται σε ένα μόνιμο πλαίσιο πιέσεων, ανακατατάξεων, αναταράξεων και ανταγωνισμού, σε επίδειξη και εφαρμογή ισχύος. Αυτή η αρχική υπόθεση (generic hypothesis) οδηγεί στο ερώτημα κατά πόσον και πώς αποτυπώνεται τέτοια συγκυρία στην διεθνή πολιτική. Η θεωρία της διεθνούς πολιτικής, με σημεία αναφοράς τις αναλύσεις και προσεγγίσεις του Kenneth N. Waltz, καθώς και τις προεκτάσεις που έδωσε σε αυτές ο John J. Mearsheimer, υποστηρίζει συνοπτικά τα εξής: Το διεθνές πολιτικό σύστημα στερείται ρυθμιστικής εξουσίας, με αποτέλεσμα η πολιτική συμπεριφορά των κρατών να στερείται σταθερότητας. Η έλλειψη σταθερότητας σημαίνει την διατήρηση άναρχης κατάστασης. Έτσι, οι προκύπτουσες σχέσεις μεταξύ κρατών εκφράζουν τον ανταγωνισμό, αλλά και τις συγκρούσεις, οι οποίες αν δεν εκδηλώνονται άμεσα με τη μορφή βίας ή πολέμου, δεν παύουν να είναι πιθανές ανά πάσα στιγμή και σε διαφορετικό βαθμό, αλλά και να προωθούν ποικίλες πιέσεις και εξαναγκασμούς.

Η διεθνής πολιτική είναι το πεδίο εμφάνισης, διατήρησης, ανάπτυξης ή περιορισμού της ισχύος, οπότε η ισχύς είναι άμεσα διακριτή και προκαλεί εμφανείς ή πιθανολογούμενες άμεσες και έμμεσες απειλές, πιθανολογούμενες και προκαλούμενες απειλές, μπροστά στις οποίες τα κράτη μεριμνούν για τον περιορισμό της ανησυχίας που αναδύεται, κινητοποιώντας τα μέσα που διαθέτουν, οργανώνοντας την αυτοβοήθειά τους. Αν η αυτοβοήθεια εμφανίζεται ή διακρίνεται ως αποτελεσματική, μεταβάλλει την υπάρχουσα πολιτική κατάσταση ενός κράτους ή

---

¹⁹ Edward Luttwak, *Αχαλίνωτος Καπιταλισμός - Νικητές και ηττημένοι της παγκόσμιας οικονομίας*, μετ. Μάρθα-Μαρία Βούβαλη, εκδ. Λιβάνη, 2003, σελ. 34-40 και 93-111.

²⁰ Joseph S. Nye, *Is The American Century Over?* Polity, 2015, σελ. 34.

διαφόρων κρατών σε σχέση με άλλα κράτη, μεταδίδοντας αίσθημα ανασφάλειας σε άλλο ή άλλα κράτη. Σε αυτό το πλαίσιο, η δημιουργία και η διατήρηση μιας κάποιας ισορροπίας ισχύος δεν υπακούει στην διαμόρφωση σταθερότητας, αλλά ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια. Με αυτά τα χαρακτηριστικά, τα κράτη λειτουργούν ως δρώντες οργανισμοί στο ασταθές, όσο και άναρχο, διαρκώς ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, έτσι που οι διακρίσεις μεταξύ κρατών-πρωταγωνιστών όσο και οι διακρίσεις από κράτος σε κράτος έχουν επιπτώσεις στους συσχετισμούς ισχύος.

Τόσο το άναρχο στοιχείο στη διεθνή πολιτική, όσο και ο άκρατος ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών, καθώς και οι προκύπτοντες, αλλά και προκαλούμενοι συσχετισμοί ισχύος είναι αναπόσπαστα μέρη ορθολογισμού στις συμπεριφορές και στις υπό διαμόρφωση ή ήδη διαμορφωμένες κρατικές στρατηγικές. Όταν, υπό τις συνθήκες αστάθειας και καθολικής αναρχίας στις διεθνείς σχέσεις και πολιτικές, εντείνεται ο διακρατικός ανταγωνισμός, τα κράτη σπεύδουν να κατοχυρώσουν την επιβίωσή τους, ικανοποιώντας το πρωταρχικό καθήκον της εξασφάλισης της ασφάλειας στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Η προβολή της ισχύος εκτός του κράτους μπορεί να σχετικοποιείται, επειδή μια διάστασή της αυξάνεται, ενώ μια άλλη περιορίζεται την ίδια ώρα. Αυτό σημαίνει πως η πιθανότητα επιδίωξης ενισχυμένης ισχύος δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μέσο άσκησης πολιτικής. Έτσι, τα κράτη κινούνται, κατά προτεραιότητα, προς την εξισορρόπηση του αντιπάλου ή των αντιπάλων μέσω συμμαχιών. Ωστόσο, τέτοια διαδικασία καθιστά εμφανές ότι τα κράτη συμμαχούν και συνασπίζονται για να ισορροπούν απειλές μάλλον παρά για να ισορροπούν μόνο ισχύ.²¹

1.3. Ερευνητικό πεδίο

Οι δραστηριότητες και λειτουργίες των ΚΕΤ δεν έχουν τύχει ως σήμερα (2016) σύγκλισης ως προς την αποτίμηση του παραγόμενου έργου από τις κατά περίπτωση δράσεις και τις προϋποθέσεις του. Θα έλεγε κανείς πως η ταχεία ανάπτυξη των ΚΕΤ αποτέλεσε έκπληξη, που δεν έχει ακόμα ξεπεραστεί. Θέματα που αφορούν την νομιμοποίηση των ΚΕΤ, την διαφάνεια, την δημοσιοποίηση, την σχέση τους με την

---

²¹ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011 και John J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εκδ. Ποιότητα, 2006.

ελεύθερη αγορά, τόσο εντός των χωρών-επενδυτών όσο και εντός των χωρών-αποδεκτών, αποτελούν πεδία έρευνας, τα οποία συγκλίνουν στην ανάγκη αποσαφήνισης του επιχειρηματικού προσδιορισμού τους και της αναφοράς σε ένα πλαίσιο αρχών δικαιοσύνης ως προς τα παραπάνω θέματα, το οποίο θα αναγνωρίζεται, θα λειτουργεί και θα αξιολογείται. Αυτός ο ερευνητικός προσανατολισμός λαβαίνει υπόψη την γεωοικονομία και την γεωπολιτική εντός της διεθνούς πολιτικής, ώστε να προσδιορίσει στο μέτρο του δυνατού τις θετικές και αρνητικές διαστάσεις των ΚΕΤ ως εκφραστών οικονομικής στρατηγικής, καθώς και τις ικανότητές τους να συμβάλουν ή να επιχειρήσουν να συμβάλουν στις πιθανές μετατοπίσεις ισχύος εντός του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος, το οποίο κρίνεται άναρχο και ανταγωνιστικό, όπως αναφέρθηκε ήδη. Η παρούσα εργασία αποτελεί ελάχιστη συμβολή σε αυτό το ερευνητικό πεδίο.²²

1.4. Δομή της εργασίας

Η παρούσα εργασία ακολουθεί το εξής λογικό πλαίσιο (logical framework): με βάση τις εννοιολογικές αποσαφηνίσεις που προηγήθηκαν, γίνεται ανασκόπηση του ιστορικού των ΚΕΤ (background information) και αναφέρονται δεδομένα ικανά να περιγράψουν την παρούσα κατάστασή τους εντός της γεωοικονομίας και γεωπολιτικής από την πλευρά της συνάφειάς τους με τη διεθνή πολιτική (κεφάλαιο 2). Στο επόμενο κεφάλαιο περιγράφεται η σημερινή φυσιογνωμία των ΚΕΤ, οι σχέσεις τους με την χώρα-επενδυτή και την χώρα-αποδέκτη σε ό,τι αφορά την παραγωγή πλούτου και πολιτικής και η διαμόρφωση κανόνων λειτουργίας τους (κεφάλαιο 3). Στη συνέχεια αναπτύσσεται το υπάρχον εντός της παγκοσμιοποίησης κανονιστικό πλαίσιο των ΚΕΤ, γνωστό ως Santiago Principles και παρουσιάζονται εισηγήσεις και προτάσεις για τη βελτίωσή του. Εξαιτίας της εκτιμώμενης βαρύτητας ως προς το μέγεθος, την εξάπλωση και την λειτουργία των ΚΕΤ, καθώς και ως προς τις εκφραζόμενες προσεγγίσεις για την αντιμετώπισή τους εντός της διεθνούς πολιτικής, διατυπώνεται το ερώτημα της δυνατότητας υπέρβασης των παρατηρούμενων κανονιστικών ελλείψεων (κεφάλαιο 4). Στο πέμπτο κεφάλαιο

---

²² Βλ. ενδεικτικά: Peterson Institute for International Economics, *The Future for Sovereign Wealth Funds, Threat or Salvation?*, 2014. Ian Bremmer, *The End of the Free Market*, Portfolio, 2010. Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, Robert D. Blackwill & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016.

γίνεται προσπάθεια για την διερεύνηση της πιθανότητας εκ μέρους των ΚΕΤ να επηρεάζουν την διεθνή πολιτική στο επίπεδο της ισχύος και των υπολογιζόμενων άμεσων ή έμμεσων μετατοπίσεών της. Το τελευταίο κεφάλαιο προβαίνει στην διατύπωση συμπερασμάτων και η εργασία κλείνει με την παράθεση της βιβλιογραφίας της οποίας έγινε χρήση.

2. Κρατικά Επενδυτικά Κεφάλαια (ΚΕΤ): Ιστορικό, παρούσα κατάσταση

2.1. Ιστορικό

Η πρακτική κρατών για επενδύσεις κεφαλαίων ή πλεονασμάτων τους σε άλλες χώρες δεν αποτελεί νέο φαινόμενο, τόσο στον δυτικό λεγόμενο κόσμο όσο και σε άλλες γεωγραφικές περιοχές και υπό διαφορετικές μορφές δημόσιας διακυβέρνησης, δημοκρατικές, αλλά και αυταρχικές. Το ιστορικό μάλιστα βάθος μεταφοράς ιδιωτικών και δημόσιων-κρατικών κεφαλαίων από την ευρωπαϊκή τοπική, περιφερειακή και κεντρική κρατική εξουσία σε κοντινούς ή μακρινούς προορισμούς έχει διαμορφώσει, από τον 16^ο αιώνα κιόλας, τον εμπορικό καπιταλισμό²³ και κατ' επέκταση τις επενδύσεις «αλλού». ²⁴ Αν αυτή η παράδοση εντάσσεται στον ευρωπαϊκό πολιτισμό και, στη συνέχεια, στον κόσμο, εκείνο που προκαλεί την προσοχή είναι ότι η επιτάχυνση της συσσώρευσης κεφαλαίων και πλεονασμάτων στο παρόν παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον εξαιτίας οικονομικών, πολιτικών, τεχνολογικών και κοινωνικών εξελίξεων, φέρνει στο φως ποσά που, από το 2005 και μετά, επενδύονται κατά σύστημα και στοχευμένα εκτός μιας κρατικής οντότητας σε όμορες, κοντινές ή και απομακρυσμένες χώρες-αποδέκτες, κεφάλαια πρωτόγνωρα σε ποσότητα, που φαίνεται ότι δεν παύουν προς το παρόν να αυξάνονται εκθετικά ή

---

²³ Fernand Braudel, *Η Μεσόγειος και ο Μεσογειακός Κόσμος την Εποχή του Φιλίππου Β'*, μετ. Κλαίρη Μητσοτάκη, ΜΙΕΤ, 1991, σελ 390-394: «Δεν θα ήταν υπερβολή... εάν μιλούσαμε για εμπορικό καπιταλισμό, δηλώνοντας με αυτό τον όρο μια ευκίνητη, αποτελεσματική και ήδη ανταποκρινόμενη στις απαιτήσεις των νεότερων χρόνων μορφή της οικονομικής ζωής [εκείνου] του αιώνα [του 16^{ου}]... Οι επιταγές του μεγάλου εμπορίου, του μακρινού εμπορίου, οι συσσωρεύσεις των κεφαλαίων, έπαιζαν κινητήριο ρόλο... από τη μία άκρη της Ευρώπης ως την άλλη, μια μικρή ομάδα ενημερωμένων και πληροφορημένων ανθρώπων κρατούσε στα χέρια της το δίκτυο των συναλλαγματικών και των μετρητών, ελέγχοντας με αυτό τον τρόπο το παιχνίδι της εμπορικής κερδοσκοπίας».

²⁴ Fernand Braudel, *Υλικός Πολιτισμός, Οικονομία και Καπιταλισμός*, τ. Β', μετ. Φ. Δρακονταειδής, ΜΙΑΤΕ, 1998, σελ. 284-285: «Ο καπιταλισμός πλησιάζει με πλάγιο και κυρίως περιορισμένο τρόπο [τους τομείς ενδιαφέροντός του]... Ο καπιταλισμός νιώθει συχνά τον πειρασμό να δοκιμάσει την τύχη του σε άγνωστους τομείς... Όταν επιχειρήσεις έχουν πάψει από καιρό να αποδίδουν ή να εμφανίζουν σίγουρα κέρδη, [τότε] συμφέρει να επενδύεις αλλού». Βλ. επίσης Noel Malcolm, *Agents of Empire, Knights, Corsairs, Jesuits and Spies in the Sixteenth Century Mediterranean World*, Allen Lane, 2015.

τουλάχιστον σωρευτικά παρά τις οικονομικές κρίσεις ή τις γεωπολιτικές αναταράξεις. Υπολογίζεται πως το 2005 έφταναν τα 6 περίπου τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, προερχόμενα κυρίως από αποθεματικά συνταξιοδοτικών και ανταποδοτικών ταμείων (π.χ. Νορβηγία, ΗΠΑ, Ιαπωνία).²⁵ Προσθέτοντας σε αυτό το ποσό διαθέσιμα δημόσιων οργανισμών και ανερχόμενων οικονομιών από τον εντοπισμό και την εκμετάλλευση φυσικών πόρων (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, μεταλλεύματα) και δημόσιας περιουσίας, εκτιμάται πως το 2013 τα συνολικά διαθέσιμα πλεονάσματα έφτασαν τα είκοσι τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ και, σύμφωνα με εκτιμήσεις, δεν έχουν πάψει να αυξάνονται.²⁶

Λεπτομέρειες για τις επενδυτικές τάσεις, το είδος των επενδύσεων και την γεωγραφική διασπορά τους είναι διαθέσιμες και αναλυτικές,²⁷ όχι όμως κάποια σαφής και τεκμηριωμένη εκτίμηση του ποσοστού συμμετοχής των ΚΕΤ στο σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Αν δεχτούμε πως τον Οκτώβριο του 2007 τα ΚΕΤ αντιπροσώπευαν 6% της παγκόσμιας οικονομίας, δεν είναι παράλογο να υπολογίσουμε ότι στο τέλος του 2015, αυτό το ποσοστό έχει μεγεθυνθεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, όχι όμως όπως συνέβαινε ως τα πρώτα χρόνια του 21^{ου} αιώνα, λαβαίνοντας υπόψη τις γενικές αρνητικές χρηματο-οικονομικές εξελίξεις λόγω της κρίσης του 2008, τις διαφοροποιήσεις γεωπολιτικού χαρακτήρα και τις αρνητικές διακυμάνσεις στις τιμές βασικών εμπορευμάτων (commodities). Έτσι, η υπόθεση είναι πως τα ΚΕΤ πέρασαν την αρχική φάση αναδυόμενης αγοράς (emerging market), αποτελούν πια καθιερωμένη (established market) και ίσως ώριμη αγορά (mature market) και εντάσσονται στην παγκοσμιοποιημένη γεωοικονομία.²⁸

Δεδομένου ότι η συγκεκριμένη επενδυτική πρακτική, υπό τον τίτλο Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία (ΚΕΤ), φαίνεται πως έχει λάβει συστημική οικονομική και πολιτική μορφή, θα εξετάσουμε τις συνάψεις μεταξύ ΚΕΤ και γεωοικονομίας, επαναλαμβάνοντας τους ορισμούς αυτών των λέξεων, δηλαδή: «Τα ΚΕΤ ορίζονται

---

²⁵ Υπολογίζεται ότι τα ΚΕΤ διαχειρίζονται 7 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2015 (Πηγή: Sovereign Wealth Fund Institute, δημοσίευση *Καθημερινή*, 4.9.2016, σελ. 11 της Οικονομικής έκδοσης). Υπογραμμίζεται πως η διαχείριση είναι μέρος των διαθέσιμων πλεονασμάτων.

²⁶ Sovereign Wealth Fund Institute, report 5. 8. 2013.

²⁷ Preqin: *SWF Review: Exclusive Extract*, σελ. 1-12 (www.preqin.com/docs/reports/2015-Preqin-Sovereign-Wealth-Fund-Review-Exclusive-Extract-June-2015.pdf).

²⁸ Sovereign Wealth Funds Institute, report 5. 8. 2013.

ως δεξαμενές χρημάτων προερχόμενων από κρατικά αποθεματικά, τα οποία κρατούνται για επενδυτικούς σκοπούς που θα ωφελήσουν την οικονομία και τους πολίτες του κράτους».²⁹ Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) συμπληρώνει αυτόν τον ορισμό ως εξής: «ΚΕΤ είναι ειδικού σκοπού ταμεία ή διακανονισμοί (arrangements) που αποτελούν ιδιοκτησία της κεντρικής κυβέρνησης. Δημιουργημένα από την κεντρική κυβέρνηση για μακρο-οικονομικούς στόχους, τα ΚΕΤ κατέχουν, διαχειρίζονται και διοικούν κεφάλαια (assets) για να πετύχουν οικονομικούς στόχους και να χρησιμοποιήσουν σύνολο επενδυτικών στρατηγικών, περιλαμβανομένων επενδύσεων σε ξένους οικονομικούς πόρους».³⁰

Αν, όπως μελέτησε ο Fernand Braudel (σημειώσεις 23 και 24), οι επενδύσεις «αλλού» ξεκίνησαν και αναπτύχθηκαν στη Μεσόγειο του 16^{ου} αιώνα, η επέκτασή τους σε άλλες χώρες υπήρξε χαρακτηριστικό των ευρωπαϊκών οικονομικών μητροπόλεων του 19^{ου} αιώνα με κατεύθυνση αποικίες ή εξαρτώμενα εδάφη (protectorates, dominions),³¹ ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, δηλαδή ως το τέλος της αποικιοκρατίας. Επρόκειτο για επενδύσεις αποδοτικότητας (return on investment) προς όφελος του κεφαλαίου³² και των «αυτοκρατοριών», της δεσπόζουσας τότε βρετανικής αυτοκρατορίας κατά κύριο λόγο, είχαν δηλαδή σαφές πολιτικό θεμέλιο,³³ υπογραμμίζοντας ότι το μητροπολιτικό κεφάλαιο έσπευδε να αγοράσει, να επενδύσει και να πουλήσει ό,τι γινόταν να αποκτηθεί και να πουληθεί στις γεωγραφικές κτήσεις, μέσω επενδύσεων προς συντήρηση και βελτίωση του οφέλους της μητρόπολης.³⁴ Θα λέγαμε ότι επρόκειτο για πρώιμα ΚΕΤ, όπου το μητροπολιτικό κεφάλαιο λειτουργούσε κεντρικά, με την υποστήριξη και την εύνοια εθνικών και τοπικών

---

²⁹ Ο ορισμός προέρχεται από το ιστολόγιο του Sovereign Wealth Funds Institute.

³⁰ Abdullah Al-Hassan, Michael Papaioannou, Martin Skancke, and Cheng Chih Sung, *Sovereign Wealth Funds: Aspects of Governance Structures and Investment Management*, IMF Working Paper 13/231, 2013, σελ. 3 Ο ορισμός προέρχεται από το International Working Group (IWG) και είναι αποδεκτός από το IMF.

³¹ Βλ. Richard J. Evans, *The Pursuit of Power*, Europe 1815-1914, Allen Lane, 2016.

³² Eric Hobsbaum, *Η Εποχή του Κεφαλαίου, 1848-1875*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, ΜΙΕΤ, 1994, σελ. 61: “Ο καπιταλισμός είχε τώρα [στην περίοδο 1848-1875] στη διάθεσή του ολόκληρο τον κόσμο και η επέκτασή τόσο του διεθνούς εμπορίου όσο και των διεθνών επενδύσεων δίνει το μέτρο του ζήλου με τον οποίο βάλθηκε να τον κατακτήσει”.

³³ Eric Hobsbaum, *Η Εποχή των Αυτοκρατοριών, 1875-1914*, μετ. Κ. Σκλαβενίτης, ΜΙΕΤ, 2000, σελ. 69: “Η Βρετανία ήταν η ασύγκριτα μεγαλύτερη εξαγωγός κεφαλαίων, ‘αόρατων’ χρηματοπιστωτικών και εμπορικών υπηρεσιών, καθώς και υπηρεσιών μεταφοράς. Και μάλιστα, καθώς ο ξένος ανταγωνισμός άρχισε να οικειοποιείται ένα μερίδιο της βρετανικής βιομηχανίας, το Σίτυ του Λονδίνου και η βρετανική ναυτιλία κατέλαβαν ακόμα πιο κεντρική θέση στην παγκόσμια οικονομία”.

³⁴ Eric Hobsbaum, *Η Εποχή του Κεφαλαίου, 1848-1875*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, ΜΙΕΤ, 1994, σελ. 61

μεσολαβητών, όπως οι Αναπτυξιακές Τράπεζες.³⁵ Επρόκειτο επίσης για την επιδίωξη ισχύος, το οποίο, για τους σύγχρονους μελετητές, υπήρξε θεμελιώδες χαρακτηριστικό της Ευρώπης στην περίοδο 1815-1914.³⁶

Κρατικές επενδύσεις σε περιοχές του κόσμου που ανήκαν στο ένα ή στο άλλο πολιτικό στρατόπεδο κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (1945-1991) και ως την κατάρρευση της ΕΣΣΔ (1991), είχαν σημασία εντός «ζωνών επιρροής», που εμφάνιζαν ιδεολογικές επιλογές όμοιες ή παραπλήσιες με το δίπολο ΗΠΑ- ΕΣΣΔ. Σε εκείνο το περιβάλλον δύο αντίθετων πολιτικών και οικονομικών στρατοπέδων, ενός δηλαδή συστήματος δύο μερών, διπολικών στην κατανομή ισχύος,³⁷ οι πολιτικές και οικονομικές πιέσεις και αναταράξεις συγκροτούσαν ένα πλέγμα διαρκούς ανταγωνισμού για την επίτευξη στόχων πολιτικού χαρακτήρα με αιχμή του δόρατος τα οικονομικά συμφέροντα, μέσα από πολιτικές ανατροπές, οι οποίες όσο και αν είχαν τη δυνατότητα απειλών της ασφάλειας του συστήματος, έδειχναν προτίμηση στον διεθνή πολιτικό ανταγωνισμό, αντιληπτό ως βαρόμετρο ισορροπίας μεταξύ των δύο πόλων.³⁸

Χρήση αυτής της αναδρομής γίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις για να υποστηριχθεί πως η οικονομική ανάπτυξη στην Ευρώπη και, δια της Ευρώπης, στον κόσμο είναι το υπόβαθρο της καπιταλιστικής ανάπτυξης και, ιδιαιτέρως, του λεγόμενου «αχαλίνωτου καπιταλισμού».³⁹ Ένα τέτοιο τελεολογικό συμπέρασμα δεν είναι βέβαιο ότι αποτελεί έκφραση οργανωμένου σχεδίου του οικονομικού φιλελευθερισμού, δηλαδή των απελευθερωμένων αγορών το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή με συνέπεια για μεγάλο σχετικά χρονικό διάστημα με κορύφωση την ανάδειξή του κατά τη δεκαετία

---

³⁵ Στο ίδιο, σελ. 134.

³⁶ Richard J. Evans, *The Pursuit of Power, Europe 1815-1914*, Allen Lane, 2016, το κεφάλαιο Social Revolution, σελ. 282-346.

³⁷ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ.368 και 118-119.

³⁸ Eric Hobsbaum, *Η Εποχή των Άκρων, ο Σύντομος 20ος αιώνας, 1914-1991*, μετ. Β. Καπτεργιάννης, Θεμέλιο, 1995, σελ. 312, 313, 315: “Και οι δύο υπερδυνάμεις [ΗΠΑ και ΕΣΣΔ] ήταν λογικά ευτυχείς για την υγιή βάση της οικονομίας τους...Όμως, στο διάστημα 1974-1979 ένα νέο κύμα επαναστάσεων φάνηκε στην πραγματικότητα σαν να μπορούσε να μεταβάλει την ισορροπία των υπερδυνάμεων σε βάρος των ΗΠΑ, εφόσον ορισμένα καθεστώτα της Αφρικής, της Ασίας, ακόμα και της αμερικανικής ηπείρου έκλιναν προς την σοβιετική πλευρά...Οι ΗΠΑ του Νίξον και του Κίσινγκερ σημείωσαν δύο μεγάλες επιτυχίες: την εκδίωξη της ΕΣΣΔ από την Αίγυπτο και την άτυπη στρατολόγηση της Κίνας στην αντισοβιετική συμμαχία”.

³⁹ Edward Luttwak, *Αχαλίνωτος Καπιταλισμός - Νικητές και ηττημένοι της παγκόσμιας οικονομίας*, μετ. Μάρθα-Μαρία Βούβαλη, εκδ. Λιβάνη, 2003.

του 1970. Μια άποψη είναι πως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν βάσει σχεδίου, αλλά εξαιτίας παραλείψεων, που επέτρεψαν παραμορφώσεις (distortions), οι οποίες έλαβαν εντέλει τη μορφή κανονικότητας.⁴⁰

2.2. Παρούσα κατάσταση

Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και τις απαρχές του 21^{ου}, το πολιτικό και οικονομικό τοπίο έχει αλλάξει ολοκληρωτικά σχεδόν.⁴¹ Η υποστηριζόμενη αντίληψη είναι ότι ο σημερινός κόσμος είναι πολυπολικός, συγκροτείται δηλαδή από μικρά, περιφερειακά ή εκτεταμένα κέντρα και πλέγματα εξουσίας και ισχύος με μικρότερη ή μεγαλύτερη οικονομική εμβέλεια, πέραν της πολιτικής και στρατιωτικής βαρύτητας.⁴² Σε αυτό το περιβάλλον, η παγκοσμιοποίηση και ο εμφανιζόμενος υψηλός βαθμός σύνθετης οικονομικής και πολιτικής αλληλεξάρτησης δημιουργούν νέες οικονομικές και πολιτικές προκλήσεις στο διεθνές σύστημα. Μπορεί, σύμφωνα με στατιστικές μετρήσεις, η διάχυση του καπιταλισμού και του ελεύθερου εμπορίου να περιορίζουν την φτώχεια και την ανέχεια, γεννούν όμως ταυτόχρονα μεγάλες και φανερές ανισότητες, αποδεικνύοντας ότι η οικονομική ποσότητα δεν συμβαδίζει υποχρεωτικά με την κοινωνική ποιότητα.⁴³ Και η οικονομική αλληλεξάρτηση, η οποία παράγεται από την παγκοσμιοποίηση ενεργεί ως αποσταθεροποιητική δύναμη σε ένα άναρχο περιβάλλον,⁴⁴ που ενδυναμώνει την ανάπτυξη, αλλά και διαχέει τις οικονομικές κρίσεις.⁴⁵

Σε αυτό το περιβάλλον είναι παρόντα τα Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία (ΚΕΤ), πλεονάσματα από ίδιες πηγές και σχετικές μακροοικονομικές στρατηγικές. Έτσι,

---

⁴⁰ Susan Strange, *International Affairs*, April 1970, σελ. 308 “International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect”.

⁴¹ Hermann Schwartz, *Political Capitalism & and The Rise of SWFs*, University of Virginia, Charlottesville, VA, 2012, “States now create SWFs, and in the past created development banks in order to shift value towards their economy”. σελ. 520.

⁴² Dilip Hiro, *After Empire: the Birth of a Multipolar World*, Nation Books, 2009, Chapter 11, σελ. 271-281.

⁴³ World Bank Economic Review διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://elibrary.worldbank.org/loi/wber>.

⁴⁴ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 220 και 226.

⁴⁵ Wolfgang Ischinger, *The World According to Kissinger*, Foreign Affairs, March/ April 2015 Issue, σελ. 35.

είναι ευδιάκριτη μια αντιστροφή, με την έννοια ότι τα πλεονάσματα δεν είναι αποκλειστικό ή σχετικό πλεονέκτημα μητροπολιτικών πολιτικών και οικονομικών κέντρων κατά το ευρωπαϊκό και διπολικό πρότυπο του παρελθόντος, αν σκεφτεί κανείς ότι το ελάχιστο σε γεωγραφική έκταση και σε αριθμό γηγενών ανθρώπινων πόρων Abu Dhabi, οργάνωσε και λειτουργεί ΚΕΤ που διαχειρίζεται 773 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (2015) και είναι τέταρτο από άποψη μεγέθους, μετά τα ΚΕΤ των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας και της Νορβηγίας.⁴⁶

Ορισμένα ΚΕΤ ιδρύθηκαν και άρχισαν να λειτουργούν πριν από αρκετές δεκαετίες (πρώτο υπήρξε το ΚΕΤ του Κουβέιτ το 1953),⁴⁷ το περιβάλλον λειτουργίας τους όμως ήταν τότε διπολικό και περιφερειακό (regional), τελούσε δηλαδή υπό περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων και προστατευτισμούς, αφού η παγκοσμιοποίηση ήταν άγνωστη.⁴⁸ Σήμερα, υπολογίζεται πως υπάρχουν και λειτουργούν επισήμως (δηλαδή καταστατικά) 84 ΚΕΤ. Από τον κατάλογο δεν λείπει το Κιριμπάτι, ούτε η Παλαιστινιακή Αρχή, ενώ πλειοψηφούν τα ΚΕΤ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών, 46% του συνόλου.⁴⁹ Η δημιουργία λοιπόν και λειτουργία ΚΕΤ εκτιμάται ότι δεν προσκρούουν μετωπικά σε πολιτικά και πολιτειακά προαπαιτούμενα, ούτε σε σχέσεις δυνάμεων, που είναι βέβαιο ότι υπάρχουν και έχουν αντίκρουσμα, δίχως να έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα επιβολής, παρόλο που δηλώνεται ότι μετατοπίζουν, με την πάροδο του χρόνου και σε κάποιο βαθμό τις υπάρχουσες διεθνώς πολιτικές θέσεις ισχύος, είτε προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης, είτε προς την κατεύθυνση της εξισορρόπησης και του σχετικού περιορισμού της.⁵⁰

---

⁴⁶ Sovereign Wealth Fund Institute, *Fund Rankings*, June 2015. Στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία τα ΚΕΤ επικεντρώνονται στους πόρους ταμείων συντάξεων (pension funds), ενώ στη Νορβηγία στα πλεονάσματα (προς όφελος των μελλοντικών γενεών) από την εκμετάλλευση και διαχείριση του ενεργειακού πλούτου, ο οποίος αποτελεί πεπερασμένη πηγή (finite resource). Οι χώρες παραγωγής πετρελαίου, αερίου και μεταλλευμάτων δεν δηλώνουν τέτοιες προθέσεις.

⁴⁷ Sovereign Wealth Institute, *Sovereign Wealth Funds Ranking*, 2015, σελ. 1.

⁴⁸ O'Rourke, Kevin H. and Jeffrey G. Williamson. *When Did Globalization Begin?* NBER Working Paper no. 7632, edited 2000. Οι συγγραφείς προσδιορίζουν πως ο όρος παγκοσμιοποίηση εμφανίστηκε το 1970.

⁴⁹ Sovereign Wealth Institute, *Sovereign Wealth Funds Ranking*, 2015, σελ. 1.

⁵⁰ US Ministry of Defence, *Strategic Trends Programme, Global Strategic Trends-Out to 2040*, σελ. 40: «Despite strong transnational trends, the state will remain the building block of the international system, providing security and economic opportunity for citizens. However, globalisation is likely to have a Darwinian 'survival of the fittest' effect on poor governance by dissuading international investment and providing incentives for governments to improve practice in order to meet accepted norms. Contemporary, rising, and emerging powers are likely to use their influence to promote and

Το παράδειγμα τέτοιας εξέλιξης, που παραμένει στην πολιτική και οικονομική επικαιρότητα, αφορά τις ΗΠΑ και την Κίνα, όπου στοιχειοθετείται ο βαθμιαίος περιορισμός των δυνάμεων των ΗΠΑ (θεσμικών, στρατιωτικών, στρατηγικών) και η αυξημένη πιθανότητα, με αρκετές επιφυλάξεις, βαθμιαίας ενίσχυσης των δυνάμεων της Κίνας με άξονα την οικονομία, η οποία ενσωματώνει τεχνολογικές εκσυγχρονισμένες (updated) εφαρμογές.⁵¹ Λαβαίνοντας υπόψη αυτό το πλαίσιο και την, εντός του ίδιου αυτού πλαισίου, φυσιογνωμία των ΚΕΤ, το πεδίο των κρατικών επενδύσεων εμφανίζεται ευρύ, ο αριθμός των «παικτών» σε τέτοια επενδυτική δραστηριότητα είναι μεγάλος και διακρίνεται για την ποικιλία και πολυπλοκότητα σε ό,τι αφορά τα μέσα και τους σκοπούς κάθε ΚΕΤ, ανάλογα με τις οικονομικές στρατηγικές, την εκτιμώμενη αποδοτικότητά τους, τον εντοπισμό οικονομικών ευκαιριών οργανωτικής και λειτουργικής διαχείρισης.⁵² Από αυτή την πλευρά, τα ΚΕΤ δεν φαίνεται να είναι εκτός του ανταγωνιστικού, κρατικοκεντρικού διεθνούς συστήματος πολιτικής.⁵³

3. ΚΕΤ: φυσιογνωμία και σχέση με το κράτος, διαμόρφωση κανόνων

3.1. Φυσιογνωμία

Ο οικονομολόγος Andrew Rozanov, αναλυτής του Chatham House από το 2014, υπήρξε ο πρώτος που αναρωτήθηκε το 2005 αν αυτή η εξέλιξη δημιουργεί μίαν άλλη οικονομική και κατ' επέκταση πολιτική πραγματικότητα. Σε άρθρο του υπό τον

---

protect the globalised system on which their prosperity depends. Security of global supply chains, and access to the 'global commons' and global markets will be a priority for virtually all states.»

⁵¹ Η επίσημη διατύπωση από την αμερικανική πλευρά εκφράζεται, όπως και στην υποσημείωση 50, με έμφαση στο «πιθανό» (likely) από το US Ministry of Defence, *Strategic Trends Programme, Global Strategic Trends-Out to 2040*, σελ. 38 ως εξής: «Οι ΗΠΑ πιθανολογείται ότι θα περιοριστούν, όλο και πιο πολύ, και, κατά συνέπεια η παγκόσμια ηγεσία τους (leadership) είναι πιθανό να μειωθεί. Ωστόσο, η άνοδος ορισμένων κρατών, όπως η Κίνα, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως βεβαιότητα, δεδομένης της φύσης και του μεγέθους των προκλήσεων που αντιμετωπίζει, ούτε να υπερεκτιμάται η πιθανή επιρροή της. Πάντως, η αλλαγή στην κατανομή της ισχύος δεν είναι πιθανό να είναι απλή, ούτε γραμμική, ούτε να εφαρμοστεί σε όλα τα επίπεδα ισχύος ταυτόχρονα.»

⁵² Στο ίδιο, σελ. 41.

⁵³ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ.12 και 14. Λεπτομέρειες στα κεφάλαια 3 (σελ.103-142) και 7 (σελ. 275-336).

τίτλο *Who holds the Wealth of Nations?*,⁵⁴ έδωσε πρώτος την ονομασία Sovereign Wealth Funds (SWF) και προσδιόρισε ότι αποτελούν τυπικά «παρα-προϊόν των πλεονασμάτων των κρατικών προϋπολογισμών, που συσσωρεύονται χρόνο με το χρόνο χάρη σε ευνοϊκές μακρο-οικονομικές, εμπορικές και φορολογικές θέσεις, συνοδευόμενες από μακροχρόνιους προϋπολογισμούς σχεδιασμού και περιορισμού δαπανών».⁵⁵ Όσο για τη μορφή και τους στόχους των ΚΕΤ, ο Rozanov σημειώνει: «Συνήθως, αυτά τα Ταμεία στηρίζονται σε έναν ή περισσότερους από τους εξής στόχους: απομόνωση των προϋπολογισμών και της οικονομίας από υπερβάουσα μεταβλητότητα των εισοδημάτων, βοήθεια προς τις αρχές για την στειρότητα ανεπιθύμητης ρευστότητας, οικοδόμηση αποταμίευσης για τις επόμενες γενεές ή για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη».⁵⁶

Σε αυτή την περιγραφική προσέγγιση, η οποία εκφράζει αμιγώς οικονομική σκέψη ελεγχόμενου χαρακτήρα ως προς τις οικονομικές μεταβλητές σε μακροχρόνιες προβολές, διακρίνεται η πολιτική διάσταση μέσω της κρατικής πολιτικής περιορισμού της μεταβλητότητας και της συγκράτησης δαπανών. Παραμένοντας στο οικονομικό πεδίο, ο Rozanov αναρωτιέται αν το μέγεθος των επενδύσεων και ο συνωστισμός (crowding) των κρατών-επενδυτών επιδέχονται εξηγήσεις και αν αυτές οι εξηγήσεις προκαλούν ερωτήματα. Εξηγήσεις είναι π.χ. πως η Ιαπωνία έχει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα γήρανσης του πληθυσμού της και γι' αυτό λειτουργεί ΚΕΤ συντάξεων (pension scheme), η Νότια Κορέα έχει να διαχειρίζεται την επιθετικότητα της Βόρειας Κορέας (ΚΕΤ τεχνολογικής καινοτομίας), η Σιγκαπούρη θέλει να διατηρήσει το μεταπολεμικό μοντέλο ανάπτυξής της (ΚΕΤ υποστήριξης και προώθησης υπηρεσιών).

Εντός τέτοιων εξηγήσεων, οι οποίες παραμένουν στο επίπεδο της οικονομίας γενικά και της γεωοικονομίας ειδικά, η θεώρηση της στρατηγικής των ΚΕΤ καθυστέρησε να εμφανιστεί. Ήρθε στην επιφάνεια, όταν τέθηκε το ερώτημα τι στοχεύει η Κίνα, η οποία «συμπεριφέρεται ως περίπου υπερδύναμη (superpower-like) με παγκόσμια δυναμική και φιλοδοξία, την ώρα που έχει να τακτοποιήσει περίπου διακόσια

---

⁵⁴ Andrew Rozanov, *Who Holds the Wealth of Nations?* State Street Global Advisors, August 2005 και <http://www.centralbanking.com/central-banking-journal/feature/2072255/holds-wealth-nations>.

⁵⁵ *Central Banking Journal*, May 2005, reprinted State Street Global Advisors, August 2005, σελ. 1-2.

⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 3.

εκατομμύρια άνεργων στις επαρχίες της».⁵⁷ Σε αυτό το επίπεδο και στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (2005), δεν γίνεται ακόμα λόγος για τη διεθνή πολιτική και την πιθανή βαρύτητα των ΚΕΤ σε αυτήν, ίσως επειδή οι προβλέψεις γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ενδιαφέροντος δεν διέκριναν τις κρίσεις που δημιουργήθηκαν από το 2008 και μετά, ούτε αναφέρονται ως πιθανοί κίνδυνοι στην ημερήσια διάταξη (work agenda) του ΔΝΤ για τα ΚΕΤ εν όψει διάσκεψης για τη λειτουργία τους, που έλαβε χώρα λίγους μήνες αργότερα.⁵⁸

Παραμένοντας στο επίπεδο της οικονομίας και γεωοικονομίας, τα ΚΕΤ έχουν θεμέλιο το χρηματοοικονομικό κρατικό πλεόνασμα, τα λεγόμενα διαθέσιμα. Λαβαίνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις των Paul A. Baran και Paul M. Sweezy,⁵⁹ τα διαθέσιμα δημιουργούνται από την διαφορά μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, όπου η ζήτηση μεγιστοποιεί την αποδοτικότητα του επενδεδυμένου κεφαλαίου σε προϊόντα και υπηρεσίες, πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για ζήτηση που ικανοποιεί ανάγκες και, σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό, επιθυμίες, στο πλαίσιο του «αστικού-ιδιωτικού καπιταλισμού» καταναλωτικής αφθονίας, με έμφαση στην επιβολή πειθούς και χειραγώγησης για την μεγιστοποίηση της καταναλωτικής δαπάνης.⁶⁰

Αυτή η τοποθέτηση επαναλαμβάνει την άποψη μιας ταξικής και προσωπικής (individual) δυναμικής, αγνοώντας ή παραμερίζοντας τον «κρατικό καπιταλισμό», όπου «κυβερνήσεις και όχι ιδιώτες κατέχουν τις δεκατρείς κορυφαίες εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και 75% των παγκόσμιων ενεργειακών αποθεμάτων. Μεταξύ 2004 και 2009, εκατόν είκοσι κρατικές εταιρείες εντάχθηκαν στον κατάλογο Forbes, μεταξύ των 2.000 μεγαλύτερων εταιρειών, ενώ 250 ιδιωτικές επιχειρήσεις αφαιρέθηκαν από αυτόν τον κατάλογο. Σύμφωνα με αναφορές που δημοσιεύτηκαν το 2013, κρατικές κατ' ουσία επιχειρήσεις αποτελούν το 80% στην Κίνα, το 62% στη Ρωσία, το 38% στη Βραζιλία. Το 35% των άμεσων επενδύσεων

---

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 4.

⁵⁸ IMF, *SWF-A Work Agenda*, Prepared by the Monetary and Capital Markets and Policy Development and Review Departments, in Collaboration With Other Departments, February 29, 2008, σελ. 1-20.

⁵⁹ *Monthly Review*, Vol. 64, Issue 03, July-August 2012 (στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://monthlyreview.org/2012/07/01/some-theoretical-implications/>).

⁶⁰ James Garvey, *The Persuaders, The Hidden Industry That Wants to Change Your Mind*, Icon Books Ltd, London, 2016.

που προέρχονται από τις ανερχόμενες οικονομίες, καλύπτεται από κρατικές μονάδες παραγωγής και εμπορίας».⁶¹

Αν αυτά τα δεδομένα σηματοδοτούν ότι το πλεόνασμα είναι καθαρό αποτέλεσμα χρηματοοικονομικών ροών (inputs vs. outputs) και κατοχής τίτλων (bonds, hedge funds, equities), εγγράφεται στις «οικονομικές τεχνικές πολιτειακής οργάνωσης» (economic techniques of statecraft)⁶² ως διαθέσιμος πόρος, του οποίου οι αποδόσεις έχουν μακροχρόνιο ορίζοντα, προοπτική που δεν είναι επιλέξιμη κατά κανόνα για τις ιδιωτικές επενδύσεις. Έτσι, «από τις κύριες βιομηχανίες στις αγορές equities και bonds, από τις κεφαλαιϊκές ροές στις ξένες απευθείας επενδύσεις, το χέρι του κράτους είναι ορατό και απλώνεται όλο και περισσότερο».⁶³ Χρειάζεται εδώ να διευκρινιστεί τι είναι και τι σημαίνει ο όρος κράτος.

3.2. Σχέση των ΚΕΤ με το κράτος, κρατικός πλούτος και πολιτική

Ο όρος κράτος προσδιορίζει ότι «πρόκειται για μορφή πολιτικής ένωσης ή ‘πολιτεία’, η οποία διακρίνεται από το γεγονός ότι δεν ενσωματώνεται σε άλλες πολιτικές ενώσεις, παρόλο που μπορεί να ενωμάτωνα τέτοιες ενώσεις. Το κράτος είναι έτσι η ύψιστη συλλογική ενότητα, επειδή δεν ενσωματώνεται σε καμία άλλη ενότητα, ακόμα και αν υπόκειται σε άλλες δυνάμεις, δηλαδή σε άλλο κράτος ή αυτοκρατορία. Ένα κράτος έχει τη δική του ανεξάρτητη δομή πολιτικής εξουσίας και συνδέεται με ξεχωριστά φυσικά εδάφη. Το κράτος είναι πολιτική κοινότητα, παρόλο που δεν είναι κράτη όλες οι πολιτικές κοινότητες. Ένα κράτος δεν είναι ένα έθνος ή ένας λαός, παρόλο που μπορεί να περιλαμβάνει ένα έθνος, μέρη διαφορετικών εθνών ή και έναν αριθμό ολόκληρων εθνών. Το κράτος προέρχεται από την κοινωνία, αλλά δεν περιέχει, ούτε διατηρεί σε υποτέλεια (subsume) μια κοινωνία. Το κράτος έχει κυβέρνηση, που εκλέγεται με δημοκρατικές διαδικασίες, από παραδοσιακές εξουσίες ή ακόμα από την κυριαρχία ενός μονοκομματικού μηχανισμού».⁶⁴ Επακόλουθο

---

⁶¹ Robert D. Blackwill & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, σελ. 36-37.

⁶² Στο ίδιο, σελ. 22.

⁶³ Στο ίδιο, σελ. 37.

⁶⁴ Chandran Kukathas, Department of Government, LSE, *A Definition of the State*, Presented at a conference on ‘Dominations and Powers: The Nature of the State’, University of Wisconsin, Madison, March 29, 2008, σελ. 1.

αυτού του ορισμού είναι ότι, στην περίπτωση των ΚΕΤ, αυτός ο κρατικός πλούτος είναι σε γνώση και διαχείριση της κυβέρνησης και αποτελεί στοιχείο της πολιτικής της, αλλά και του κρατικού ανταγωνισμού σε περιφερειακό ή διεθνές επίπεδο, λαβαίνοντας υπόψη ότι ο ανταγωνισμός είναι στοιχείο της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος.⁶⁵ Ως εκ τούτου, είναι λογικό να βρίσκεται η διαχείριση ενός ΚΕΤ υπό την ευθύνη και τον έλεγχο της κυβέρνησης της χώρας-επενδυτή, ώστε να εξασφαλίζεται η αποδοτικότητα των επενδύσεων στη χώρα-αποδέκτη ή και στις χώρες-αποδέκτες και να περιορίζονται οι κίνδυνοι, ένας από τους οποίους είναι η παρουσία και επίδειξη ισχύος.

Η παρουσία και λειτουργία των ΚΕΤ εκ μέρους του κράτους-επενδυτή φέρνει στην επιφάνεια το ζήτημα των διεθνών σχέσεων στην τρέχουσα συγκυρία, δηλαδή την παρουσία και ένταξή τους στην αντίληψη της έννοιας του κράτους ως πολιτικής και οικονομικής οντότητας, που περιβάλλεται από ισχύ. Η δίπολη διάσταση του κράτους ως κυβέρνησης και του κράτους ως χώρας συγκροτεί την εσωτερική όψη του κράτους, ενώ η εξωτερική όψη ενός κράτους εντοπίζεται στις διακρατικές σχέσεις. Έτσι φτάνουμε στη δεύτερη διάσταση του κράτους ως επίσημου φορέα ενός νομικού και νομιμοποιημένου θεσμού που εκπροσωπεί την χώρα στις εξωτερικές σχέσεις. Με αυτή τη λογική, το κράτος αντιμετωπίζεται ως κυρίαρχη ή ανεξάρτητη οντότητα, που ανήκει σε συμμαχίες και περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς και διαθέτει σειρά δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Σε δεύτερο επίπεδο, το κράτος υφίσταται ως πολιτικοοικονομικός οργανισμός, έχει δηλαδή αναπτύξει και σέβεται αποτελεσματικούς πολιτικούς θεσμούς και μια σταθερή οικονομική βάση εντός της παγκόσμιας οικονομίας, η οποία γίνεται αντιληπτή ως ένα παγκόσμιο διακρατικό σύστημα με τα αναπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη στο κέντρο της, που εκμεταλλεύονται διαθέσιμους πόρους με *de facto* ανισότητες στη σύγχρονη διεθνή πολιτική. Είναι λοιπόν σαφές πως το διακρατικό σύστημα επιδρά *ipso facto* στην πολιτική, στην οικονομία, στην επιστήμη κ.λπ.⁶⁶ Τα βασικά κύρια σημεία του συστήματος είναι η προάσπιση της ασφάλειας, η ελευθερία, η τάξη, η δικαιοσύνη και η ευημερία, η ανάπτυξη μιας παγκόσμιας αγοράς και μιας παγκόσμιας οικονομίας,

---

⁶⁵ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 290-291.

⁶⁶ Robert Jackson, Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, μετ. Χαρ. Κωνσταντινίδης, εκδ. Gutenberg, 2006, σελ. 47-56.

στοιχεία τα οποία αποτελούν προκλήσεις για το κυρίαρχο κράτος ως προς την ισχύ του.⁶⁷

Μια ενισχυτική άποψη, η οποία λαβαίνει υπόψη της την υπάρχουσα, διατυπωμένη ή μη στρατηγική, είναι πως «η καρδιά της πολιτικής είναι η ισχύς. Ο σκοπός των οικονομικών είναι ο πλούτος (wealth). Η ισχύς είναι περιορισμένη εκ φύσεως (inherently). Η αναζήτηση ισχύος είναι συνεπώς ανταγωνιστική. Είναι ένα μηδενικό εντέλει παιχνίδι (zero-sum game). Ο πλούτος αντιθέτως δεν έχει όρια, πράγμα που καθιστά την οικονομία ένα θετικό εντέλει παιχνίδι (positive-sum game)». ⁶⁸ Η στόχευση πλούτου λοιπόν δεν εξυπηρετείται ευθέως από την αρχή ότι δύναμη-«ισχυρότητα» είναι δίκαιο (might is right). Αντίθετα, το απεριόριστο του πλούτου οφειλείται από την αρχή της θετικότητας (be positive, positivism) και από το γεγονός ότι το «παιχνίδι» είναι εντός (in), δηλαδή «παίζεται» και όσο «παίζεται», τόσο περισσότερο αποδίδει εντέλει.⁶⁹

Η αρχή ότι ο πλούτος δεν έχει όρια, σχετίζεται με την επιλογή επενδύσεων σε προϊόντα και υπηρεσίες μαζικής και παγκοσμιοποιημένης ζήτησης, που εκτιμάται ότι έχουν φτάσει σε ανώτερα επίπεδα ζήτησης (high demand) στον αναπτυγμένο κόσμο, προσδιορίζουν όμως τις οικονομίες των υπό ανάπτυξη χωρών, οι οποίες προβλέπεται ότι θα εξελιχθούν σύντομα σε σημαντικό βαθμό ως προς την ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών μέσω μεταφοράς τεχνογνωσίας, καινοτομιών και τεχνολογικών εξελίξεων (breakthroughs).⁷⁰ Οι υπάρχουσες και διαφαινόμενες τάσεις (οι λεγόμενες μεγατάσεις, mega-trends)⁷¹ σε αυτό το περιβάλλον δημιουργούν νέες οικονομικές προοπτικές, όπου τα ΚΕΤ έχουν ρόλο στις χώρες-αποδέκτες λόγω της προοπτικής της οικονομικής ανάπτυξης αυτών των χωρών.⁷²

Η παρουσία των ΚΕΤ προς εκμετάλλευση της προοπτικής οικονομικής ανάπτυξης των χωρών-αποδεκτών, αξιολογεί την αποδοτικότητα των επενδύσεών τους δια του

---

⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 59.

⁶⁸ Michael Mandelbaum, *The Road to Global Prosperity*, Simon & Schuster, 2014, σελ. xvi.

⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. xvii.

⁷⁰ Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, 2016, σελ. 1.

⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 14-21.

⁷² Deutsche Bank Research (2008a) 'SWFs and Foreign Investment Policies: "An Update"' [online]. Available from: http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN_PR.

προσδιορισμού επιστροφών (returns) των επενδύσεών τους, θέτοντας ως μέσο (median) απόδοσης το 7%. Στην περίπτωση όπου αυτός ο στόχος δεν επιτυγχάνεται εντός συγκεκριμένης οικονομικής περιόδου και δεν μπορεί να προσεγγιστεί για συγκεκριμένους και μετρούμενους λόγους στην χώρα-αποδέκτη, προτείνεται και φαίνεται ότι ακολουθείται η οικονομική στρατηγική να υπάρχει έτοιμος ένας υποφάκελος (sub-portfolio) προς άμεση αντίδραση μέσω επανεπένδυσης, στοιχείο ευελιξίας και περιορισμού κινδύνου.⁷³

3.3. Διαμόρφωση κανόνων λειτουργίας και δράσης των ΚΕΤ

Λαβαίνοντας υπόψη το ιστορικό, την παρούσα κατάσταση, την φυσιογνωμία των ΚΕΤ και τη σχέση τους με το κράτος, τίθεται το ερώτημα, ποιές είναι και ποιές οφείλουν να είναι οι προτεραιότητες και, κυρίως, το κανονιστικό πλαίσιο των ΚΕΤ, δεδομένης της πολυμορφίας σκοπών και μέσων που εμφανίζουν, ώστε να εξασφαλιστούν οι γενικές τουλάχιστον πρακτικές τους, να απαντηθούν ανησυχίες σχετικές με τους σκοπούς, τις δραστηριότητες και τη λειτουργία τους και να περιγραφούν προσεγγίσεις αντιμετώπισης των ανησυχιών, λαβαίνοντας υπόψη την διεθνή πολιτική δια μέσου της γεωοικονομίας και της γεωπολιτικής.

Τα βασικά δεδομένα, οι απαιτήσεις που προκύπτουν από την ως τώρα ανάλυση και οι διατυπωμένοι στην βιβλιογραφία συγκερασμοί απόψεων είναι:

1. Τα ΚΕΤ δραστηριοποιούνται εντός του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού περιβάλλοντος.⁷⁴
2. Αποτελούν μορφή κρατικού καπιταλισμού, αποδεχόμενου τον ασίγαστο ανταγωνισμό και την «εντελώς αυθόρμητη λειτουργία των καπιταλιστικών αγορών, οι οποίες δεν χρειάζονται κανένα σχέδιο και καμία πειθαρχία».⁷⁵

---

⁷³ Max Darnell, *Tail-Risk hedging in Concept & Practice*, First Quadrant, September 2010, σελ.2. “In the context of a sharp drop in asset values, a sub-portfolio that generates a strong positive return can provide “dry powder” to be opportunistically reinvested”.

⁷⁴ Peterson Institute for International Economics, *The Future for Sovereign Wealth Funds, Threat or Salvation?*, 2014, σελ. 161: “Sovereign Wealth Funds are a permanent, prominent feature of the international financial market”.

⁷⁵ Edward Luttwak *Αχαλίνωτος Καπιταλισμός - Νικητές και ηττημένοι της παγκόσμιας οικονομίας*, μετ. Μάρθα-Μαρία Βούβαλη, εκδ. Λιβάνη, 2003, σελ. 93.

3. Η βαρύτητα και στόχευση των ΚΕΤ ως στοιχείου και παράγοντα της γεωοικονομίας επηρεάζει γεωπολιτικές τάσεις, ισορροπίες και στρατηγικές της διεθνούς πολιτικής.⁷⁶
4. Με βάση τέτοιες εκτιμήσεις, τα ΚΕΤ και κατ' επέκταση η γεωοικονομία, παρά το ανταγωνιστικό και απειθαρχο περιβάλλον τους, δημιουργούν την στρατηγική ανάγκη για ένα πλαίσιο εξασφάλισης θεσμοθέτησης, νομιμοποίησης, διαφάνειας και ασφάλειας, με τη μορφή αρχών, λειτουργικών εντός του «συστήματος» της παγκοσμιοποιημένης διεθνούς πολιτικής.⁷⁷
5. Αυτές οι αρχές έχουν αρχίσει να διατυπώνονται και να εφαρμόζονται με το επιχείρημα ότι τα ΚΕΤ «έχουν αναγνωριστεί προσφάτως [το έτος 2008] ως παγιωμένα (well-established) θεσμικά επενδυτικά όργανα και σημαντικοί συμμετοχοί στο διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα».⁷⁸
6. Ωστόσο, εκτιμάται πως τα ΚΕΤ απειλούν την ελεύθερη αγορά (free market), με το σκεπτικό ότι το οικονομικό βάρος τους και η κρατική και κυβερνητική υποστήριξη που απολαμβάνουν μέσω διευκολύνσεων ad hoc τόσο από την χώρα-επενδυτή όσο και από την χώρα-αποδέκτη αποτελούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Διαστρέφουν εξ αυτού του λόγου την οικονομική ανταγωνιστική αποτελεσματικότητα της ελεύθερης αγοράς, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν εμφανίζονται στη διεθνή οικονομία και πολιτική από μη δημοκρατικά και αυταρχικά καθεστώτα, ενισχύοντας έτσι τις ανησυχίες για τις οικονομικές στρατηγικές τους, οι οποίες μπορεί να υπερβαίνουν την τρέχουσα σταθερότητα του οικονομικού περιβάλλοντος και να επηρεάζουν την πολιτική.⁷⁹

Συνοπτικά, τα ΚΕΤ ήρθαν και προβλέπεται ότι θα μείνουν, το μέγεθος και η δραστηριότητά τους εμφανίζουν στρατηγικές επιπτώσεις εντός του παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος ως προς την γεωοικονομία, την γεωπολιτική και τη διεθνή πολιτική.

---

⁷⁶ Walter Russell Mead, *The Return of Geopolitics*, Foreign Affairs, Issue May/June 2014, σελ. 76.

⁷⁷ Ashby Monk, *Recasting the Sovereign Wealth Fund Debate: Trust, Legitimacy, and Governance*, New Political Economy, issue 14:4, 2009, σελ. 451-468.

⁷⁸ IWG of SWF, *SWF Generally Accepted Principles & Practices*, “Santiago Principles”, October 2008, σελ. 1.

⁷⁹ Ian Bremmer, *The End of the Free Market*, Portfolio, 2010, σελ. 39. “It’s a system in which the state dominates markets... As this trend develops, it will generate friction in international politics and distortions in global economic performance”.

4. Το κανονιστικό πλαίσιο και προσεγγίσεις βελτιώσεων

4.1. Παγκοσμιοποίηση και επενδυτικά ταμεία

Η παγκοσμιοποίηση, ως καθολικό (universal) σύστημα και διαδικασία (process), ορίζεται ως η συνισταμένη τριών παραγόντων: μετακίνηση και μετανάστευση ατόμων, ομάδων και πληθυσμών, διεθνές εμπόριο, εύκολες μετακινήσεις κεφαλαίων και ολοκλήρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών.⁸⁰ Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) έχει δημοσιεύσει έκθεση, στην οποία εξετάζει συνοπτικά το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, την εξέλιξή του, τα ωφελήματα που προσφέρει και τα σημεία εκείνα που χρήζουν νέων προσεγγίσεων για την βελτίωσή τους.⁸¹ Οι κύριες διαπιστώσεις, αλλά και προτάσεις του, εκφράζονται έτσι: «Διαρκής πρόκληση για όλα τα κράτη, ασχέτως προς το επίπεδο της οικονομικής τους ανάπτυξης είναι η χρηματο-οικονομική σταθερότητα, η οικονομική ανάπτυξη και η βελτίωση των όρων διαβίωσης. Αυτές οι προκλήσεις υπακούουν σε αρκετές βασικές αρχές, αλλά κάθε χώρα ακολουθεί τη δική της πορεία. Εμπειρίες από πολλές χώρες, φέρνουν στο φως τυπικές αρχές που φαίνεται ότι στηρίζουν μεγαλύτερη ευημερία. Μεταξύ αυτών είναι οι επενδύσεις (κυρίως οι ξένες επενδύσεις), η διάχυση της τεχνολογίας, ισχυροί θεσμοί, λογικές μακρο-οικονομικές πολιτικές και η ύπαρξη οικονομίας της αγοράς. Επιπλέον, κοινός παρονομαστής που φαίνεται να συνδέει όλες τις χώρες με υψηλή ανάπτυξη είναι η συμμετοχή και η ενσωμάτωση στην παγκόσμια οικονομία. Πολλά έχουν γίνει σε σχέση με την παγκοσμιοποίηση, πολλά περισσότερα πρέπει να γίνουν. Η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στην αυξανόμενη ενσωμάτωση των οικονομιών του κόσμου, μέσω κυρίως της ροής αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων δίχως συννοριακούς περιορισμούς. Το βασικό στοιχείο της παγκοσμιοποίησης είναι η επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου».

Από την άλλη πλευρά, οι παγκόσμιες οικονομικές αγορές βρέθηκαν μπροστά σε αλματώδη αύξηση εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, η οποία επιβραβεύει μετακινήσεις κεφαλαίων και πόρων. Η αντίληψη (concept) τέτοιας αύξησης προκάλεσε ισχυρή δυναμική εκμετάλλευσής της. Καθώς λοιπόν οι χώρες ενδυνάμωσαν τις αγορές

---

⁸⁰ Ismail Shariff, *Global economic integration: prospects and problems*, International Journal of Development Economics, Development Review, vol.1, number 2 (2003), σελ. 163-178.

⁸¹ IMF Staff, *Globalization: A Brief Overview*, May 2008, σελ. 1-4.

κεφαλαίων, προσέλκυσαν επιπλέον επενδυτικά κεφάλαια, που επέτρεψαν στην επιχειρηματική τάξη να αναπτυχθεί, διευκόλυναν την αποτελεσματικότερη κατανομή κεφαλαίων, μείωσαν τους κινδύνους και προώθησαν την οικονομική ανάπτυξη και εξέλιξη. Ωστόσο, μεταξύ των ακαδημαϊκών κύκλων και των πολιτικών ειδικών, δεν παύει να γίνεται έντονη συζήτηση για τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι λειτουργεί απογοητευτικά για μικρές και μεσαίες χώρες,⁸² άλλοι επιμένουν πως η κίνηση κεφαλαίων, ωφέλιμη και αποδοτική, πρέπει να ενισχυθεί μέσα από συνετές μακροοικονομικές πολιτικές και εξίσου συνετούς κανονισμούς».⁸³

Σε αυτές τις δημοσιευμένες απόψεις δεν υπάρχουν άμεσες αναφορές στα ΚΕΤ, επαναλαμβάνεται ωστόσο η σημασία των επενδυτικών κεφαλαίων ως στοιχείου επέκτασης του εμπορίου, υπογραμμίζοντας για άλλη μια φορά την οικονομική και μόνο διάσταση της παγκοσμιοποίησης. Την χρονιά πάντως της δημοσίευσης της έκθεσης του ΔΝΤ (Μάιος 2008), την ίδια ακριβώς περίοδο, ορίστηκαν τα θέματα που οφείλουν να κατοχυρώσουν την αξία των ΚΕΤ εντός της παγκοσμιοποίησης και τον σεβασμό κοινών αρχών (principles). Το ιστορικό εκείνης της προσπάθειας έχει ως εξής: από τις 30 Απριλίου ως την 1^η Μαΐου 2008, υπό την διευκόλυνση και τον συντονισμό (facilitation and coordination) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) στην Ουάσιγκτον, συστήθηκε Διεθνής Ομάδα Εργασίας (ΔΟΕ-International Working Group) των ΚΕΤ με τη συμμετοχή 23 χωρών (μεταξύ αυτών οι ΗΠΑ, όχι όμως η Κίνα), με μόνιμους παρατηρητές από τρεις χώρες (Ομάν, Σαουδική Αραβία, Βιετνάμ), τον ΟΟΣΑ και την Διεθνή Τράπεζα και με συνεισφορά (input) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω του τότε Επιτρόπου Χρηματο-οικονομικών Joaquin Almunia. Η ΔΟΕ υπέβαλε την έκθεσή της τον Οκτώβριο του 2008, η οποία είναι γνωστή ως *Sovereign Wealth Funds, Generally Accepted Principles & Practices, "Santiago Principles"*.

---

⁸² Joseph Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, W.W. Norton, 2002, σελ. 4.

⁸³ Linda Lim, *The Globalization Debate: Issues and Challenges*, Geneva, International Labor Organization, 2001, σελ. 1-4.

4. 2. Santiago Principles

Η λογική που διατρέχει την έκθεση είναι ότι «τα ΚΕΤ έχουν διαφορετικές νομικές, θεσμικές και διακυβερνητικές δομές, αποτελούν μια ετερογενή ομάδα, που περιλαμβάνει ταμεία διαφόρων κρατικών κεφαλαίων, είναι θεσμοί κεντρικής σημασίας που βοηθούν στη βελτίωση της διαχείριση των δημοσίων οικονομικών, πετυχαίνουν μακρο-οικονομική σταθερότητα και υποστηρίζουν υψηλής ποιότητας ανάπτυξη, προσφέροντας ουσιαστικά οφέλη (benefits) στις παγκοσμιοποιημένες αγορές, έχουν την ευχέρεια, σε πολλές περιστάσεις, να λαβαίνουν υπόψη τις μακροχρόνιες προοπτικές των επενδύσεών τους και να αντεπεξέρχονται στους επιχειρηματικούς κύκλους (ride out business cycles), κομίζοντας σημαντική ποικιλία στις παγκοσμιοποιημένες οικονομικές αγορές, πράγμα ιδιαίτερος ευεργετικό, κυρίως κατά τις περιόδους οικονομικής αναταραχής ή μακροοικονομικής πίεσης (stress)».⁸⁴ Παρά το γεγονός ότι τα ΚΕΤ αποτελούσαν το 2008 μικρό μέρος της παγκόσμιας οικονομίας (6% κατ'εκτίμηση) υπολογιζόμενης σε 190 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (στοιχείο του Οκτωβρίου 2007),⁸⁵ η προσδοκώμενη τότε ταχεία συσσώρευση πλεονασμάτων και κεφαλαίων προδίκαιε ήδη ότι η επίδρασή τους θα ήταν σημαντική στις πρακτικές της επιχειρηματικής διακυβέρνησης (corporate governance).⁸⁶

Αναγνωρίζοντας ωστόσο πως τα ΚΕΤ είναι ευεργετικά και κρίσιμα για τις διεθνείς χρηματοοικονομικές αγορές, οι οδηγοί-στόχοι τους (guiding objectives) προϋποθέτουν για την υλοποίησή τους γενικώς αποδεκτές αρχές και πρακτικές (generally accepted principles and practices- GAPP), δηλαδή: διατήρηση της σταθερότητας του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συστήματος και της ελεύθερης ροής κεφαλαίων και επενδύσεων, συμμόρφωση στους ελεγκτικούς μηχανισμούς σε κάθε χώρα επενδυτικής παρουσίας ενός ΚΕΤ, επενδύσεις με γνώμονα τον εκτιμώμενο κίνδυνο και τις κλίμακες των αποδόσεων (returns scale) των επενδύσεων, την δημιουργία διάφανων και ελεγχόμενων δομών διακυβέρνησης, που θα επιτρέπουν επαρκείς λειτουργικούς ελέγχους, διαχείριση του κινδύνου και απόδοση ευθυνών».⁸⁷

---

⁸⁴ *Sovereign Wealth Funds, Generally Accepted Principles & Practices, 'Santiago Principles'*, published by IWG- International Working Group of Sovereign Wealth Funds, 2008, σελ. 3.

⁸⁵ IMF, *Global Financial Stability Report*, October 2007, σελ. 139.

⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 139-140.

⁸⁷ *Sovereign Wealth Funds, Generally Accepted Principles & Practices, 'Santiago Principles'*, σελ. 4: «i. To help maintain a stable global financial system and free flow of capital and investment; ii. To

Αυτοί οι οδηγοί-στόχοι διατυπώνονται στη συνέχεια σε αρχές και υπο-αρχές (subprinciples),⁸⁸ αναλύονται και εξειδικεύονται,⁸⁹ ενώ στο παράρτημα της έκδοσης γίνονται στοχευμένες αναφορές σε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ορισμένων ΚΕΤ, παρατίθεται κατάλογος των προσώπων που μετείχαν στην ΔΟΕ, των εκπροσώπων κάθε ΚΕΤ ανά χώρα και παρουσιάζονται οι στρατηγικές και λειτουργίες σειράς ΚΕΤ με τη μορφή περιπτώσεων (case studies), με παραμέτρους την ιδιοκτησία, τις πηγές πλεονασμάτων, το ύψος τους, την επενδυτική πολιτική και τον καταμερισμό των πλεονασμάτων, την σχέση με τον κρατικό προϋπολογισμό της χώρας-επενδυτή, την διοίκηση (management και administration), τις εκθέσεις δραστηριότητας, ελέγχου και αξιολόγησης (reporting, monitoring, assessment).⁹⁰

Τα Santiago Principles αποτελούν το πλαίσιο συμμόρφωσης των ΚΕΤ, ένα είδος προτεινόμενου εσωτερικού λειτουργικού και ελεγκτικού κανονισμού και ενός «κώδικα συμπεριφοράς» για όλα τα ΚΕΤ.⁹¹ Σημειωτέον ότι το σύνολο των χωρών που λειτουργούν ΚΕΤ είναι 44 (2015) και ότι χώρες της Αραβικής Χερσονήσου και του Περσικού Κόλπου διαχειρίζονται περισσότερα του ενός ΚΕΤ. Έτσι, η έκθεση της Διεθνούς Ομάδας Εργασίας (ΔΟΕ-International Working Group) καλύπτει αφενός εισροές δεδομένων και προτάσεων από το 50% των χωρών, αλλά αφετέρου το 80% των ΚΕΤ.⁹² Υπό αυτή την έννοια, πρόκειται για ουσιαστικά πλειοψηφικές υποδείξεις προϋποθέσεων λειτουργίας (διαφάνεια, διοίκηση, έλεγχος δράσης) με δεδηλωμένο στόχο την δημιουργία εμπιστοσύνης μεταξύ της χώρας-αποδέκτη της επένδυσης και της χώρας-επενδυτή. Αυτές οι πλειοψηφικές υποδείξεις δεν δημιουργούν και για την μειοψηφία αναγκαστικές υποχρεώσεις συμμόρφωσης προς τις αρχές που εκφράζουν.

---

comply with all applicable regulatory and disclosure requirements in the countries in which they invest; iii. To invest on the basis of economic and financial risk and return-related considerations; and iv. To have in place a transparent and sound governance structure that provides for adequate operational controls, risk management, and accountability”.

⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 7-9.

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 11-25.

⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 27-49.

⁹¹ Peterson Institute for International Economics, *The Future for Sovereign Wealth Funds, Threat or Salvation?*, 2014, σελ. 161.

⁹² Ο πλήρης κατάλογος χωρών και ΚΕΤ ανά χώρα δημοσιεύεται στο Paul Rose, *Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy*, The Ohio State University, Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, no. 312, October 12, 2015, σελ. 3-4.

4.3. Προτεινόμενες βελτιώσεις αρχών και λειτουργίας του κανονιστικού πλαισίου

Εξ αυτού του λόγου, το Peterson Institute for International Economics⁹³ έχει προχωρήσει σε προτάσεις βελτιωτικών προσεγγίσεων, οι οποίες συνοψίζονται ως εξής: Σημαντική συνεισφορά θα είναι η αποσαφήνιση του ρόλου και των υποχρεώσεων των ΚΕΤ και η θεσμοθέτηση της συμμετοχής τους στο διεθνές οικονομικό σύστημα, στη γεωοικονομία. Έτσι, τα Santiago Principles θα πρέπει να γίνουν πιο εμπεριστατωμένα και στιβαρά και η καταγραφή της συμμόρφωσης σε αυτά εκ μέρους των μεγαλύτερων τουλάχιστον ΚΕΤ πρέπει να συνεχίσει να βελτιώνεται. Ο πίνακας αξιολόγησης (scoreboard) των ΚΕΤ και τα Santiago Principles στηρίζονται στη λογοδοσία και στη διαφάνεια, τόσο έναντι των χωρών-επενδυτών όσο και των χωρών-αποδεκτών. Αυτή η προσέγγιση μειώνει θεωρητικά τον κίνδυνο κακοδιαχείρισης των επενδύσεων των ΚΕΤ. Η δομή των ΚΕΤ και η διαφάνεια, εφόσον τεθούν σε εφαρμογή, περιορίζουν την δυνατότητα χωρών να χρησιμοποιούν τα ΚΕΤ για την επιτυχία στρατηγικών στόχων οικονομικής ισχύος, ώστε οι χώρες-αποδέκτες να μην προσφεύγουν σε οικονομικό προστατευτισμό για την αποφυγή τέτοιων κινδύνων. Την ίδια στιγμή, όσοι συμμετέχουν στην χρηματοοικονομική αγορά πρέπει να είναι εξασφαλισμένοι ότι τα ΚΕΤ δεσμεύονται από υψηλών απαιτήσεων λογοδοσία και διαφάνεια σε σχέση με τις επενδύσεις τους.

Τα ΚΕΤ είχαν αποκτήσει μεγαλύτερη αποδοχή στα χρόνια 2009-2014, η οποία δεν φαίνεται να έχει καμφοθεί σε επαρκή βαθμό. Πάντως, οι ανησυχίες για τις επενδύσεις των ΚΕΤ, ενώ έχουν περιοριστεί κάπως, δεν έχουν εξαλειφθεί. Αυτές οι ανησυχίες ενισχύθηκαν εξαιτίας της τάσης των ΚΕΤ να συνάπτουν συμφωνίες, οι οποίες δεν είναι ευκρινείς ως προς τις προθέσεις τους για το ύψος των αποδόσεων ή για τον χρόνο όπου μια επένδυση θα παραμένει ενεργή. Τέτοιες συνεργασίες προκαλούν

---

⁹³ Στον ιστότοπο <https://piie.com/about-piie>, αναφέρεται: “The Peterson Institute for International Economics (PIIE) is a private, nonprofit, nonpartisan research institution devoted to the rigorous and intellectually open study of international economic policy. Since 1981, we have identified and analyzed a wide range of international economic challenges, policy approaches, and practical ideas to help make globalization beneficial and sustainable for the people of the United States and the world”. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται της διαφάνειας: “We disclose all sources of funding for the Institute and all sources underwriting a specific study. PIIE and outside authors must disclose to the Institute financial relationships that might bear on their research. *Sources of Financial Support* for PIIE have been listed annually on our website since June 2013. PIIE staff may use their Institute affiliation as identification on outside projects but must make clear when their work is not a PIIE project subject to PIIE review.”

μεγαλύτερες ανησυχίες, όταν οι επενδύσεις γίνονται σε ευαίσθητους τομείς στις χώρες-αποδέκτες.⁹⁴

Τέσσερις είναι οι προτεινόμενες από το Peterson Institute for International Economics προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση τέτοιων ανησυχιών: αναβάθμιση των Santiago Principles και συμμόρφωση με αυτά, ισχυρή αμοιβαιότητα υποχρεώσεων μεταξύ ΚΕΤ και χώρας-αποδέκτη, βελτίωση στη συγκέντρωση και παρουσίαση δεδομένων των δραστηριοτήτων των ΚΕΤ και σεβασμός του πλαισίου διοίκησης και διαχείρισης των επενδύσεων μέσω ΚΕΤ.

1. Η αναβάθμιση των Santiago Principles αφορά την αποδοχή του συνόλου τους και την δημόσια κοινοποίηση αυτής της αποδοχής. Όπως τα οικονομικά στοιχεία των ΚΕΤ ελέγχονται από ανεξάρτητους εξωτερικούς φορείς, το ίδιο πρέπει να γίνει για τη δημόσια κοινοποίηση, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ή να αυξάνεται η διαφάνεια. Με άλλα λόγια, τα Santiago Principles πρέπει να περιλαμβάνουν την κοινοποίηση της ενσωμάτωσης των ΚΕΤ στις φορολογικές και νομισματικές πολιτικές της χώρας-αποδέκτη, πράγμα απαραίτητο, ώστε να μην υπονομεύεται, αμέσως ή εμμέσως, η σταθερότητα της χώρας-αποδέκτη σε εθνικό, όσο και διεθνές επίπεδο.⁹⁵
2. Η αμοιβαιότητα υποχρεώσεων μεταξύ του ΚΕΤ και της χώρας-αποδέκτη σημαίνει τη δημιουργία μηχανισμού, ώστε η κυβέρνηση της χώρας-επενδυτή να είναι σε θέση να εξηγήσει και τεκμηριώσει ότι η αποδοχή και λειτουργία μιας επένδυσης μέσω ΚΕΤ είναι σύμφωνη με τους νόμους και τους κανόνες της χώρας-αποδέκτη, όπως και ότι ένα ΚΕΤ εντάσσεται στο ίδιο πλαίσιο νόμων και κανόνων της χώρας-αποδέκτη, πράγμα που να ελέγχεται και να δημοσιοποιείται. Τα Santiago Principles κάνουν μνεία αυτής της αμοιβαιότητας εκ μέρους του ΚΕΤ, όχι όμως και εκ μέρους της χώρας-αποδέκτη.⁹⁶
3. Η αντίληψη για τα ΚΕΤ έχει επηρεαστεί αρνητικά από τις γεωοικονομικές δραστηριότητες κυβερνητικών φορέων. Αν τα ΚΕΤ επιθυμούν να έχουν ασφαλές μέλλον, τόσο ως χώρες-επενδυτές όσο και ως χώρες-αποδέκτες, είναι

---

⁹⁴ Paul Rose, *Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy*, The Ohio State University, Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, no. 312, October 12, 2015, σελ. 162-168.

⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 165.

⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 167.

απαραίτητο να υπάρχει κοινή προσέγγιση σε ευρύτερα ζητήματα, όπως οι κεφαλαιϊκές ροές, δηλαδή η προέλευσή τους, οι αντοχές τους, τα αποτελέσματά τους. Προτιμητέο θα ήταν να ενταχθεί αυτή η σχέση σε μια διεθνή συμφωνία επενδύσεων και να συμπεριλάβει την αναθεώρηση άρθρων των Santiago Principles, ανάλογα με τις εξελίξεις.⁹⁷

4. Δεν είναι αρκετή η διαβεβαίωση εκ μέρους των ΚΕΤ ότι σέβονται εσωτερικά ηθικά (ethical) πρότυπα των Santiago Principles, όσο είναι απαραίτητη η δημοσιοποίησή τους ως απόδειξη και ομολογία σεβασμού τέτοιου είδους προτύπων. Εκείνα που παραλείπονται στα Santiago Principles είναι αφενός, μετά από όλους τους ελέγχους, η ετήσια δημοσιοποίηση του μεγέθους ενός ΚΕΤ και αφ' ετέρου οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την προσαρμογή του επενδυτικού portofolio στις εξελίξεις της αγοράς στην χώρα-αποδέκτη κατά την ίδια περίοδο.⁹⁸

4.4. Διακυβέρνηση, νομιμοποίηση, διαφάνεια, δημοσιοποίηση

Τέτοιας μορφής σχόλια και προτάσεις τροφοδοτούν προσπάθειες περαιτέρω ανάλυσης εκ μέρους των διαμορφωτών πολιτικής (policy makers) και αναλυτών ως προς το τι συγκροτεί την αντίληψη (concept) των ΚΕΤ, την οργάνωση και λειτουργία τους.⁹⁹ Συγκεκριμένα:

1. Τα ΚΕΤ γίνονται αντιληπτά ως οικονομικά εργαλεία που υπολείπονται από άποψη ορθής διακυβέρνησης (good governance). Ενώ οι οικονομικές δομές, ιδιωτικές και δημόσιες, έχουν την υποχρέωση επίδειξης εμπιστοσύνης (fiduciary duty), τέτοια υποχρέωση δεν είναι επιβεβλημένη μεταξύ των προαπαιτούμενων (prerequisites) των ΚΕΤ. Προκύπτει συνεπώς έλλειψη εμπιστοσύνης (trust) μεταξύ ενός ΚΕΤ και της χώρας-αποδέκτη, η οποία προέρχεται κυρίως από τις αντιφάσεις στις νόρμες που ισχύουν στην χώρα-αποδέκτη και στη χώρα προέλευσης ενός ΚΕΤ. Είναι χαρακτηριστικό ότι 9

---

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 168.

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 166.

⁹⁹ Ashby Monk, *Recasting the Sovereign Wealth Fund Debate: Trust, Legitimacy, and Governance*, *New Political Economy*, 2009, issue 14:4, σελ. 453.

από τα 10 μεγαλύτερα ΚΕΤ παγκοσμίως προέρχονται από χώρες που υστερούν σε δημοκρατικά δικαιώματα,¹⁰⁰ ενώ οι επενδυτικές αποφάσεις τους δημιουργούν το ερώτημα αν είναι στρατηγικά οικονομικές ή/και πολιτικές εντός της διεθνούς πολιτικής.¹⁰¹

2. Η νομιμοποίηση προσδιορίζεται από την αντίληψη ενός συμμετόχου στην οικονομική διαδικασία σε ό,τι αφορά δομές, αρχές, διαδικασίες και πρακτικές. Υπό αυτή την έννοια, νομιμοποίηση σημαίνει την ευθυγράμμιση των οργανωτικών δομών, διαδικασιών και αρχών με τις αξίες, τις νόρμες και τις προσδοκίες της κοινωνίας, στο περιβάλλον της οποίας μια οργάνωση αναζητεί τη νομιμοποίησή της. Για τα ΚΕΤ, η απόκτηση νομιμοποίησης είναι συνώνυμη με την απόκτηση πρόσβασης σε συγκεκριμένη χώρα και σε συγκεκριμένη αγορά. Είναι φανερό πως αυτό δεν σημαίνει αυτομάτως νομιμοποίηση. Και, στο επίπεδο της εμπιστοσύνης, απέχει από τον σεβασμό προκαθορισμένων κανόνων (pre-fixed rules).¹⁰²
3. Η δημιουργία θεσμικού πλαισίου συνεργασίας μεταξύ του ΚΕΤ και της χώρας-αποδέκτη δεν ικανοποιεί την έννοια της νομιμοποίησης, καθώς η θεσμοθέτηση αφορά την θεσμική-νομική-καταστατική επιβεβαίωση συνεργασίας σε πλαίσιο λειτουργίας, που δεν ανταποκρίνεται κατ' ανάγκη στις παραμέτρους της εγχώριας νομιμοποίησης. Τούτο οφείλεται στην ασύμμετρη σχέση μεταξύ του ΚΕΤ και της χώρας-αποδέκτη από την άποψη της προσφοράς επενδύσεων εκ μέρους του ΚΕΤ και των οικονομικών πιέσεων που αντιμετωπίζει η χώρα-αποδέκτης, πολύ περισσότερο όταν εμφανίζει χρέη και τελεί υπό την πίεση δανειστών. Έτσι και προς το παρόν, δεν διαφαίνεται η πιθανότητα μιας μορφής δικαίου για τα ΚΕΤ, που θα έχει την χροιά τουλάχιστον διεθνούς δικαίου, ώστε να γίνεται αναφορά σε αυτό. Όσο για μείζονα θέματα, όπως η ανωτέρα βία (force majeure), δεν υπάρχει αναφορά

---

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ. 458. Με βάση την ταξινόμηση των ΚΕΤ από το Sovereign Wealth Funds Institute (*Sovereign Wealth Funds Ranking*, 2013), τα διαθέσιμα 9 ΚΕΤ χωρών που υστερούν σε δημοκρατικά δικαιώματα (ΗΑΕ, Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ, Κίνα, Κατάρ, Καζακστάν, Ιράν, Αλγερία, Ομάν, Λιβύη) αντιπροσωπεύουν 6 περίπου τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, ποσοστό 46% σε συνολικά διαθέσιμα 13 τρισεκατομμυρίων δολλαρίων ΗΠΑ (2012).

¹⁰¹ Ian Bremmer, *The End of the Free Market*, Portfolio, 2010, σελ. 117: «When those who direct these funds make an investment decision, are they looking for profits, political leverage, or some combination of both?».

¹⁰² Στο ίδιο, σελ. 458.

στα Santiago Principles, ίσως επειδή μπορεί να υπονοείται ότι γίνεται παραπομπή σε γενικές αρχές του ισχύοντος εμπορικού δικαίου.¹⁰³

Οι παραπάνω προσεγγίσεις φαίνεται πως έχουν ενσωματωθεί στις διαδικασίες ελέγχου εξωτερικών συμβούλων. Η GeoEconomica GmbH, με έδρα τη Γενεύη, αποκαλούμενη φύλακας (watchdog) ορθής εφαρμογής των Santiago Principles, το δηλώνει απερίφραστα και παραθέτει περιπτώσεις παρεμβάσεων και υποδείξεων προς ορισμένα ΚΕΤ, τα οποία συμβαίνει να ανήκουν σε χώρες της Αραβικής Χερσονήσου και του Περσικού Κόλπου, δηλαδή σε αυταρχικά καθεστώτα.¹⁰⁴

Πέρα όμως από αυτά που σχετίζονται με θέματα κανόνων και συμμόρφωσης σε αυτούς, γίνεται αναφορά στον χρονικό ορίζοντα μιας επένδυσης μέσω ΚΕΤ, ο οποίος δηλώνεται ότι είναι μακροχρόνιος, σύμφωνα με τα Santiago Principles.¹⁰⁵ Ωστόσο, «μια από τις δυνητικές συνέπειες του εστιασμού εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας στην διαφάνεια και τον οικονομικό προσανατολισμό των ΚΕΤ, υπήρξε η μείωση του χρονικού ορίζοντα των επενδύσεών τους. Έτσι, αυτοί οι θεωρητικά μακροχρόνιου ορίζοντα επενδυτές πιέζονται να συμπεριφερθούν όπως πολλοί βραχυπρόθεσμοι επενδυτές στην σημερινή χρηματοοικονομική αγορά, σπρωγμένοι από τις δομικές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες απαιτούν άμεση αποτελεσματικότητα, κάτι που αποτελεί μόνιμο στόχο στις ιδιωτικές επενδύσεις».¹⁰⁶

---

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ. 460.

¹⁰⁴ Στην ιστοσελίδα της www.geoeconomica.com, η GeoEconomica δηλώνει: GeoEconomica is currently updating its assessments of governance standards across the global sovereign wealth fund industry. The careful evaluation and detailed documentation of legal foundations, constitutive documents, the relationship between asset owner and asset manager, the roles of boards and operational management, investment mandates and policies, performance indicators and benchmarks make our assessments the most reliable independent third-party source of reference on governance standards across the industry available. Our SWF assessments have become essential reference points for supervisory and executive management boards, asset managers, investor relations, compliance and risk officers, strategy and business intelligence officers, regulators of recipient countries, international financial institutions, government advisors, sovereign wealth funds benchmarking their corporate governance practices against those of their peers, or governments searching for best practices as they contemplate setting up a SWF. The assessments also serve as the basis for our Santiago Compliance ratings, documenting the level of compliance of SWFs with the Generally Accepted Principles and Practices (GAPP), a voluntary code of principles for SWFs, also known as the 'Santiago Principles'.

¹⁰⁵ IWG of SWF, *SWF Generally Accepted Principles & Practices, "Santiago Principles"*, October 2008: "[SWF were] created by the general government for macroeconomic purposes", σελ.3.

¹⁰⁶ Adam D. Dixon & Ashby H.B. Monks, *Reconciling Transparency and Long-term Investing within Sovereign Funds*, Stanford University, 2012, σελ. 275.

Στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία, τα ΚΕΤ, παρόλο που δεν συγκροτούν ένα ομοιόμορφο, ούτε συμπαγές σύνολο, αποτελούν ως εκ της εξαρχής αποστολής τους (mission statement) «νήσο μακροχρόνιων επενδυτών σε μία θάλασσα βραχύτητας των αποδόσεων (a sea of short-termism)».¹⁰⁷ Εξ αυτού του λόγου, οι σχολιαστές εισηγούνται (suggest) ότι τα ΚΕΤ μπορεί και πρέπει να είναι σημαντικές πηγές κεφαλαίου προς αντιμετώπιση μακροχρόνιων προκλήσεων, παρόλο που οι παγκοσμιοποιημένες χρηματοοικονομικές αγορές τείνουν όλο και περισσότερο στην επίτευξη αποτελέσματος σε σύντομο χρόνο (short-term results). Σε διεθνές επίπεδο, επικρατεί σκεπτικισμός ως προς τα κίνητρα που στηρίζουν (underpin) την συμπεριφορά των ΚΕΤ, στην περίπτωση κατά την οποία αυτή συμβαδίζει με την στόχευση βραχυχρόνιων αποτελεσμάτων, δεδομένου ότι τίθεται έτσι ζήτημα μη διαφάνειας και αμφιθυμίας (ambivalence) ως προς την συμμόρφωση των πολιτικών και των κατευθύνσεων που αναφέρονται στα Santiago Principles.¹⁰⁸

Σε έρευνα που πραγματοποίησε το International Forum of Sovereign Wealth Funds (IFSFW)¹⁰⁹ το 2011 με το ερώτημα προς τα ΚΕΤ αν η αποκάλυψη πληροφοριών για επτά στοιχεία της επενδυτικής πολιτικής τους (δηλαδή στόχοι, ανοχή κινδύνων, επενδυτικός ορίζοντας, στρατηγικός καταμερισμός των πλεονασμάτων, επενδυτικοί περιορισμοί, μόχλευση και χρήση ξένων στελεχών) είναι δυνατή, από τα 21 ΚΕΤ (25% σχεδόν του συνολικού αριθμού) που απάντησαν στην έρευνα, μόλις 8 (δηλαδή 10%) έδωσαν πληροφορίες σε όλα τα ερωτήματα, παρά το γεγονός ότι όλα τα ΚΕΤ έχουν αποδεχτεί πλέον τις αρχές των Santiago Principles, δήλωσαν οικειοθελώς (voluntarily) μέλη του IFSWF, αποδεχόμενα να προσφέρουν διευκρινήσεις για τους στόχους τους ως κατ' αρχήν νομιμοποιημένοι και θεσμοθετημένοι επενδυτές σε παγκοσμιοποιημένες αγορές. Ωστόσο, ως σήμερα (2016), μόνο το ένα τρίτο των ΚΕΤ είναι τακτικά μέλη του IFSWF.¹¹⁰ Τέλος, το θέμα της πολιτικής διαφάνειας, αν δεν επισκιάζει όλα τα προηγούμενα, υποχρεώνει στη διατύπωση ενός πλαισίου

---

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 276.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 276.

¹⁰⁹ Από το ιστολόγιο <http://www.ifswf.org/>: The International Forum of Sovereign Wealth Funds is a global network of sovereign wealth funds established in 2009 to exchange views on issues of common interest and to facilitate an understanding of sovereign wealth funds' activities and of the Santiago Principles. The IFSWF is a non-profit membership organisation of global sovereign wealth funds. Our members manage approximately 80 percent of all assets managed by SWFs globally. We have 30 members, including one associate member. This is about a third of all SWFs globally. The IFSWF is open to new members willing to endorse the Santiago Principles on a voluntary basis.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 280.

δικαίου, ώστε να καλύπτονται οι τομείς της διαδικαστικής διαφάνειας ως προς τις πηγές και τη διαθεσιμότητα ενός ΚΕΤ να πετύχει τους στόχους του, της πολιτικής (policy) διαφάνειας ως προς τους κανόνες και τους στόχους του.

Αυτοί οι κανόνες, εκτός της τυπικής διοικητικής δομής, πρέπει να είναι σεβαστοί από το προσωπικό και τους συνεργάτες, η λειτουργική διαφάνεια να σχετίζεται με την επενδυτική στρατηγική, τον τρόπο υλοποίησής της και να κοινοποιείται από ποιούς ακριβώς εξαρτάται η υλοποίηση, της εκτελεστικής (management performance) διαφάνειας, ποσοτικής σε σχέση με ομοίους (peers) και ποιοτικής, κρινόμενης από εσωτερικούς και εξωτερικούς ανεξάρτητους ελέγχους, υποκείμενους στην ειδική οργανωτική κουλτούρα του ΚΕΤ και συμβατούς με αυτή.¹¹¹

Στο αρχικό ζήτημα αρχών και στις προεκτάσεις του, η προτεινόμενη γραμμή πλευσης εστιάζει στο ότι η υλική αξία της διαφάνειας καθαυτή και κατ' ουσία είναι πώς επικοινωνείται. «Αν αυτό διατυπωθεί κάπως διαφορετικά, τα ΚΕΤ μπορούν να κάνουν ένα μεγάλο βήμα (make a stride) προς συνολική (aggregate) διαφάνεια, συζητώντας για ποιούς λόγους και σε ποια σημεία δεν εμφανίζεται διαφάνεια, πράγμα που θα προσφέρει πιθανώς στο IFSWF ένα σπουδαίο έργο για τα επόμενα χρόνια, ένα έργο που θα βελτιώσει τα Santiago Principles και την άμεση επίδρασή τους».¹¹²

4.5. Προς υπέρβαση της παρούσας κατάστασης;

Ως εδώ, η ανάλυση εστιάζει στο επιχειρησιακό (operational) σκέλος των ΚΕΤ, δηλαδή στο τεχνοκρατικό μέρος, με τη μορφή ελάχιστου κοινού παρονομαστή.¹¹³ Ωστόσο, ένας πρόσθετος παράγοντας υπεισέρχεται στον σχολιασμό των Santiago Principles και αφορά τη θέση των κυβερνήσεων σχετικά με τις εθνικές κρατικές επιχειρήσεις. Από την αυγή της Βιομηχανικής Επανάστασης (μέσα του 18ου αιώνα), η ιδιοκτησία μεγάλων επιχειρήσεων συνδεόταν με το ερώτημα ποια ήταν η κρατική

---

¹¹¹ Στο ίδιο, σελ. 282.

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 282.

¹¹³ *EU Project Proposal Guidelines*: “background information, mission statement, general objectives, specific objectives, SWOT Analysis, key issues to be tackled, business plan, action plan, organization and human resources, methods, procedures and systems, financial requirements, financing, monitoring and assessment, reporting, prerequisites of success”. Βλ. επίσης Kevin J. Duggan, *Design for Operational Excellence*, McGraw-Hill, 2011.

εξουσία επ' αυτών. Πρώιμοι προστατευσμοί επέβαλαν περιορισμούς στην εξαγωγή μηχανημάτων και στη μετανάστευση τεχνιτών. Πολύ γρήγορα όμως αναγνωρίστηκε πως αυτού του είδους οι περιορισμοί ήταν αναποτελεσματικοί, άχρηστοι και επικίνδυνοι.

Όταν η κρατική οντότητα έλαβε τη μορφή του έθνους και η εθνική ταυτότητα ενισχύθηκε, αρχής γενομένης από απελευθερωτικά κινήματα των αρχών του 19ου αιώνα και εκφράστηκε ως εθνική κυριαρχία επί συγκεκριμένης επικράτειας με δεδομένη δομή εξουσίας, καθεστωτική, στρατιωτική και κοινωνική, το οικονομικό σκέλος, διατήρησε άμεσα ή έμμεσα τον προστατευτισμό, αλλά αναγνώρισε σταδιακά και με χρονικές διαφορές από το ένα κράτος στο άλλο, ότι το ελεύθερο εμπόριο αύξανε την παραγωγικότητα μέσω καινοτομιών και εκδήλωνε αντίθεση ως προς τα μονοπώλια. Τα επιστημονικά και ερευνητικά δεδομένα βρήκαν εφαρμογές στην επιχειρηματικότητα. Ωστόσο, η συλλογιστική της εθνικής κυριαρχίας διατηρεί στην επικαιρότητα το ζήτημα της σχέσης μεταξύ της ιδιοκτησίας των μεγάλων επιχειρήσεων και της εθνικής-κρατικής ισχύος, εκφραζόμενη από εθνικής-κρατικής ιδιοκτησίας επιχειρήσεις σε τομείς που κρίνονται πρωτεύοντες ως προς την εθνική σημασία τους.¹¹⁴

Σε ό,τι αφορά τα ΚΕΤ, δεν εκφράζεται η αναγκαιότητα περιορισμού των ροών τους, ερωτάται όμως αν η εισροή κεφαλαίων τους στην χώρα-αποδέκτη μπορεί ή πρέπει να θεωρείται ευαίσθητη όταν πρόκειται για την εθνική ασφάλεια ή για την βαθμίδα επίδρασής τους που θα αναμόρφωνε την κρατική χρηματοοικονομική αγορά. Πώς λοιπόν μπορεί ο φιλελευθερισμός και ο νεοφιλελευθερισμός της παγκοσμιοποίησης να συνυπάρχει μεταξύ ΚΕΤ και εθνικών-κρατικών επιχειρήσεων; Ποιες είναι οι συνέπειες αυτού του εθνικισμού (nationalism) στις παγκοσμιοποιημένες οικονομικές ρυθμίσεις; Ποιές οι κοινωνικές συνδέσεις μεταξύ μιας ανοιχτής αγοράς ως προς τις εξασφαλίσεις που παρέχει μια μεγάλη εθνική-κρατική επιχείρηση και των σχέσεων του διοικητικού δυναμικού της (managerial staff) με τους καταναλωτές και το

---

¹¹⁴ Cathlyn C. Lavelle, *The Business of Governments: Nationalism in the Context of SWFs and State-Owned Enterprises*, Journal of International Affairs, Fall/Winter 2008, Vol. 62, No. 1, σελ. 131-132. Για την ιστορική εμφάνιση και ανάπτυξη των οικονομικών και εθνικών εξελίξεων στην περίοδο 1815-1914, οι οποίες δεν έχουν πάψει να είναι παρούσες ως τις μέρες μας, βλ. Richard J. Evans, *The Pursuit of Power, Europe 1815-1914*, Allen Lane, 2016, σελ. 274-444.

κράτος;¹¹⁵ Αυτά τα ερωτήματα δεν έχουν απαντηθεί εξατομικευμένα, ούτε με γνώμονα τους συσχετισμούς τους και παραμένουν στο πεδίο της έρευνας, η οποία εμφανίζει εισηγήσεις που τείνουν να λάβουν τον χαρακτήρα σαφών προσδιορισμών.

Η εξάπλωση των εθνικών-κρατικών επιχειρήσεων και των ΚΕΤ, επειδή δεν έχουν κατ' ανάγκη τον ίδιο επενδυτικό προσανατολισμό, ούτε οπωσδήποτε την ίδια σύμπλευση, εμφανίζει διαφορά θέσεων μεταξύ εθνικιστικών και φιλελεύθερων ιδεολογιών περί της οικονομίας και, κατ' επέκταση, της γεωοικονομίας. Υπογραμμίζεται πως ο προσδιορισμός «εθνικιστικός» έχει εδώ την σημασία του φιλελεύθερου εθνικισμού, διατυπωμένου κατ' αρχάς από την Γαλλική Επανάσταση, ο οποίος δέχεται ότι «η ανθρωπότητα είναι εκ φύσεως διαιρεμένη σε έθνη που το καθένα έχει ξεχωριστή ταυτότητα, ενώ διασυνδέεται με τη λαϊκή κυριαρχία. Βασική θεματική αρχή του φιλελεύθερου εθνικισμού είναι η εθνική αυτοδιάθεση, ενώ ο ίδιος ο φιλελεύθερος εθνικισμός είναι βασισμένος πάνω σε αρχές, χωρίς να προωθεί τα συμφέροντα ενός έθνους σε βάρος ενός άλλου, υπό την έννοια ότι όλα τα έθνη είναι ίσα. Τελικός σκοπός του είναι η οικοδόμηση ενός κόσμου κυρίαρχων εθνών-κρατών».¹¹⁶ Από την άλλη πλευρά, η φιλελεύθερη οικονομική θεωρία στοχεύει την ελεύθερη αγορά και την ελάχιστη κρατική παρέμβαση, την ώρα που οι εθνικιστές προβάλλουν το επιχείρημα ότι οι οικονομικές δραστηριότητες πρέπει να υπόκεινται στην κρατική οικοδόμηση (statebuilding) και στα ευρεία συμφέροντα του κράτους. Έτσι, οι οπαδοί του φιλελευθερισμού δηλώνουν πως η ελεύθερη λειτουργία των ΚΕΤ διαχέει την ροή των κεφαλαίων, προωθεί την τεχνογνωσία και την τεχνολογία, παρέχοντας βοήθεια στην παγκόσμια οικονομία να εξισορροπεί τις ανισοροπίες και να δίνει στις χώρες, όπου γίνονται επενδύσεις, κυρίως αν αυτές οι χώρες είναι αναδυόμενες ή εν δυνάμει αναδυόμενες οικονομίες, ευημερία και καπιταλιστικό μέλλον.¹¹⁷

Στο επίπεδο της πραγματικότητας, η ραγδαία ανάπτυξη των ΚΕΤ και η εξίσου ραγδαία συμμετοχή της χώρας-επενδυτή σε μεγάλες εθνικές-κρατικές επιχειρήσεις στις χώρες-αποδέκτες δημιουργούν ένα περιβάλλον ανησυχίας, δεδομένων των μεγεθών που αποκτούν αυτές οι οντότητες (τα ΚΕΤ), ως προς την διαφάνεια των

---

¹¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 132-133.

¹¹⁶ Richard Tames, *Εθνικισμός*, εκδ. Σαββάλας, 1999, σελ. 8-9.

¹¹⁷ IMF, *Global Financial Stability Report*, October 2007.

ενεργειών τους και ως προς τους επενδυτικούς στόχους τους, πολύ περισσότερο που η βραχυχρόνια αποτελεσματικότητα έρχεται σε αντίθεση με τους εξ ορισμού δια των Santiago Principles μακροχρόνιους επενδυτικούς στόχους τους, οπότε οι χώρες-αποδέκτες και οι κυβερνήσεις τους μπορεί να μην έχουν δυνατότητα να θέσουν στόχους αποδοτικότητας (returns), ούτε να μοιραστούν τις προκύπτουσες αξίες από τη λειτουργία ενός ΚΕΤ, πλέον των άλλων πολιτικών ενδιαφερόντων τους.¹¹⁸ Εδώ υπεισέρχεται η παράμετρος της διαφθοράς, την οποία η έλλειψη διαφάνειας στόχων και πρακτικών φέρνει στην επιφάνεια ως οικονομική δυσλειτουργία του συστήματος ΚΕΤ και χώρας-αποδέκτη, πέραν της ηθικής και πολιτικής της διάστασης.

Συνοψίζοντας, το χρηματοοικονομικό τοπίο εμφανίζει πολλαπλές διαφοροποιήσεις μεταξύ των φιλελεύθερων και εθνικιστικών ιδεολογιών,¹¹⁹ οπότε η τάση για μετατόπιση ισχύος από το έθνος γενικά και το κράτος ειδικά προς τις εθνικές-κρατικές επιχειρήσεις και προς τα ΚΕΤ εξετάζει τις πιθανές επιπτώσεις αυτής της τάσης, με πρώτη ένδειξη ότι το κράτος βρίσκεται σε μάλλον ανίσχυρη θέση εξαιτίας των ανισοτήτων στο διεθνές σύστημα¹²⁰. Η διατύπωση του Προέδρου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας είναι σαφής και μονοσήμαντη: «Δεν μπορούμε απλώς και μόνο να πηγαίνουμε [επενδύοντας] να σώσουμε κάποιον. Δεν είμαστε σωτήρες. Έχουμε την υποχρέωση να σώσουμε τους εαυτούς μας».¹²¹ Η παραδοχή της φυσιογνωμικής πολυμορφίας των ΚΕΤ υποδεικνύει ότι αυτή η τάση υπάρχει: «Η συγχώνευση των διαφόρων κινήτρων θα καθιστούσε αδύνατη την απόδοση κάποιου βαθμού ομογενοποιημένης συμπεριφοράς (και αναλυτικής συνάφειας) σε αυτή την διάσπαρτη ομαδοποίηση. Πολιτικές που είναι κατάλληλες για έναν τύπο επενδυτικών δομών, μπορεί να είναι σχεδόν ακατάλληλες για έναν άλλο τύπο».¹²² Υπό αυτή την έννοια, η πολυμορφία των ΚΕΤ δεν φαίνεται να οδηγεί σε προσεχείς συγκλίσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να προσδιορίσουν ένα κοινό δικαϊκό περιβάλλον. Η δυσκολία είναι πως η οικονομική και γεωοικονομική σύγκλιση δεν συμβαδίζει απαραίτητα με οποιαδήποτε στρατηγική σύγκλιση, η πολυμορφία των ΚΕΤ το αποκλείει.

---

¹¹⁸ Cathlyn C. Lavelle, *The Business of Governments: Nationalism in the Context of SWFs and State-Owned Enterprises*, Journal of International Affairs, Fall/Winter 2008, Vol. 62, No. 1, σελ. 131-132.

¹¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 133-134.

¹²⁰ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 280.

¹²¹ IISS Strategic Comments, *Sovereign funds eye opportunities in Europe*, 2011, Volume 17, σελ. 4.

¹²² R. A Fry, W. J. McKibbin, J. O'Brien (ed.), *Sovereign Wealth, The Role of State Capital in the New Financial Order*, Imperial College Press, 2011, σελ. 146.

Πέραν αυτής της πραγματικότητας, η όλη διαδικασία ως την διατύπωση των Santiago Principles φαίνεται πως προήλθε από την άσκηση πίεσης (arms twisting) εκ μέρους των ΗΠΑ δια του ΔΝΤ και όχι από κινήσεις των κρατών-επενδυτών. «Η ατμόσφαιρα στην αίθουσα συνεδριάσεων δεν έδειχνε εικόνα άνεσης. Τα ΚΕΤ λειτουργούσαν εδώ και 55 χρόνια¹²³ δίχως να υπάρχει αμφισβήτηση, ούτε υπήρχε προφανής λόγος να δοθούν εξηγήσεις στις κριτικές που ακούγονταν. Το μόνο σημείο συμφωνίας ήταν ότι τα ΚΕΤ ήταν «καλεσμένοι» του ΔΝΤ και ότι ένα ανοιχτό επιχειρηματικό περιβάλλον ήταν προς το συμφέρον τους και προς το συμφέρον των κρατών-αποδεκτών (recipient countries). Επιπλέον, τα ΚΕΤ υποστήριζαν πως δεν είχαν γίνει σοβαρές προσπάθειες για την απελευθέρωση των επενδυτικών αγορών, οπότε αυτή η αρχή δεν είχε τηρηθεί. Ωστόσο, η έννοια αρχών και κανόνων υποδήλωνε ότι, λόγω της φυσικής ετερογένειας των ΚΕΤ, η μόνη γενική αρχή ήταν η υιοθεσία γενικά αποδεκτών αρχών και κανόνων-Generally Accepted Principles and Practices- GAPP)».¹²⁴

Με βάση τα παραπάνω, διατυπώθηκαν σχόλια και παρατηρήσεις ως εξής:

1. Παραμένουν οι δυσκολίες στην προσπάθεια να βρεθούν και να συμφωνηθούν ξεκάθαρες αρχές στο επίπεδο της πολιτικής (policy) των ΚΕΤ, οι οποίες δεν θα είναι απλώς ένας εσωτερικός κανονισμός, αλλά σημείο αναφοράς (point of reference) τόσο για κάθε ΚΕΤ όσο και για την χρηματοοικονομική αγορά. Λόγω αυτής της ανεπάρκειας, οι προστατευτισμοί, που έτσι και αλλιώς μπορούν να λάβουν ποικίλες μορφές και να μην είναι άμεσα ορατοί, αλλά να εξυπηρετούν εθνικά συμφέροντα, δεν παύουν να προσφέρουν προσκόμματα στην ανάπτυξη της διαφάνειας.¹²⁵
2. Τα ΚΕΤ, επενδύοντας σύμφωνα με τις στρατηγικές τους, είναι δεξαμενές (pools) διεθνώς μετακινούμενων κεφαλαίων, υπό τη διαχείριση κυβερνήσεων τόσο εκ μέρους του χώρας-επενδυτή όσο και εκ μέρους του χώρας-αποδέκτη. Στο βαθμό που αποκλείουν ιδιωτικά κεφάλαια, τα οποία υπόκεινται σε εσωτερικούς και εξωτερικούς πιστοποιημένους ελέγχους, αποκτούν

---

¹²³ Η συνεδρίαση έλαβε χώρα το 2008, δηλαδή μετά από 55 χρόνια (1953), όπου λειτούργησε το πρώτο ΚΕΤ (Κουβέιτ).

¹²⁴ Στο ίδιο, σελ. 148-149.

¹²⁵ Στο ίδιο, σελ. 189-190.

συγκριτικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα λόγω του ότι δεν αφήνουν περιθώρια κοινοποίησης, κατανόησης των προθέσεών τους και αντικειμενικού ελέγχου των διαδικασιών που ακολουθούν.¹²⁶

3. Αυτή η κατάσταση επαναφέρει το ζήτημα της γεωοικονομικής προοπτικής, η λειτουργία της οποίας οφείλει να τείνει στην αποδοχή κανόνων διαφανούς διακυβέρνησης.¹²⁷

Σε αυτό το σημείο, έχουμε τη δυνατότητα να παρατηρήσουμε πως οι υπάρχουσες ανησυχίες, όπως και αν εκδηλώνονται, υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα να υπάρξει υπέρβαση της παρούσας κατάστασης, η οποία θα συμβάλει σε κάποια εξισορρόπηση της λειτουργίας του παγκοσμιοποιημένου συστήματος. Σε κάθε περίπτωση, η παρουσία, οι δράσεις, η λειτουργία και η αποτελεσματικότητα των ΚΕΤ δεν εντάσσονται ευθέως, ούτε αποκλειστικά, στους υπάρχοντες συσχετισμούς της οικονομίας, γεωοικονομίας και γεωπολιτικής με την διεθνή πολιτική. Από την ανάλυση που προηγήθηκε, αναγνωρίζεται, εμμέσως μάλλον παρά αμέσως, ότι, από άποψη μεγέθους τουλάχιστον, τα ΚΕΤ διαθέτουν ή μπορεί να διαθέτουν ισχύ εντός της διεθνούς πολιτικής, ώστε να συμβάλουν σε μετατόπιση ισχύος, μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης, εντός του παρόντος άναρχου και ανταγωνιστικού παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τις συνιστώσες του διεθνούς πολιτικού συστήματος σε συσχετισμό με τις ανησυχίες και τις προσεγγίσεις που αναπτύξαμε ως εδώ και που αφορούν τα ΚΕΤ, στην προσπάθεια να απαντήσουμε αν η ισχύς στη διεθνή πολιτική συσχετίζεται και σε ποιο βαθμό με τα ΚΕΤ ως προς την παράμετρο της ισχύος και ειδικότερα της μετατόπισης ισχύος. Για την προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής, θα στηριχτούμε στην *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής* του Kenneth N. Waltz. Η επιλογή αυτής της θεωρίας στηρίζεται στις αναλύσεις και στις απόψεις που διατυπώθηκαν ως εδώ, οι οποίες προβάλλουν ότι τα ΚΕΤ διακρίνονται για τις ανταγωνιστικές πολιτικές τους, για μια πολυμορφία που υστερεί από άποψη διαφάνειας τουλάχιστον, μιας παραμέτρου του άναρχου και επιθετικά ανταγωνιστικού παγκοσμιοποιημένου γεωοικονομικού και γεωπολιτικού

---

¹²⁶ Στο ίδιο, σελ. 192-193.

¹²⁷ Στο ίδιο, σελ. 199-200.

περιβάλλοντος.

5. ΚΕΤ και διεθνής πολιτική-πολιτικός ρεαλισμός: το ζήτημα της ισχύος

5.1. Πολιτικός ρεαλισμός (Waltz)

Η θεωρία του πολιτικού ρεαλισμού¹²⁸ στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων συνοψίζεται από τον κύριο εκφραστή της Kenneth N. Waltz, στον εξής δεκάλογο:¹²⁹

1. Το διεθνές (και παγκοσμιοποιημένο σήμερα) πολιτικό σύστημα στερείται ρυθμιστικής εξουσίας, με αποτέλεσμα η πολιτική συμπεριφορά των κρατών να στερείται σταθερότητας. Ως ρυθμιστική εξουσία εννοείται η οργανωμένη τάξη κατά το πρότυπο της εσωτερικής διακυβέρνησης κρατών. Και ως σταθερότητα εννοείται η επιλογή αρχών και η συμμόρφωση σε αυτές, πράγμα που αποτελεί θεμέλιο μιας κρατικής οντότητας. Ωστόσο, το διεθνές πολιτικό σύστημα, όσο και αν περιλαμβάνει το σύνολο των κρατών, δεν είναι κρατική οντότητα. Η έλλειψη σταθερότητας λοιπόν σημαίνει την διατήρηση μιας άναρχης κατάστασης. «Από τυπική άποψη, όλα τα μέρη είναι ίσα μεταξύ τους. Κανένα δεν έχει δικαίωμα να διατάζει, κανένα δεν είναι υποχρεωμένο να υπακούει. Τα διεθνή συστήματα είναι αποκεντρωμένα και άναρχα. Οι εσωτερικές πολιτικές δομές έχουν κυβερνητικούς θεσμούς και αξιώματα ως τα συγκεκριμένα μέρη τους. Αντιθέτως, η διεθνής πολιτική έχει αποκληθεί πολιτική ελλείψει κυβέρνησης».¹³⁰
2. Σε αυτό το περιβάλλον, το άναρχο και δίχως σταθερότητα πολιτικό σύστημα και οι εξ αυτού προκύπτουσες σχέσεις μεταξύ κρατών εκφράζουν τον ανταγωνισμό, αλλά και τις συγκρούσεις, οι οποίες αν δεν εκδηλώνονται άμεσα με τη μορφή βίας ή πολέμου, δεν παύουν να είναι πιθανές ανά πάσα στιγμή και σε διαφορετικό βαθμό, αλλά και να προωθούν ποικίλες πιέσεις και εξαναγκασμούς (coercions). Καθώς τα δεδομένα του ανταγωνισμού μεταβάλλονται εξαιτίας της συγκυρίας, η δομή της άναρχης κατάστασης

---

¹²⁸ Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, 2000, σελ. 9: “A definition: Realism in international relations emphasizes the constraints on politics imposed by human nature and the absence of international government. Together, they make international relations largely a realm of power and interest”.

¹²⁹ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 10-31.

¹³⁰ Στο ίδιο, σελ. 197.

μεταβάλλεται μέσω αλλαγών στην κατανομή των δυνατοτήτων των κρατών. Και σε ό,τι αφορά αυτή την κατανομή, υπάρχει σαφής διάκριση: «η εθνική πολιτική είναι το πεδίο της εξουσίας, της διοίκησης και του δικαίου. Η διεθνής πολιτική είναι το πεδίο της ισχύος, της διαπάλης και του συμβιβασμού».¹³¹

3. Η ισχύς είναι άμεσα διακριτή, έτσι που προκαλεί εμφανείς ή πιθανολογούμενες απειλές, μπροστά στις οποίες τα κράτη μεριμνούν για τον περιορισμό της ανησυχίας που αναδύεται, κινητοποιώντας τα μέσα που διαθέτουν, οργανώνοντας έτσι την αυτοβοήθειά τους. Συνέπεια του παράγοντα της αυτοβοήθειας είναι η ουδετεροποίηση ή τουλάχιστον ο περιορισμός της πιθανότητας συνεργασίας με άλλα κράτη για αμοιβαίο όφελος. «Σε ένα σύστημα αυτοβοήθειας η κάθε μονάδα αφιερώνει ένα τμήμα των προσπαθειών της, όχι στην προώθηση της ευημερίας της, αλλά στην παροχή των μέσων προστασίας της από άλλες μονάδες. Σε κάθε σύστημα αυτοβοήθειας, οι μονάδες ανησυχούν για την επιβίωσή τους και η ανησυχία προσαρμόζει την συμπεριφορά τους».¹³²
4. Όταν η αυτοβοήθεια εμφανίζεται ή διακρίνεται ως αποτελεσματική, μεταβάλλει την υπάρχουσα πολιτική κατάσταση ενός κράτους ή διαφόρων κρατών σε σχέση με άλλα κράτη, μεταδίδοντας αίσθημα ανασφάλειας σε άλλο ή άλλα κράτη. Προκύπτει εξ αυτού του λόγου ένα δίλημμα ασφάλειας για το κράτος, που μεταφράζεται σε εξοπλισμούς, δίχως να εξασφαλίζεται ότι η μονάδα που προκαλεί την ανασφάλεια δεν θα προχωρήσει σε αύξηση των δικών της εξοπλισμών, δημιουργώντας έτσι μια σπείρα (spiral) δαπανών δίχως τέλος. Σε αυτό το πλαίσιο, «η δημιουργία και η διατήρηση μιας ισορροπίας ισχύος μπορεί να είναι στόχος ενός ή περισσότερων κρατών, αλλά πάλι μπορεί και να μην είναι... Η ισορροπία της ισχύος είναι μια πολιτική που αποσκοπεί σε μια συγκεκριμένη κατάσταση», δεν υπακούει δηλαδή στην διαμόρφωση σταθερότητας, αλλά ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια.¹³³
5. Το διεθνές σύστημα εκφράζεται και λειτουργεί μέσα από μονάδες, που δεν είναι άλλο από κράτη. Κάθε μονάδα έχει τη δική της δομή, η οποία

---

¹³¹ Στο ίδιο, σελ. 242.

¹³² Στο ίδιο, σελ. 226-227.

¹³³ Στο ίδιο, σελ. 255 και 14.

«υπόκειται σε αλληλεπιδράσεις από ασαφείς και μεταβαλλόμενες συστημικές έννοιες όπως περιβάλλον, κατάσταση, πλαίσιο, περιρρέουσα ατμόσφαιρα». ¹³⁴ Με αυτά τα χαρακτηριστικά, τα κράτη λειτουργούν ως δρώντες οργανισμοί στο ασταθές, όσο και άναρχο, διαρκώς ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, έτσι που οι διακρίσεις μεταξύ κρατών-πρωταγωνιστών όσο και οι διακρίσεις από κράτος σε κράτος έχουν επιπτώσεις στους συσχετισμούς ισχύος. Ο χαρακτηρισμός ότι τα κράτη είναι όμοιες μονάδες «σημαίνει ότι κάθε κράτος μοιάζει με όλα τα άλλα κράτη στο ότι αποτελεί μια αυτόνομη πολιτική μονάδα. Είναι ένας άλλος τρόπος για να ειπωθεί ότι τα κράτη είναι κυρίαρχα...Τα κράτη αναπτύσσουν τις δικές τους στρατηγικές, χαράσσουν τις δικές τους πορείες, λαμβάνουν τις δικές τους αποφάσεις σχετικά με το πώς θα καλύψουν τις όποιες ανάγκες έχουν και τις όποιες επιθυμίες αποκτούν... Τα κράτη είναι όμοια, αλλά και διαφορετικά». ¹³⁵ Εκτιμούμε πως η ταυτόχρονη ομοιότητα και διαφορά δηλώνει πως η ομοιότητα αντιστοιχεί σε όμοια ή παραπλήσια ισχύ, ενώ η διαφορετικότητα σε ανόμοια ή αντίθετα επίπεδα ισχύος.

6. Τόσο το άναρχο στοιχείο στη διεθνή πολιτική, όσο και ο άκρατος ανταγωνισμός μεταξύ των μονάδων, καθώς και οι προκύπτοντες, αλλά και προκαλούμενοι συσχετισμοί ισχύος είναι αναπόσπαστα μέρη της επιλογής ορθολογισμού στις συμπεριφορές και στις υπό διαμόρφωση ή ήδη διαμορφωμένες κρατικές στρατηγικές. ¹³⁶ Ορίζοντας τον ορθολογισμό ως «σκοπίμη και άψογη (από την άποψη της τυπικής λογικής) χρήση των επιχειρηματολογικών μέσων της σκέψης, για να κατοχυρωθεί θεωρητικά μια δεδομένη θεμελιώδης στάση απέναντι στον κόσμο», ¹³⁷ δεν υπάρχει διαβεβαίωση που να επιτρέπει το συμπέρασμα ότι όλα τα κράτη σε κάθε περίπτωση εξυπηρετούν τον ορθολογισμό, όσο και αν οι υποθέσεις που κάνουν και οι αποφάσεις που παίρνουν, δείχνουν λογικές. Πάντως, όσο και αν δείχνουν λογικές, δεν είναι βέβαιο ότι μπορούν να παραμείνουν σταθερά λογικές. «Όπως πάντα λοιπόν, το ερώτημα που τίθεται για την υπόθεση δεν

---

¹³⁴ Στο ίδιο, σελ. 180.

¹³⁵ Στο ίδιο, σελ. 211-212.

¹³⁶ Στο ίδιο, σελ. 15.

¹³⁷ Παναγιώτης Κονδύλης, *Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός*, τόμος Α, εκδ. Θεμέλιο, 2004, σελ. 47.

είναι αν είναι αληθής, αλλά αν είναι η πιο λογική και χρήσιμη υπόθεση που μπορεί να γίνει στη συγκεκριμένη στιγμή».¹³⁸

7. Αν, υπό τις συνθήκες αστάθειας και καθολικής αναρχίας στις διεθνείς σχέσεις και πολιτικές, εντείνεται ο διακρατικός ανταγωνισμός, τα κράτη σπεύδουν να κατοχυρώσουν την επιβίωσή τους, ικανοποιώντας το πρωταρχικό καθήκον της εξασφάλισης της ασφάλειας στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Αν η επιβίωση συναρτάται με τον ορθολογισμό της αποφυγής αντιπαράθεσης ή με την ένταξη σε ένα συνασπισμό που έχει αποκτήσει ικανοποιητική ή αρκετή για τη δεδομένη συγκυρία αμυντική ή αποτρεπτική δύναμη, τότε η ασφάλεια βελτιώνεται και μεγιστοποιείται, δίχως αυτό να σημαίνει πως και η ισχύς εξυπηρετείται υποχρεωτικά, ούτε πως, αν εξυπηρετείται, θα εξασφαλίζεται. «Η πρώτη έγνοια των κρατών δεν είναι να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους, αλλά να διατηρήσουν τη θέση τους στο σύστημα».¹³⁹ Εξάλλου, η διατήρηση μιας θέσης στο σύστημα επιτρέπει στο κράτος να ανταποκριθεί στα βασικά εθνικά συμφέροντά του και να τα ικανοποιήσει μέσα από τις πολιτικές του. Τα εθνικά συμφέροντα είναι η διατήρηση της εδαφικής του ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας τους, αλλά και η επιδίωξη άλλων σκοπών, όπως η ειρήνη και το κέρδος, καθώς και η ισχύς.¹⁴⁰
8. Τόσο η ειρήνη όσο και το κέρδος ανταποκρίνονται σε πολυδιάστατες κοινωνικές και οικονομικές συνιστώσες και εκφράζονται ως αυτοσκοπός της επιβίωσης ενός κράτους. Η προβολή της ισχύος εκτός του κράτους μπορεί και συμβαίνει να σχετικοποιείται, επειδή μια διάστασή της αυξάνεται, ενώ μια άλλη περιορίζεται την ίδια ώρα. Αυτό σημαίνει πως η πιθανότητα επιδίωξης ενισχυμένης ισχύος δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μέσο άσκησης πολιτικής.¹⁴¹ Αν οι προσδιορισμοί της ισχύος στις διεθνείς σχέσεις και πολιτικές ποικίλουν,¹⁴² το περιεχόμενο της εθνικής ισχύος συγκλίνει στον

---

¹³⁸ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 203 και 205.

¹³⁹ Στο ίδιο, σελ. 269-270.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 16.

¹⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 17 και David Baldwin, *Power and International Relations*, 12 Foreign Policy, 2013, chapter 9, σελ. 3 και 16.

¹⁴² Matteo Pallaver, *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*, Thesis submitted to the Department of International Relations of LSE, London, October 2011, σελ. 10: For instance, in international relations, the concept of power takes in a variety of connotations: we have political and economic power, civilian

κρατικό έλεγχο επί των πάσης φύσεως πόρων (κοινωνικών, οικονομικών, στρατιωτικών, πολιτιστικών), στην επέκταση του ελέγχου προς την κατεύθυνση της συμπεριφοράς άλλων κρατών και στον έλεγχο επί του αποτελέσματος μέσω της αποτίμησης (assessment) επιτυχίας ή αποτυχίας των πόρων που διατέθηκαν.¹⁴³ Αυτός ο έλεγχος δεν ασκείται στο ένα ή στο άλλο πεδίο (της οικονομίας, της κοινωνίας κ.λπ). Στο άναρχο και ανταγωνιστικό περιβάλλον, απαιτείται ισχύς, η οποία δεν είναι ποτέ απόλυτη, ενώ είναι πάντα σχετική, εξαιτίας της διαρκούς αστάθειας και ασυμμετρίας του συστήματος.¹⁴⁴

9. Όπως και αν έχει, η παρουσία της ισχύος επαναφέρει το ζήτημα της ασφάλειας, της επιβίωσης και της αντιμετώπισης των πιθανών ή διαφαινόμενων απειλών. Έτσι, τα κράτη κινούνται, κατά προτεραιότητα, προς την εξισορρόπηση του αντιπάλου ή των αντιπάλων. Αν αυτή η επιλογή επιστρατεύει εσωτερικούς πόρους, όπως είναι η κινητοποίηση του πληθυσμού, η τεχνολογική ανάπτυξη, η αύξηση των εξοπλισμών, σπεύδει ταυτόχρονα στην απόκτηση εξωτερικών ερεισμάτων, το συνηθέστερο των οποίων είναι οι συμμαχίες, μετρούμενες ως παράγοντες εξισορρόπησης.¹⁴⁵ «Συμμαχία είναι η τυπική ή άτυπη σχέση συνεργασίας ασφάλειας μεταξύ ενός ή περισσότερων κυρίαρχων κρατών (sovereign states). Αυτός ο ορισμός υποθέτει κάποιο επίπεδο δέσμευσης και μια ανταλλαγή ωφελημάτων για αμφότερα τα μέλη. Η αποχώρηση από τέτοια σχέση ή η αποτυχία να τηρηθεί η συμφωνία, θα επιφέρει προφανώς κάποιο κόστος, ακόμα και αν υπάρξει αποζημίωση κατά τον έναν ή τον άλλον τρόπο»¹⁴⁶. Αυτό το εξωτερικό

---

or military power, ideological power and religious power, normative power and legislative power to name but a few.

¹⁴³ Ashley Tellis, *Measuring National Power in the PostIndustrial Age*, Rand Corporation, Arroyo Center, 2001, Chapter II, σελ. 13, 14, 15: Power refers to some “allocation of resources, of whatever nature these might be”. Secondly, it refers to the “ability to use these resources,” implying among other things, “a plan of use” and some “minimal information about the conditions and consequences of this use.” Finally, the notion of power refers to its “strategic character,” which is seen in the exercise “not only against the inertia of things, but also against the resistance of opposing wills...(13) Power understood as resources essentially describes the sum total of the capabilities available to any entity for influencing others... the second approach to power—understood as strategies—attempts to capture the processes, relationships, and situations through which entities intend to influence one another... (14) the third approach to power—understood as outcomes—takes the logic one step further and focuses on consequences to test whether the targeted entities respond in the manner intended by the initiator” (15).

¹⁴⁴ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 17, 19 και 270.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 19-20 και 350.

¹⁴⁶ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987, σελ. 3.

στήριγμα, που ισχύει στην ουσία για κάθε κυρίαρχο κράτος, αποτελεί ασπίδα προστασίας, αλλά και μείωση της ασφάλειας των άλλων. Αρκούν, με άλλα λόγια, κινήσεις εξισορρόπησης ώστε να μειωθεί η ασφάλεια των άλλων. «Αναπτύσσεται έτσι στο διεθνές σύστημα μια δυναμική που οδηγεί στην αρχή της ισορροπίας ισχύος σαν ένα αόρατο χέρι να αυτορυθμίζει την διεθνή πολιτική».¹⁴⁷

10. Εξισορρόπηση δεν σημαίνει αυτόματη επίτευξη ισορροπίας: η ανάγκη μεγιστοποίησης της ασφάλειας, δηλαδή η αντιμετώπιση των κινδύνων, επιβάλουν συμπεριφορές και στρατηγικές με την προσδοκία ότι θα επέλθει συμφωνία, η οποία, άπαξ και επιτευχθεί θα διατηρηθεί ή, σε περίπτωση που διαταραχθεί, θα αποκατασταθεί με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Η συμφωνία που επιτυγχάνεται είναι η επιβεβαίωση της ισοδυναμίας της ισχύος του κάθε μέρους, οπότε μπορεί να γίνει λόγος για ισορροπία στο επίπεδο των δομών και των διαδικασιών με επιπτώσεις στο διεθνές σύστημα. Αυτή η ανάλυση υπογραμμίζει πως «η θεωρία ισορροπίας της ισχύος είναι μικροθεωρία, ακριβώς με την έννοια που χρησιμοποιούν τον όρο οι οικονομολόγοι. Το σύστημα, όπως η αγορά στην οικονομία, δημιουργείται από τις ενέργειες και τις αλληλεπιδράσεις των μονάδων του και η θεωρία εδράζεται σε υποθέσεις σχετικά με τη συμπεριφορά των μονάδων».¹⁴⁸ Με άλλα λόγια, η ισορροπία ισχύος είναι το αποτέλεσμα μιας εφαρμογής πολυπαραγοντικής διαδικασίας δίνω-παίρνω (give and take), η οποία δεν υπόκειται σε αυτοματισμούς, αλλά είναι επί μέτρω (tailor-made). Ωστόσο, η διαδικασία καθιστά εμφανές ότι «τα κράτη συμμαχούν και συνασπίζονται για να ισορροπούν απειλές μάλλον παρά για να ισορροπούν μόνο ισχύ. Παρόλο που η κατανομή ισχύος είναι ένας εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας, το επίπεδο απειλών επηρεάζεται από την γεωγραφική εγγύτητα, τις επιθετικές ικανότητες και τις αντιληπτές προθέσεις. Η ισορροπία των απειλών είναι η εναλλακτική θεωρία της ισορροπίας ισχύος».¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, σελ. 20.

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 253.

¹⁴⁹ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987, σελ. 5.

5.2. Πολιτικός ρεαλισμός (Mearsheimer)

Ο Kenneth N. Waltz διατύπωσε την θεωρία του της διεθνούς πολιτικής στη δεκαετία του 1970 και η πραγματεία του επί αυτού του θέματος κυκλοφόρησε το 1979 (έκδ. McGraw-Hill) κατά την περίοδο του διπολισμού ΗΠΑ-ΕΣΣΔ. Οι απόψεις του περί πολιτικού ρεαλισμού εξετάστηκαν και τοποθετήθηκαν στο πλαίσιο του σύγχρονου πολυ-πολικού κόσμου από σειρά μελετητών, με κύριο εκπρόσωπο τον John J. Mearsheimer στο πόνημά του *The Tragedy of Great Power Politics*,¹⁵⁰ επικαιροποιώντας τον Kenneth N. Waltz. Σχετικά με το ζήτημα της ισχύος, κεντρικό θέμα του έργου του, των εκφράσεών της και των αλλαγών προοπτικής μεταξύ των δυνάμεων, μεγάλων και μικρών, ο συγγραφέας σημειώνει: «Τρία στοιχεία συνδυάζονται και κάνουν τα κράτη να φοβούνται το ένα το άλλο:

1. Η απουσία μιας κεντρικής εξουσίας η οποία να βρίσκεται πάνω από τα κράτη και να μπορεί να προστατεύσει το ένα από το άλλο,
2. Το γεγονός ότι τα κράτη πάντοτε έχουν κάποια επιθετική στρατιωτική ικανότητα,
3. Το γεγονός ότι τα κράτη ποτέ δεν μπορούν να είναι σίγουρα για τις προθέσεις των άλλων κρατών.

Με δεδομένο αυτόν τον φόβο –ο οποίος ουδέποτε μπορεί να εξαλειφθεί πλήρως- τα κράτη αναγνωρίζουν ότι όσο περισσότερο ισχυρά είναι σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους, τόσο καλύτερη τύχη επιβίωσης έχουν».¹⁵¹ Υπό το πρίσμα αυτής της λογικής, οι μεγάλες δυνάμεις επιζητούν ευκαιρίες για να αποκτήσουν ισχύ σε βάρος άλλων.¹⁵² Τέτοιες ευκαιρίες εμφανίζονται στους διαμορφωτές πολιτικής και «θα πρέπει να βασίζονται στην κοινή λογική, τη διαίσθηση και την πρακτική εμπειρία για να εκτελούν τα καθήκοντά τους».¹⁵³

Στοιχειοθετείται έτσι ένας επιθετικός ρεαλισμός που «θεωρεί ότι το διεθνές σύστημα διαμορφώνει έντονα τη συμπεριφορά των κρατών... Δομικοί παράγοντες, όπως η αναρχία και η κατανομή της ισχύος, είναι αυτοί που έχουν τη μεγαλύτερη σημασία

---

¹⁵⁰ John J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εκδ. Ποιότητα, 2006.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 26.

¹⁵² Στο ίδιο, σελ. 29.

¹⁵³ Στο ίδιο, σελ. 36.

προκειμένου να εξηγήσει κανείς τη διεθνή πολιτική». ¹⁵⁴ Ο επιθετικός ρεαλισμός δείχνει πως «οι μεγάλες δυνάμεις ενδιαφέρονται βασικά για το πώς θα καταφέρουν να επιβιώσουν σε έναν κόσμο όπου δεν υπάρχει καμία αρχή που να προστατεύει την μια από την άλλη, και γρήγορα αντιλαμβάνονται ότι η ισχύς είναι το κλειδί της επιβίωσής τους... Με άλλα λόγια, η επιβίωση επιβάλλει επιθετική συμπεριφορά. Οι μεγάλες δυνάμεις συμπεριφέρονται επιθετικά, όχι επειδή το θέλουν ή επειδή διαθέτουν μια εσωτερική ώθηση για κυριαρχία, αλλά επειδή είναι υποχρεωμένες να επιζητήσουν περισσότερη ισχύ αν θέλουν να μεγιστοποιήσουν τις πιθανότητές τους για επιβίωση». ¹⁵⁵ Ωστόσο, «σε έναν κόσμο όπου η κατάκτηση σπανίως φέρνει αποτελέσματα, τα κράτη πρέπει να έχουν σχετικά καλοκάγαθες σχέσεις μεταξύ τους», καθώς βρίσκονται αντιμέτωπα με το «δίλημμα ασφάλειας, στο οποίο, όταν προσπαθούν να απαντήσουν με επιθετικά μέσα, αναγκάζουν τα ανταγωνιστικά κράτη να απαντήσουν με τον ίδιο τρόπο, με αποτέλεσμα η κατάσταση όλων των κρατών να μην έχει βελτιωθεί σε σύγκριση με την κατάστασή τους αν δεν είχαν κάνει τίποτα, και πιθανώς να έχει χειροτερεύσει κιόλας». ¹⁵⁶ Έτσι, «ό,τι είναι τα χρήματα για τα οικονομικά, είναι η ισχύς για τις διεθνείς σχέσεις». ¹⁵⁷

Η ισχύς στις διεθνείς σχέσεις έχει και αυτή ανάγκη χρημάτων. Με άλλα λόγια, η ύπαρξη πλούτου αποτελεί έκφραση ισχύος: «ο πλούτος είναι σημαντικός επειδή ένα κράτος δεν μπορεί να οικοδομήσει ισχυρό στρατό αν δεν διαθέτει τα χρήματα και την τεχνολογία για να εφοδιάσει, να εκπαιδεύσει και να εκσυγχρονίζει συνεχώς τις ένοπλες δυνάμεις του». ¹⁵⁸ Αυτός ο πλούτος είναι κινητοποιήσιμος, με την έννοια ότι «αναφέρεται σε οικονομικούς πόρους που ένα κράτος έχει στη διάθεσή του προκειμένου να οικοδομήσει στρατιωτικές δυνάμεις. Είναι πιο σημαντικός από τον συνολικό πλούτο, επειδή αυτό που έχει σημασία δεν είναι απλώς το πόσο πλούσιο είναι ένα κράτος, αλλά το πόσο πολύς από αυτόν τον πλούτο είναι διαθέσιμος για αμυντικές δαπάνες». ¹⁵⁹ Ωστόσο, σε έναν πολυ-πολικό κόσμο η έννοια του πλούτου είναι σχετική και δεν περιορίζεται στις συγκρίσεις μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, αλλά εκτείνεται σε περιφεριακό και τοπικό επίπεδο ανάλογα με την γεωπολιτική θέση ενός

---

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 39.

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 61-62.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 97 και υποσημείωση 27.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 42.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 139 και υποσημείωση 22.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 141.

κράτους. Ο John J. Mearsheimer προσδιορίζει ευθύς εξαρχής ότι «τα πολυπολικά συστήματα είναι περισσότερο επιρρεπή σε [επίδειξη ισχύος και] πόλεμο από ό,τι τα διπολικά, και ότι τα πολυπολικά συστήματα που περιέχουν ιδιαίτερα ισχυρά κράτη – δυνητικούς ηγεμόνες- είναι πιο επικίνδυνα συστήματα από όλα».¹⁶⁰ Επανερχόμενος στον Kenneth N. Waltz, υποστηρίζει αυτή την άποψη, υπογραμμίζοντας πως ο Kenneth N. Waltz «διατυπώνει εύστοχα αυτό το σημείο όταν γράφει: «Μια γενική θεωρία διεθνούς πολιτικής... άπαξ και γραφτεί, εφαρμόζεται και σε μικρότερα κράτη τα οποία αλληλεπιδρούν, στον βαθμό που οι αλληλεπιδράσεις τους είναι απομονωμένες από την επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων ενός συστήματος, είτε λόγω της σχετικής αδιαφορίας των τελευταίων, είτε λόγω δυσκολιών στις επικοινωνίες και τις μεταφορές».¹⁶¹

5.3. ΚΕΤ και το ζήτημα της ισχύος

Παραμένοντας στις δέκα συνιστώσες του πολιτικού ρεαλισμού του Kenneth N. Waltz και στον εστιασμό του John J. Mearsheimer στην ισχύ, το ερώτημα που τίθεται είναι αν τα ΚΕΤ εμφανίζουν χαρακτηριστικά πολιτικού ρεαλισμού και εντέλει συμβάλουν και συμμετέχουν σε κάποια ισορροπία ισχύος ή επιδιώκουν, προκαλούν και δημιουργούν πιθανές μετατοπίσεις ισχύος από το οικονομικό σύστημα στο διεθνές πολιτικό σύστημα λόγω της στρατηγικής τους, η οποία δεν στερείται επ' ουδενί πολιτικής, όπως αναφέραμε ήδη. Εφόσον η ισχύς νοείται ως συνολική ισχύς (πολιτική και οικονομική) για τον Kenneth N. Waltz και εκφράζεται βίαια ή αποτρεπτικά εσωτερικά και εξωτερικά¹⁶² και, για τον John J. Mearsheimer καθορίζει τον πολυπολικό κόσμο, τα ΚΕΤ εξετάζεται αν είναι, δια της διακυβέρνησής τους, παράγοντας αυτής της συνολικότητας.

Από μια πρώτη ματιά, μπορούμε να επισημάνουμε ότι τα ΚΕΤ

1. Είναι στοιχείο και δραστηριότητα εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος, οικονομικού και πολιτικού.

---

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 29.

¹⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 29, υποσημείωση 5.

¹⁶² Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011, Κεφάλαιο 6, ιδιαίτερος τις σελ. 221-238.

2. Κάνουν χρήση του ανταγωνισμού εντός του κρατικοκεντρικού διεθνούς συστήματος.
3. Στηρίζονται στην αρχή του ορθολογισμού και της εκλογίκευσης.
4. Συντάσσονται με τους στόχους του κράτους-επενδυτή και τα βασικά εθνικά συμφέροντά του.
5. Εκπροσωπούν ισχύ με γνώμονα την στρατηγική εξισορρόπησης και την αρχή της ισορροπίας ισχύος εκ μέρους του κράτους-επενδυτή με παραλήπτη την χώρα-αποδέκτη.
6. Συμπληρωματικά, ανταποκρίνονται στην αρχή της αυτοβοήθειας όταν και εάν κινητοποιούν δυνάμεις, κάνουν χρήση πλεονεκτημάτων τεχνολογίας και εξειδίκευσης και αντιμετωπίζουν το δίλημμα ασφάλειας ως προς την χώρα-αποδέκτη, αλλά και ως προς άλλες χώρες, υπολογίζοντας τις διαφορές που υπάρχουν από κράτος σε κράτος ως προς τη φυσιογνωμία και την ισχύ.

Προς υποστήριξη των παραπάνω στοιχείων, σημειώνουμε τα εξής σχόλια:

1. Τα ΚΕΤ έγιναν υπερβολικά ρευστοί οργανοποιητικοί επενδυτές σε έναν μη ρευστοποιητικό κόσμο.¹⁶³
2. Τα ΚΕΤ αναζητούν ταυτόχρονα να πετύχουν αντικρουόμενους στόχους οικονομικής αποτελεσματικότητας και γεωπολιτικής τοποθέτησης, εθνικής ασφάλειας κ.λπ. θολώνοντας τις γραμμές μεταξύ οικονομίας και πολιτικής.¹⁶⁴
3. Οι αναδύμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες έχουν φέρει τα πάνω-κάτω (the tables have turned): στην περίοδο 2000-2010, τα διαθέσιμά τους έχουν εξαπλασιαστεί και δημιουργούν προϋποθέσεις πολιτικής ισχύος.¹⁶⁵
4. Οι θεσμικοί επενδυτές των ΚΕΤ, δηλαδή οι οικονομικοί παράγοντες και οργανισμοί του κράτους-επενδυτή, παραβγαίνουν πώς να γίνουν παγκόσμιοι παίκτες (global players), αλλά η πρόκληση είναι να ισορροπήσουν την διττή στρατηγική τους για οικονομική αποτελεσματικότητα στο κράτος-αποδέκτη και πολιτική αποδοτικότητα στο κράτος-επενδυτή. Αυτή η πρόκληση εξυπηρετεί τη νομιμοποίηση και την διαφάνεια.¹⁶⁶

---

¹⁶³ R.V.Aguilera, Javier Capapé, Javier Santiso, *SWF: A Strategic Governance View*, Academy of Management Perspectives, 26.5.2015, σελ. 4: “SFWs have become highly organizational investors in an illiquid world”.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 3.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 3

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 6

5. Η επιχειρηματική δραστηριότητα και ο ανταγωνισμός που προκύπτει καθιστούν άραγε τα ΚΕΤ «νέους βαρβάρους προ των πυλών»;¹⁶⁷ Πρόκειται, με άλλα λόγια, για «εισβολείς εν αναμονή» προς κυριαρχία επί της οικονομίας;
6. Κρατικό στρατηγικό κίνητρο είναι το άνοιγμα (deployment) των ΚΕΤ σε διεθνείς σχέσεις ή/και η ενθάρρυνση συμμαχιών, ισχυρή μορφή προστασίας από την παγκοσμιοποιημένη οικονομία, που αναζητεί βορά (preying) στις διακυμάνσεις νομισμάτων και εμπορευμάτων.¹⁶⁸ Αυτή η αναζήτηση εντείνει το άναρχο στοιχείο, την ανασφάλεια, τον ανταγωνισμό, την ενδυνάμωση ισχύος, αποτελεί δηλαδή επιβεβαίωση πολιτικού ρεαλισμού.

Από την οπτική λοιπόν του πολιτικού ρεαλισμού και την διατύπωση των παραπάνω σχολίων, τα ΚΕΤ διαφαίνεται πως βρίσκονται εντός της διεθνούς πολιτικής.

Με βάση αυτή την ανάλυση, εντοπίσαμε ότι έχουν αναπτυχθεί δύο κατευθύνσεις μελέτης:

1. Ποιοί είναι η βαρύτητα των ΚΕΤ εντός του γενικού περιβάλλοντος οικονομίας και γεωοικονομίας και διεθνούς πολιτικής, ασταθούς, άναρχου και ανταγωνιστικού. Είναι τα ΚΕΤ παράγοντας επιβάρυνσης ή όχι αυτού του συστήματος ή συμπορεύεται με το σύστημα και με την διεθνή πολιτική;
2. Υπάρχει εσωτερική πολιτική νομιμοποίηση στη χώρα-επενδυτή, ώστε να ενισχύεται η διαφάνεια της λειτουργίας των ΚΕΤ, να περιορίζονται ή τουλάχιστον να δυσχεραίνονται πρακτικές και πολιτικές κρατικού καπιταλισμού, ικανές, τόσο θεωρητικά, όσο και ουσιαστικά, να επηρεάσουν τις διεθνείς πολιτικές ισχύος; Πώς διακρίνεται η αναζήτηση και στήριξη της εσωτερικής διακυβέρνησης (domestic governance), ώστε να αποδεικνύεται η νομιμοποίηση στη χώρα-επενδυτή ως στοιχείο ασφάλειας, νομιμοποίησης και νομιμότητας στην χώρα-αποδέκτη;

---

¹⁶⁷ B. J. Reed, *SWFs: The New Barbarians at the gate? An Analysis of the Legal and Business Implications of their Ascendancy*, Virginia Law and Business Review, 86(4), σελ. 97-138.

¹⁶⁸ R.V.Aguilera, Javier Capapé, Javier Santiso, *SWF: A Strategic Governance View*, Academy of Management Perspectives, 26.5.2015, σελ. 11.

Η πρώτη κατεύθυνση μελέτης ακολουθεί την εξής συλλογιστική:¹⁶⁹ Η ανάγκη εστιασμού στον πιθανό συσχετισμό οικονομίας, γεωοικονομίας και πολιτικής προκύπτει από το γεγονός ότι επενδυτικές δραστηριότητες κρατών και κυβερνήσεων μέσω των ΚΕΤ, καλύπτονται συχνά από μυστικότητα (στρατηγική και επιχειρησιακή) και αν διατυπώνονται ενδοιασμοί, ελλείπει διαφάνειας, ως προς την οικονομική αναποτελεσματικότητά τους, «περισσότεροι είναι οι καταχθόνιοι φόβοι ότι κυβερνήσεις στις χώρες-αποδέκτες χειραγωγούνται από τα ΚΕΤ, ώστε να προωθήσουν τους πολιτικούς σκοπούς τους, προκαλώντας έτσι αλλαγές, αν όχι άμεσες μετατοπίσεις ισχύος σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο».¹⁷⁰ Ωστόσο, αν υπάρχουν επαφές μεταξύ ΚΕΤ και υψηλής πολιτικής, αυτό δεν επιβεβαιώνει πως οι μεσολαβούσες παράμετροι (intervening variables) οφείλονται σε ένα ή περισσότερα ΚΕΤ, επιβεβαιώνει όμως την έκφραση άλλων παθολογιών στην χώρα-αποδέκτη. Με άλλα λόγια, η αδιαφάνεια δεν προκύπτει κατ' ανάγκη από τα ΚΕΤ. Δεν είναι δηλαδή απαραίτητο ότι τα ΚΕΤ έχουν πρόβλημα διαφάνειας κατ' αποκλειστικότητα. Όσο για το αν ενδιαφέρονται για οικονομική σταθερότητα στη χώρα-αποδέκτη, δεν διαφέρουν από την ιδιωτική πρωτοβουλία σε ό,τι αφορά εσωτερικούς επιχειρηματικούς κανόνες (business rules and practices) και εξωτερικούς, δηλαδή κρατικούς ελέγχους ισχύοντες στις χώρες-αποδέκτες. Με άλλα λόγια πάλι, η λειτουργία των ΚΕΤ δεν έχει, στο πρώτο επίπεδο της, διαφορετικά χαρακτηριστικά από τη λειτουργία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Έτσι, το χαριστικό στοιχείο, όσο και αν είναι επιθυμητό από τη χώρα-επενδυτή, δεν είναι καθοριστικό της λειτουργίας των ΚΕΤ στην χώρα-αποδέκτη.

Αν σε αυτό το σημείο υπάρχει σύνδεση επενδυτικού και πολιτικού συσχετισμού, ο ρόλος των ΚΕΤ είναι υπερεκτιμημένος μάλλον και όχι καθοριστικός ούτε συμπληρωματικός σε ό,τι αφορά την μετατόπιση ισχύος εντός της χώρας-αποδέκτη και εντός των διεθνών πολιτικών.¹⁷¹ Επιπλέον, τα ΚΕΤ είναι μέρος του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού και γεωοικονομικού συστήματος και δεν έχουν συμφέρον να προχωρούν σε εκμετάλλευση ευάλωτων σημείων και πρόκληση ανασφάλειας στις χώρες-αποδέκτες, διακινδυνεύοντας αλλαγές που δεν θα είναι επωφελείς συγκριτικά. Δεν είναι δηλαδή αναγκαίο να υποστηρίζεται πως αν δεν

---

¹⁶⁹ Jonathan Kirshner, *Sovereign Wealth Funds and National Security: The Dog that Will Refuse to Bark*, Routledge, 2009, σελ. 306.

¹⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 306.

¹⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 307.

υπήρχαν τα ΚΕΤ, δεν θα υπήρχαν ευάλωτα σημεία και πολιτική επακολουθητική αστάθεια στο διεθνές οικονομικό σύστημα (politically consequential international financial instability).¹⁷² Από την άλλη πλευρά, η χώρα-αποδέκτης έχει το πλεονέκτημα να ελέγχει τα πράγματα στο έδαφός της. Διαθέτει δηλαδή συγκεκριμένη ισχύ (στρατιωτική, κοινωνική, πληθυσμιακή), η οποία, όσο και αν είναι ανεπαρκής εντός της συγκυρίας, προσφέρει αυτονομία κινήσεων, έτσι που η ανατροπή της δεν είναι οπωσδήποτε επωφελής για τα ΚΕΤ, τουλάχιστον όσο οι επενδύσεις τους στις χώρες-αποδέκτες έχουν μακροπρόθεσμο ορίζοντα και όσο η χειραγώγηση των επενδύσεων κινδυνεύει να οδηγήσει σε οικονομικές, αλλά και πολιτικές απώλειες.¹⁷³ «Δεδομένης της αλληλοεξάρτησης των επενδυτικών αγορών, η ευχέρεια εφαρμογής μιας επιτήδειας στρατηγικής αναστάτωσης (disruption) σε αυτή την αρένα θα φαινόταν ακόμα πιο δύσκολη».¹⁷⁴

Εξάλλου, η χρήση του όρου Κρατικά Επενδυτικά Ταμεία δεν σημαίνει ότι πρόκειται για ένα σύνολο, τα μέρη του οποίου δεν μπορούν να λειτουργήσουν ανεξάρτητα: η μεγαλύτερη πηγή πολιτικής, γεωπολιτικής και γεωοικονομικής σημασίας είναι ο κρατικός πλούτος (sovereign wealth), ο οποίος δεν είναι υποχρεωτικό να λάβει τη μορφή ταμείου (fund) και ο οποίος μπορεί να επενδυθεί όπως κρίνει ο ίδιος. Όμως, ακόμα και δίχως τον επίσημο έλεγχο (formal control) του κρατικού (sovereign) παράγοντα, κάθε επενδυτικό ταμείο μπορεί να είναι πολιτικοποιημένο (politicized) λιγότερο ή περισσότερο.¹⁷⁵ «Επιστρέφοντας στο κύριο ζήτημα της μετατόπισης ισχύος, τεράστιος σε μέγεθος κρατικός πλούτος υπάρχει στο σύγχρονο σύστημα και όλα όσα είναι κρατικά (sovereigns) θα μπορούσαν εύκολα να κάνουν χρήση του πλούτου τους για να προωθήσουν πολιτικούς στόχους, αν έχουν αυτή την τάση... Καταλήγοντας, σε ό,τι αφορά την γεωπολιτική και την γεωοικονομία, ο καθοριστικός παράγοντας είναι πώς και μέσω ποιου τις πολιτικές, τα ΚΕΤ έγιναν πλουσιότερα».¹⁷⁶ Με άλλα λόγια, η παρουσία και λειτουργία των ΚΕΤ, όσο και αν εμφανίζουν δυνατότητες παρέμβασης για πιθανές μετατοπίσεις ισχύος στις χώρες-αποδέκτες ή

---

¹⁷² Στο ίδιο, σελ. 307.

¹⁷³ Στο ίδιο, σελ. 308.

¹⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 310.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 312.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 312 και 314.

στη διεθνή πολιτική, δικαιολογούν τον τίτλο της μελέτης του Jonathan Kirshner, της οποίας έγινε χρήση εδώ, ότι τα ΚΕΤ είναι «το σκυλί που θα αρνηθεί να γαβγίσει».

Η επισήμανση ότι «καθοριστικός παράγοντας είναι πώς και μέσω ποιου τις πολιτικές, τα ΚΕΤ έγιναν πλουσιότερα», εισάγει την δεύτερη κατεύθυνση μελέτης, δηλαδή στην αναζήτηση και στήριξη της εσωτερικής διακυβέρνησης (domestic governance), ώστε να αποδεικνύεται η νομιμοποίηση ενός ΚΕΤ στη χώρα-επενδυτή ως στοιχείο ασφάλειας και νομιμότητας για την χώρα-αποδέκτη, ώστε να αιτιολογείται ο επιπλέον πλούτος. Το αρχικό αξίωμα (axiom), που φέρει αποχρώσεις νομικού και δικαιοσύνης χαρακτήρα, είναι ότι «καθώς τα ΚΕΤ ωριμάζουν (mature) και η ενασχόληση με αυτά συνεχίζει να αναπτύσσεται, ορισμένα πρωτεύοντα δεδομένα, τα οποία τόνωσαν την ανάλυση των ΚΕΤ, ιδιαιτέρως ότι τα ΚΕΤ είναι δείγμα (sign) μετατόπισης της οικονομικής ισχύος και συνεπώς δυνητικοί πολιτικοί παίκτες, με αντίστοιχη κατά περίπτωση μικρότερη ή μεγαλύτερη προστατευτική αντίδραση των κυβερνήσεων, επανέφεραν επιτακτικά θεμελιώδεις ανησυχίες ως προς τη διακυβέρνηση η οποία τα διέπει. Ακόμα και σε αυτό το πλαίσιο όμως, ερωτήματα διακυβέρνησης εστιάζουν συνήθως όχι στους εγχώριους αντίκτυπους (domestic impacts), αλλά στην διακυβέρνηση των ΚΕΤ ως άμβλυνση των κινδύνων για άλλες οικονομικές οντότητες και κυβερνήσεις. Για ορισμένους αναλυτές, τα ΚΕΤ πρέπει να μπου σε καραντίνα (must be quarantined), με την έννοια ότι πρέπει να ελεγχθούν ως προς πιθανές «ασθένειες» που μεταφέρουν και δεν αποκαλύπτουν. Στο μεταξύ όμως, λίγη σκέψη πηγαίνει στην υγεία των ΚΕΤ. Και ανάμεσα στις απειλές που αφορούν την νομιμοποίηση, υπάρχουν ερωτήματα για τον καθορισμό των τελικών (ultimate) ιδιοκτητών των ΚΕΤ, τη διαφθορά, την ασάφεια των μετατοπιζόμενων στόχων ενός Ταμείου, τη χρήση των κερδών του και την απόκλιση από τα κοινωνικά ήθη και ενδιαφέροντα.¹⁷⁷ Με άλλα λόγια, τα ΚΕΤ δίνουν την εντύπωση, όπως δίνουν και αφορμές ότι στρατηγική τους είναι η ανενόχλητη δράση και λειτουργία τους. Εμφανίζεται εξ αυτού του λόγου μια διάχυτη ή και μια λιγότερο ή περισσότερο υποψία υπέρβασης ισχύος.

---

¹⁷⁷ Paul Rose, *Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy*, The Ohio State University, Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, no. 312, October 12, 2015, σελ. 1.

Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτική εμφανίζεται ως ο άξονας μελέτης, αρχής γενομένης από την παρατήρηση ότι «τα ΚΕΤ στο κάτω-κάτω (after all) συνδέονται συχνά με μη δημοκρατικά καθεστάτα. Έτσι, ο ορισμός της νομιμοποίησης, η οποία αποτελεί προϋπόθεση της δημοκρατικής εξουσίας μπορεί να φαίνεται ακατάλληλος (inappropriate) για ΚΕΤ που δεν εγγυώνται τη δημοκρατία... Το επιπλέον στοιχείο είναι πως η σχετική μη νομιμοποίηση μπορεί να αποτελεί εσωτερικό (domestic) πολιτικό κίνδυνο για ένα ΚΕΤ, ενώ πολιτικές κρίσεις μπορεί να καταλήξουν σε αποτυχίες διακυβέρνησης ενός ΚΕΤ... Η πολιτική νομιμοποίηση μπορεί να διαφέρει σημαντικά, εξαρτώμενη από το αν ένα ΚΕΤ δημιουργήθηκε από αυταρχικό, δημοκρατικό ή κάτι ανάμεσα σε αυτά τα δύο καθεστώς». ¹⁷⁸ Η εκτίμηση της εσωτερικής νομιμοποίησης, με σκοπό την κατηγοριοποίηση των ΚΕΤ ως προς την πολιτική φυσιογνωμία τους και την προκύπτουσα εμπιστοσύνη προς κάθε ένα από αυτά, έχει λάβει τη μορφή κωδικοποίησης (dataset and coding conventions) με κλίμακα βαθμολόγησης από +10 σε -10. Στον κατάλογο 80 ΚΕΤ, 19 βαθμολογούνται άριστα (έχουν πλήρη εσωτερική δημοκρατική νομιμοποίηση), ενώ τα υπόλοιπα έχουν βαθμολογία από -2 ως -10, επιβεβαιώνοντας την κλίμακα από το δημοκρατικό στο απολύτως αυταρχικό καθεστώς. Η Σαουδική Αραβία, το Κατάρ και το Μπαχρέιν βρίσκονται στο -10 και ακολουθούν το Αμπού-Ντάμπι, το Ομάν, η Κίνα και άλλες χώρες, με βαθμολογία -8, -7, αλλά και -2. ¹⁷⁹

Η προσπάθεια της κωδικοποίησης εισάγει, πέραν της καθεστωτικής διάστασης, ένα στοιχείο ηθικής (ethics), το οποίο επικαλούνται οι μελετητές με βάση κριτήρια αποκλεισμών που ορίστηκαν από το ΚΕΤ της Νορβηγίας, υπόδειγμα καταστατικής, νομιμοποιημένης, επιχειρηματικής, οικονομικής και πολιτικής παρουσίας. Τα κριτήρια αποκλεισμού ΚΕΤ αφορούν επενδύσεις ή/και προϊόντα για την παραγωγή όπλων που παραβιάζουν θεμελιώδεις ανθρωπιστικές αρχές εξαιτίας της χρήσης τους, την πώληση όπλων ή στρατιωτικού υλικού σε χώρες που υπόκεινται σε επενδυτικούς περιορισμούς όπως το embargo, την σοβαρή βλάβη του περιβάλλοντος, την ισχυρή διαφθορά, την παράβαση βασικών ηθικών κανόνων. Ο αποκλεισμός επενδύσεων από

---

¹⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 2.

¹⁷⁹ Monty G. Marschall, Ted Robert Gurr & Keith Jagers, *Polity IV Project*, Political Regime Characteristics & Transitions 1800-2013 Dataset Users' Manual at <http://www.systemicpeace.org>.

και σε προϊόντα καπνού μπορεί να φαντάζει στοιχείο υπερβολής, αλλά δεν υπάρχει τέτοιο σχόλιο στην σχετική ανάλυση.¹⁸⁰

Οι δύο κατευθύνσεις μελέτης που μας απασχόλησαν καταλήγουν ως εξής:

1. Οι ανησυχίες ότι τα ΚΕΤ χρησιμοποιούνται από κυβερνήσεις για να προωθήσουν πολιτικούς στόχους εμφανίζονται μεγαλοποιημένες. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν νέα χαρακτηριστικά των ΚΕΤ στην σύγχρονη διεθνή πολιτική, αυτά δεν θέτουν θέματα ασφάλειας.¹⁸¹
2. Τα ΚΕΤ είναι κυβερνητικές εργαλειοθήκες (government instrumentalities) και αντιμετωπίζουν ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής νομιμοποίησης. Ωστόσο η έννοια της νομιμοποίησης είναι ρευστή και η λειτουργία των Santiago Principles επαυξάνει την αξία της νομιμοποίησης σε συνδυασμό με πρόσθετες προσπάθειες επιχειρησιακής διακυβέρνησης εντός της οικονομικής και πολιτικής παγκοσμιοποιημένης ενότητας.¹⁸²
3. Οι υπάρχουσες έρευνες και μελέτες για τα ΚΕΤ βασίζονται σε ειδικά επιστημονικά πεδία (specific disciplinary fields) και στοχεύουν κυρίως οικονομικές τάσεις. Τα ΚΕΤ είναι μια εξαιρετική ετερογενής ομάδα με ουσιώδεις εσωτερικές μεροληψίες (biases) στην κατεύθυνση της διεθνούς πολιτικής. Μένει να προσδιοριστούν οι στρατηγικές προκλήσεις των θεσμικών επενδυτών και να αποκαλυφθούν οι προσεγγίσεις στρατηγικής διακυβέρνησης ώστε να διερευνηθούν οι συσχετισμοί με την διεθνή πολιτική.¹⁸³

---

¹⁸⁰ Paul Rose, *Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy*, The Ohio State University, Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, no. 312, October 12, 2015, σελ. 18.

¹⁸¹ Jonathan Kirshner, *Sovereign Wealth Funds and National Security: The Dog that Will Refuse to Bark*, Routledge, 2009, σελ. 305

¹⁸² Paul Rose, *Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy*, The Ohio State University, Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, no. 312, October 12, 2015, σελ. 23.

¹⁸³ R.V.Aguilera, Javier Capapé, Javier Santiso, *SWF: A Strategic Governance View*, Academy of Management Perspectives, 26.5.2015, σελ. 30-31.

6. Συμπεράσματα

Τα ΚΕΤ είναι ένα ετερογενές σύνολο κρατικών οικονομικών πλεονασμάτων, τα οποία διοχετεύονται στην παγκοσμιοποιημένη γεωοικονομία μέσω κρατικών οργανισμών της χώρας-επενδυτή προς την χώρα ή και τις χώρες-αποδέκτες. Ισχυροποιούμενα από την οικονομική πλευρά εξαιτίας των υψηλών πλεονασμάτων τους από τα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, αποτελούν σήμερα μian καθιερωμένη ή και ώριμη αγορά, υποκείμενη λιγότερο ή περισσότερο στις συγκυρίες του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος ευμετάβλητου και πολυδιάστατου. Η πολυμορφία που τα διακρίνει στο επίπεδο της οικονομικής στρατηγικής και η διασπορά των επενδύσεών τους δυσχεραίνουν τον εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο των στόχων (objectives) που επιλέγουν, των δράσεων που αναλαμβάνουν, των διαδικασιών που ακολουθούν. Η διατυπωμένη οικειοθελής συμμόρφωσή τους προς αρχές (Santiago Principles) και η εποπτεία που ασκείται υπό τύπο ελέγχου από πιστοποιημένους συμβούλους και φορείς για την εφαρμογή αυτών των αρχών, δεν φαίνεται να είναι ένα ικανοποιητικό δεδομένο σε ό,τι αφορά την νομιμοποίησή τους εντός της χώρας-επενδυτή και πολύ περισσότερο εντός της χώρας-αποδέκτη, την ασφάλεια και την διαφάνεια. Οι διαθέσιμες μελέτες και εισηγήσεις προχωρούν σε εκλογικεύσεις για την αντιμετώπιση του δικαϊκού στοιχείου, μέσω του οποίου θα εξασφαλίζεται πρωτίστως η λογοδοσία των ΚΕΤ, παρόλο που, από τις υπάρχουσες ενδείξεις, τα ΚΕΤ δεν έχουν την διάθεση για κωδικοποιημένη αναλυτική και αποδεικτική λογοδοσία. Η υπόθεση ύπαρξης και εμφάνισης ενός κοινού δικαϊκού συστήματος με τη μορφή διεθνούς δικαίου προσκρούει επιπλέον στην πολυμορφία των ΚΕΤ, η οποία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη μορφή υποχρεώσεων και δικαιωμάτων για όλα τα ΚΕΤ, έτσι που τα Santiago Principles φαίνονται να είναι τα μόνα δεσμευτικά στοιχεία.

Στις ανησυχίες για τα παραπάνω θέματα προστίθεται η παρατήρηση ότι, στην πλειοψηφία τους, τα ΚΕΤ αποτελούν βραχίονα γεωοικονομικής και γεωπολιτικής στρατηγικής αυταρχικών και μη δημοκρατικών καθεστώτων στις χώρες-επενδυτές. Υπό αυτό το πρίσμα, τίθεται το ερώτημα μήπως, εντός των ορατών και συγκεκριμένων και όχι δημόσια επιβεβαιωμένων οικονομικών στρατηγικών των ΚΕΤ, τα οποία, έτσι και αλλιώς, έχουν γεωοικονομική ισχύ, υπάρχει άμεση ή έμμεση

παρέμβασή τους στην διεθνή πολιτική, διαπερατή στην εμφάνιση, διαχείριση και επιβολή ισχύος.

Η παρούσα εργασία, λαβαίνοντας υπόψη τις σχετικές απόψεις και θεωρίες πολιτικού ρεαλισμού, στηρίζει την ερευνητική υπόθεση εργασίας ότι ο ρόλος των ΚΕΤ, όσο και αν εμφανίζει χαρακτηριστικά ισχύος από την πλευρά της γεωοικονομίας και, σε κάποιο βαθμό, της γεωπολιτικής, είναι μάλλον υπερεκτιμημένος, δίχως αυτό να αποκλείει εξελίξεις στον παρόντα πολυ-πολικό κόσμο, άναρχο, ανταγωνιστικό, ασταθή και μεταβαλλόμενο, εξαιτίας κρίσεων ή αναστατώσεων (disruptions). Ένα δεδομένο που μπορεί να υποστηρίξει την υπερεκτίμηση των δράσεων και της λειτουργίας των ΚΕΤ είναι ότι στερούνται κάθε μορφής στρατιωτικής ισχύος και η πολυμορφία τους, ακόμα και αν υποτεθεί πως θα αποκτήσουν τέτοια ισχύ ή θα χρησιμοποιήσουν εμμέσως στρατιωτική ισχύ, δεν επιτρέπει να υπάρξει μια οποιαδήποτε αποτελεσματικότητα, επειδή τέτοια εξέλιξη προϋποθέτει ειδικές συμμαχίες τουλάχιστον. Όπως επισήμανε ο Jonathan Kirshner, τα ΚΕΤ είναι «το σκυλί που θα αρνηθεί να γαβγίσει».

Την ίδια στιγμή, τα ΚΕΤ είναι ευάλωτα στις διάφορες μορφές ισχύος εκ μέρους μεγάλων δυνάμεων, αλλά και περιφερειακών και τοπικών παικτών, επειδή όλες οι μορφές ισχύος δεν έχουν κοινό παρονομαστή, αλλά απαιτούν αντιμετώπισεις διαφορετικές για κάθε ξεχωριστή μορφή ισχύος. Τέλος, η έλλειψη μιας μορφής διεθνούς δικαίου, που θα γινόταν αποδεκτή από τα ΚΕΤ και θα αποτελούσε σημείο αναφοράς για το σύνολο των κινήσεών τους, θα διευκόλυνε την αναγνώριση των πιθανών επιπτώσεών τους στην διεθνή πολιτική εντός του πολιτικού ρεαλισμού, ο οποίος εκτιμάται πως είναι η πραγματικότητα, αν όχι η τάση του σύγχρονου κόσμου. Όσο και αν, όπως αναφέραμε, αυτή η πρόθεση δεν είναι ακόμα ευδιάκριτη, υπάρχουν σπέρματα τέτοιας εξέλιξης, της οποίας η κατάληξη δεν είναι ούτε βέβαιη, ούτε καν πιθανή. Την ίδια στιγμή, το χρηματοοικονομικό περιβάλλον δεν φαίνεται να τείνει προς σαφή επιπλέον ανάπτυξη, οπότε τα ΚΕΤ ακολουθούν μια στρατηγική διαχείρισης και όχι επιθετικής εξέλιξης όπως στο παρελθόν, πράγμα που οφείλεται σε γεωπολιτικές μετακινήσεις και γεωοικονομικές αβεβαιότητες εντός της παγκοσμιοποίησης.

7. Βιβλιογραφία

- Aguilera R.V., Javier Capapé, Javier Santiso, *SWF: A Strategic Governance View*, Academy of Management Perspectives, 26.5.2015.
- Al-Hassan Abduhlla, Michael Papaioannou, Martin Skancke, and Cheng Chih Sung, *Sovereign Wealth Funds: Aspects of Governance Structures and Investment Management*, IMF Working Paper 13/231, 2013.
- Besanko David *Economics of Strategy*, Wiley, 6th edition, 2012, (Economic Primers: Basic Principles).
- Blackwill D. Robert & Jennifer M. Harris, *War by Other Means*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016.
- Braudel Fernand, *Η Μεσόγειος και ο Μεσογειακός Κόσμος την Εποχή του Φιλίππου Β΄*, τ. Α, μετ. Κλαίρη Μητσοτάκη, MIET, 1991
- Braudel Fernand, *Υλικός Πολιτισμός, Οικονομία και Καπιταλισμός*, τ. Β΄, μετ. Φ. Δρακονταειδής, MIATE, 1998.
- Bremmer Ian, *The End of the Free Market*, Portofolio, 2010.
- Central Banking Journal*, May 2005, reprinted State Street Global Advisors, August 2005.
- Darnell Max, *Tail-Risk hedging in Concept & Practice*, September 2010.
- Deutsche Bank Research (2008a) ‘SWFs and Foreign Investment Policies: “An Update: http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN_PR”’.
- Dixon Adam D. & Ashby H.B. Monks, *Reconciling transparency and long-term investing within sovereign funds*, Stanford University, 2012.
- Donnelly Jack, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, 2000.
- Duggan Kevin J., *Design for Operational Excellence*, McGraw-Hill, 2011.
- Evans Graham and Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, 1998.
- Evans Richard J., *The Pursuit of Power-Europe 1815-1914*, Allen Lane, 2016.
- Fry R.A., W. J. McKibbin, J. O’Brien (ed.), *Sovereign Wealth, The Role of State Capital in the New Financial Order*, Imperial College Press, 2011.

- Garvey James, *The Persuaders, The Hidden Industry That Wants to Change Your Mind*, Icon Books Ltd, London, 2016.
- GeoEconomica: www.goeconomica.com.GeoEconomica
- Hiro Dilip, *After Empire: the Birth of a Multipolar World*, Nation Books, 2009.
- Hobsbaum Eric, *Η Εποχή του Κεφαλαίου, 1848-1875*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, ΜΙΕΤ, 1994.
- Hobsbaum Eric, *Η Εποχή των Άκρων, ο Σύντομος 20ος αιώνας, 1914-1991*, μετ. Β. Καπτενγιάννης, Θεμέλιο, 1995.
- Hobsbaum Eric, *Η Εποχή των Αυτοκρατοριών, 1875-1914*, μετ. Κ. Σκλαβενίτης, ΜΙΕΤ, 2000.
- IISS Strategic Comments, *Sovereign funds eye opportunities in Europe*, 2011, Volume 17.
- IISS Seminar, *A New Era of Geo-economics: Assessing the Interplay of Economic and Political Risk*, 23-25 March 2012.
- IMF, *Global Financial Stability Report*, October 2007.
- IMF Staff, *Globalization: A Brief Overview*, May 2008.
- IMF, *SWF-A Work Agenda*, Prepared by the Monetary and Capital Markets and Policy Development and Review Departments, in Collaboration With Other Departments, February 29, 2008.
- (The) International Forum of Sovereign Wealth Funds: <http://www.ifswf.org/>
- Ischinger Wolfgang, *The World According to Kissinger*, Foreign Affairs, March/ April 2015.
- IWG of SWF, *SWF Generally Accepted Principles & Practices*, “*Santiago Principles*”, October 2008.
- Jackson Robert, Georg Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, μετ. Χαρ. Κωνσταντινίδης, εκδ. Gutenberg, 2006.
- Καθημερινή, 4.9.2016, Οικονομική έκδοση.
- Kirshner Jonathan, *Sovereign Wealth Funds and National Security: The Dog that Will Refuse to Bark*, Routledge, 2009.

- Κονδύλης Παναγιώτης, *Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός*, τόμος Α, εκδ. Θεμέλιο, 2004.
- Lavelle Cathlyn C., *The Business of Governments: Nationalism in the Context of SWFs and State-Owned Enterprises*, Journal of International Affairs, Fall/Winter 2008, Vol. 62, No. 1.
- Lim Linda, *The Globalization Debate: Issues and Challenges*, Geneva, International Labor Organization, 2001.
- Lowery C. και Hermann Schwartz, *Political Capitalism & and The Rise of SWFs*, University of Virginia, Charlottesville, VA, 2012, σελ. 517 και Committee on Global Thought at Columbia University, *The State of SWFs*, 2010.
- Luttwak Edward, *From Geopolitics to Geoeconomics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce*, The National Interest, 1990.
- Luttwak Edward, *Αχαλίνωτος Καπιταλισμός - Νικητές και ηττημένοι της παγκόσμιας οικονομίας*, μετ. Μάρθα-Μαρία Βούβαλη, εκδ. Λιβάνη, 2003.
- Malcolm Noel, *Agents of Empire, Knights, Corsairs, Jesuits and Spies in the Sixteenth Century Mediterranean World*, Allen Lane, 2015.
- Mandelbaum Michael, *The Road to Global Prosperity*, Simon & Schuster, 2014.
- Marschall G. Monty, Ted Robert Gurr & Keith Jagers, *Polity IV Project, Political Regime Characteristics & Transitions 1800-2013 Dataset Users' Manual*, <http://www.systemicpeace.org>.
- Martiningui Ana & Richard Youngs (ed.), *What Kind of Geo-economic Europe?*, FRIDE, 2011.
- Mazzacapo S., *The so-called SWFs: Regulatory Issues, Financial Stability and Prudential Supervision*, European Economy, Economy Papers, 2009, σελ. 378.
- Mead Walter Russell, *The Return of Geopolitics*, Foreign Affairs, Issue May/June 2014.
- Mearsheimer J. John *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εκδ. Ποιότητα, 2006.
- Monk Ashby, *Recasting the Sovereign Wealth Fund Debate: Trust, Legitimacy, and Governance*, New Political Economy, issue 14:4, 2009.
- Monthly Review*, Vol. 64, Issue 03: <http://monthlyreview.org/2012/07/01/some-theoretical-implications/>.

- Nye Joseph, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, N.Y., Basic Books, 1990.
- Nye Joseph, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, PublicAffairs US, 2005.
- Nye Joseph J., *Is The American Century Over?* Polity, 2015.

- O'Rourke, Kevin H. and Jeffrey G. Williamson . *When Did Globalization Begin?* NBER Working Paper no. 7632, edited 2000.

- Pallaver Matteo, *Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart*, Thesis submitted to the Department of International Relations of LSE, London, October 2011.
- Peterson Institute for International Economics, *The Future for Sovereign Wealth Funds, Threat or Salvation?*, 2014.
- Preqin: *SWF Review* www.preqin.com/docs/reports/2015-Preqin-Sovereign-Wealth-Fund-Review-Exclusive-Extract-June-2015.pdf.

- Reed B. J., *SWFs: The New Barbarians at the gate? An Analysis of the Legal and Business Implications of their Ascendancy*, Virginia Law and Business Review, 86(4).
- Rozanov Andrew, *Who Holds the Wealth of Nations?* State Street Global Advisors, August 2005 και <http://www.centralbanking.com/central-banking-journal/feature/2072255/holds-wealth-nations>.
- Rose Paul, *Sovereign Funds and Domestic Political Legitimacy*, The Ohio State University, Moritz College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper Series, no. 312, October 12, 2015.

- Schwab Klaus, *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, 2016.
- Schwartz Hermann, *Political Capitalism & and The Rise of SWFs*, University of Virginia, Charlottesville, VA, 2012.
- Shariff Ismail, *Global economic integration: prospects and problems*, International Journal of Development Economics, Development Review, vol.1, number 2 (2003).
- Stiglitz Joseph, *Globalization and Its Discontents*, W.W. Norton, 2002.
- Strange Susan, *International Affairs*, April 1970, “International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect”.

- Strausz-Hupé Robert, *Geopolitics: the Struggle for Space and Power*, G. P. Putman, N. York, 1942.
- Sovereign Wealth Fund Institute, report 5. 8. 2013.
- Sovereign Wealth Fund Institute, *Fund Rankings*, June 2015.

- Tames Richard, *Εθνικισμός*, εκδ. Σαββάλας, 1999.
- Tellis Ashley, *Measuring National Power in the PostIndustrial Age*, Rand Corporation, Arroyo Center, 2001.
- Trentmann Frank, *Empire of Things, How We Became a World of Consumers, from the Fifteenth Century to the Twenty-first*, Allen Lane, 2016.

- US Ministry of Defence, *Strategic Trends Programme, Global Strategic Trends-Out to 2040*.

- Walt M. Stephen, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.
- Waltz N. Kenneth, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, εκδ. Ποιότητα, 2011.
- World Economic Forum, *Geo-Economics, Seven Challenges to Globalisation*, January 2015.
- World Bank Economic Review, <http://elibrary.worldbank.org/loi/wber>.

